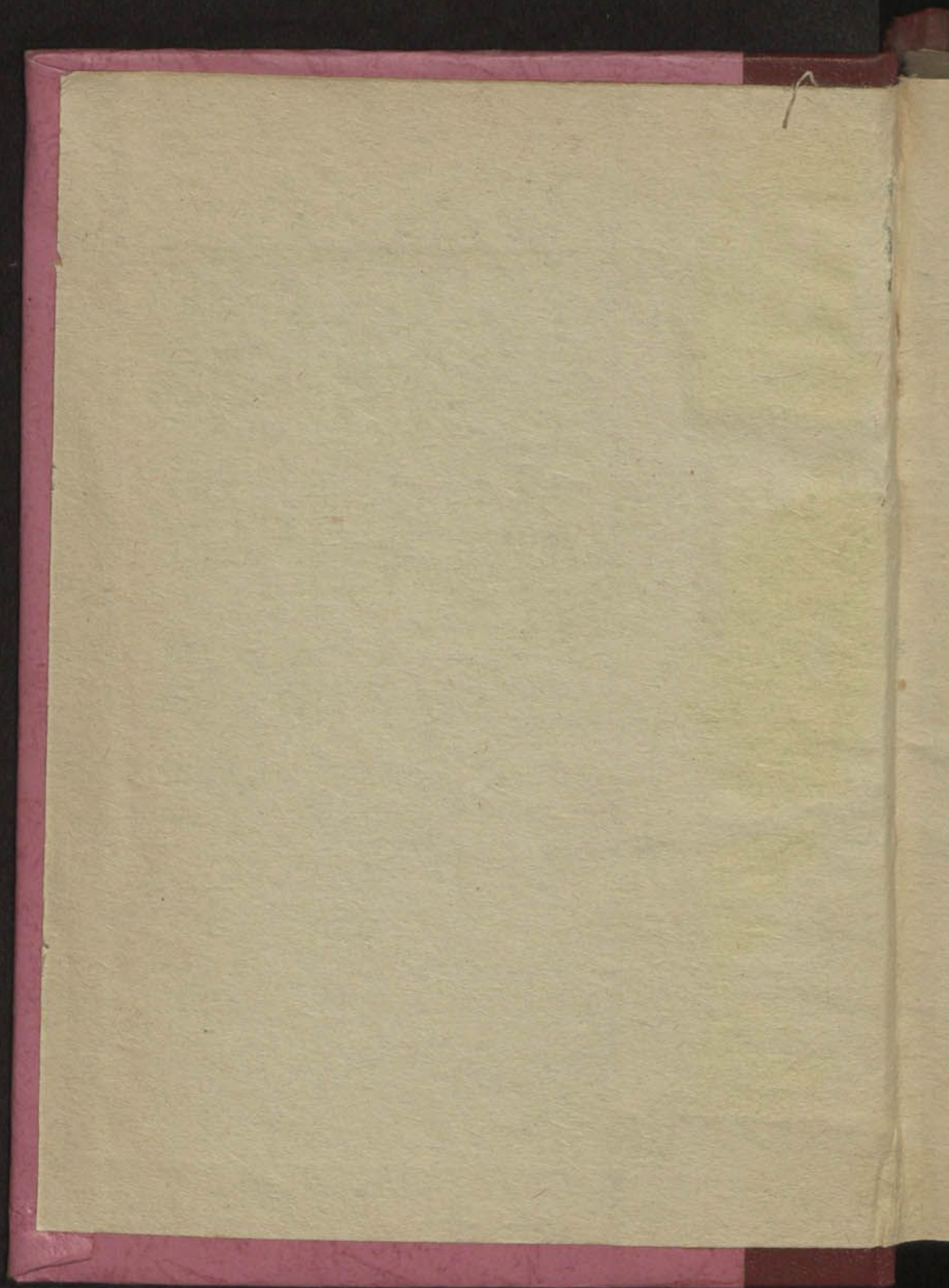
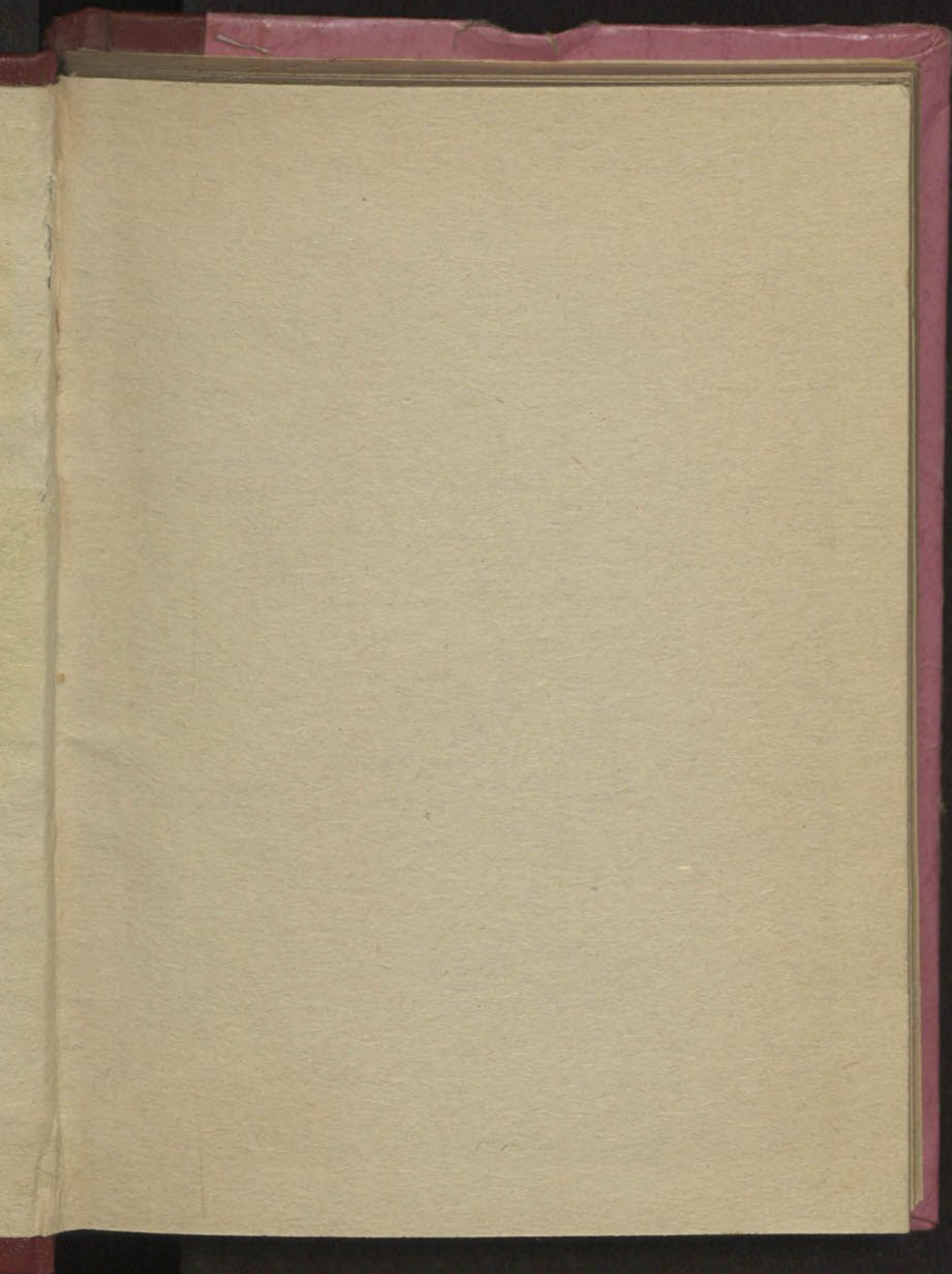

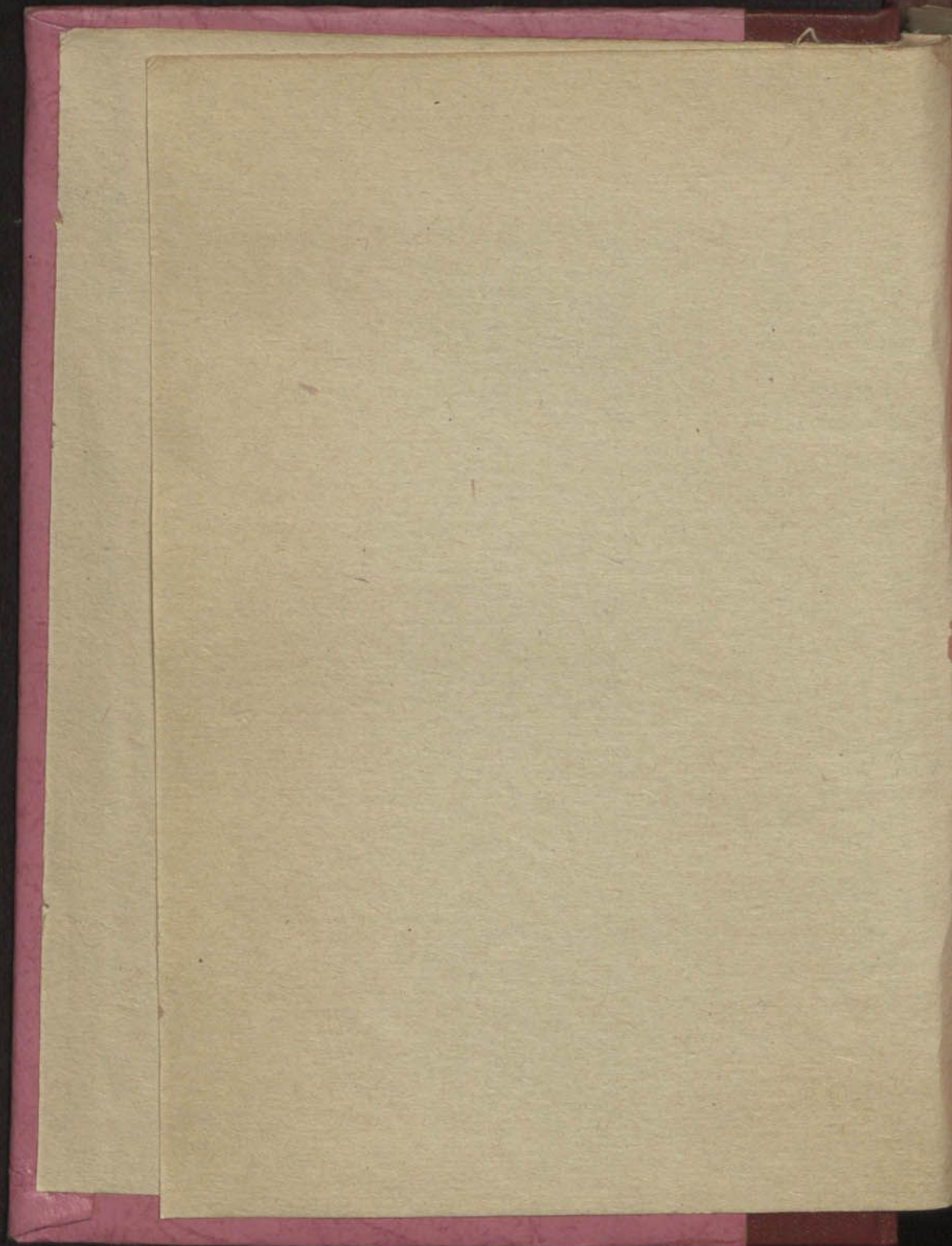
Ба 10244

10244

М. Станек.

Ба 10244

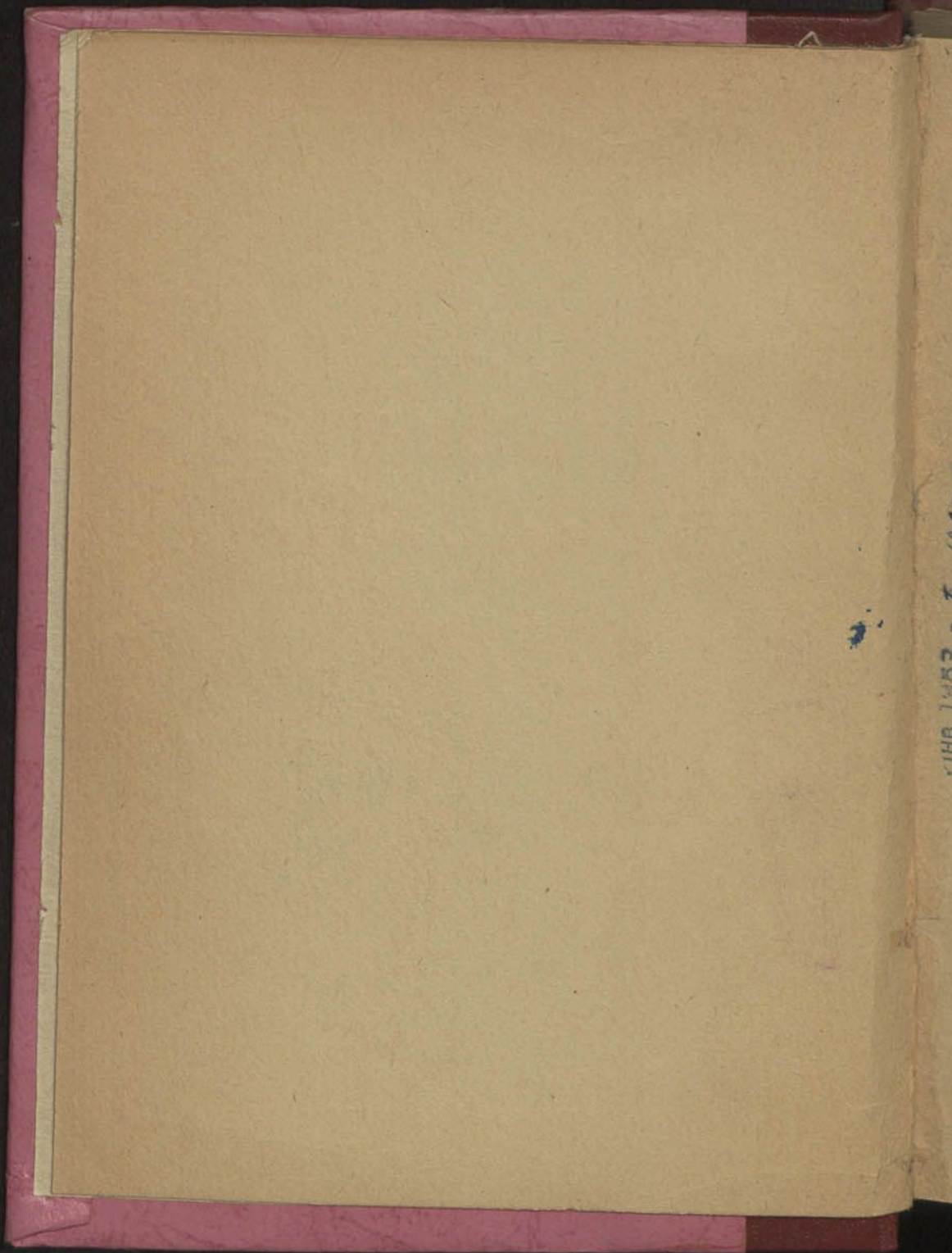
Максім Танк

ПРАЗ
ВОГНЕННЫ
НЕБАСХІА

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

ДЗЯРЖАўНАЕ ВYДАВЕЦТВА БССР
Мiнск 1945

LIB. 1983

Ба 10244

МАКСІМ ТАНК

ПРАЗ ВОГНЕННЫ
НЕБАСХІЛ

інв. 1953 г. БА 10244

Бел. адзел
1994 г.

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БССР
МІНСК 1945

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF
ART AND HISTORY
MELBOURNE

25. 04. 2009

RECEIVED
MUSEUM OF ART AND HISTORY
MELBOURNE

МАКСІМ ТАНК

У скарбніцы мастацкіх багаццяў беларускага народа літаратура былой Заходняй Беларусі займае сваё пачэснае месца. Народжаная ўсенароднай упартай барацьбой супроць нацыянальнага і соцыяльнага прыгнёту з боку ванскай Польшчы, выхаваная на антыпанскіх традыцыях шматвяковай вуснай творчасці ўсяго беларускага народа, адчуваючы жыватворны ўплыў савецкай літаратуры, — паэзія Заходняй Беларусі, у асобе сваіх лепшых і найбольш таленавітых прадстаўнікоў, стала своеасаблівай трыбунай народа. Яна ўцелясніла ў мастацкае слова, у мастацкія вобразы і светлыя мары аб волі, і гнеўны пратэст супроць прыгнёту. Яна ў мінуты смяротнай небяспекі ці адчаю стомленасці суцяшала, змякчала боль, напамінала аб радасці немінучай перамогі. Яна будзіла народную думку і збірала сілы для гэтай перамогі. Яна апявала рамантыку вызваленчай барацьбы і ў той-жа час выконвала абавязак зусім рэалістычнай рэвалюцыйнай прапаганды і агітацыі. Яна выкарыстоўвала, стаўшае традыцыяй у беларускай народнай творчасці, іншасказанне, моцнае кароткае слова, якое, нібы меч, апускалася на галаву ворага. Яна жаліла яго сатырай і сарказмам. Яна выкрывала лакейскую і здрадніцкую ролю беларускіх нацыяналістаў. Яна давала песні барацьбы, вянчала славай яе герояў.

Усе гэтыя якасці мастацкай літаратуры Заходняй Беларусі найбольш яскрава і поўна выявіліся ў паэзіі Максіма Танка.

Паэт Максім Танк (Еўгеній Іванавіч Скурко) нарадзіўся 17 верасня 1912 года ў вёсцы Пількаўшчына, Вілейскай

вобласці. Бацькі яго — сяляне — мелі мала зямлі і жылі вялікай непадзельнай сям'ёй, гаспадаркай якой кіраваў дзед паэта, чалавек патрыярхальнага складу душы і заўзяты паляўнічы. Перад самай вайной вёска разбілася на хутары, і дзед, спадзеючыся на сілу вялікай сямі, выбраў месца свайму хутару на водшыбе ад вёскі, на лядах, якія трэба было яшчэ карчаваць і абжываць. «Глухі гэты куток: лес ды балота»,—пісаў пазней паэт пра свае родныя мясціны. А вайна зрабіла гэты куток яшчэ глушэйшым. Дзядзькі паэта і бацька былі мабілізаваны на вайну і раз'ехаліся па свеце. Застаўся адзін дзед са сваёй старой і нявесткамі, а ў сувязі з набліжэннем немцаў выехала і маці Еўгенія з сваім малым сынам аж у Маскву, дзе служыў яго бацька пры вайскавай швальні, эвакуіраванай з Дзвінска.

Толькі ў 1922 годзе вярнулася сям'я Максіма Танка на сваю радзіму.

За час вайны гаспадарка зусім апусцілася, палі паза-расталі лазой і маладымі дрэвамі. Прышлося ўсё пачынаць спачатку. Але і гэта было толькі поўбяды. Поўная бяда заключалася ў тым, што Вілейшчына, як і ўся Заходняя Беларусь, апынулася ў руках польскіх паноў, і гаспадары маладой імперыялістычнай дзяржавы — Польшчы, бязлітасна эксплуатауючы сваіх рабочых і сялян, пачалі туга закручваць прэс каланіяльнага прыгнёту. Ды тут каса найшла на камень. Беларускі народ усімі сіламі супраціўляўся эканамічнаму аграбленню і гвалтоўнай паланізацыі. Ажылі традыцыі шматвяковай барацьбы беларускага народа супроць прыгнёту польскага пана-памешчыка і чужой ненавіснай улады. Толькі зараз сіла адпору была памножана на ўпэўненасць у тым, што магутны Совецкі Саюз нядоўга будзе цярпець тое, што Беларусь разрэзана напал і значная частка працоўных беларусоў пакутуе пад панскім ярмом.

У самым вадавароце гэтай барацьбы прайшлі юнацкія годы паэта. Жывы, пытлівы розум юнака не мог і не хацеў абмежавацца рамкамі вясковага жыцця, а тым больш тым ярмом, у які ператварылі гэтыя рамкі польскія палітыкі і жандармерыя. Ён шукаў сяброў і адна-

думцаў, ахвотна ўключаўся ва ўсе формы масавага пратэсту і барацьбы. Няўдачы і рэпрэсіі не выбівалі з яго рук зброі, а з душы жадання далейшага змагання і веры ў перамогу. Часам ён адступаў, але толькі для таго, каб зноў ісці наперад і перамагчы перашкоду, скарыстаўшы вопыт папярэдняга свайго жыццёвага шляху. Мы бачым гэта нават у школьныя годы паэта.

Скончыўшы вясковую школу, Максім Танк у 1926 годзе едзе ў Вілейку, каб прадоўжыць асвету. Але праз год польскія ўлады зачынілі гэтую школу. Прышлося пераехаць у Радашковічы, дзе існавала беларуская гімназія. Яна ўтрымлівалася на сродкі насельніцтва. У гэтыя годы якраз польскі ўрад пачаў масавае зачыненне беларускіх культурна-асветных устаноў, разгром Таварыства беларускай школы, кааператываў. Радашковіцкая гімназія ў 1927 годзе аб'явіла забастоўку ў знак пратэсту супроць гэтага разгрому, і за ўдзел у гэтай забастоўцы Максім Танк быў зволен з гімназіі. Прышлося пераехаць у Вільню, дзе яшчэ існавала беларуская гімназія. Рэвалюцыйная беларуская моладзь не хацела цярпець ні адкрытага панска-польскага прыгнёту, ні замаскаванага праз іх лакеяў. Максім Танк прыняў актыўны ўдзел у забастоўцы ў Віленскай гімназіі. Выкліканая паліцыя збіла і арыштавала вучняў. Максім Танк быў зноў выключан з гімназіі. Прышлося спачатку паехаць да бацькі, а пасля цэлы год правучыцца на тэхнічна-меліярацыйных курсах, каб не было перарыву ў вучобе і каб не патрабавалася даведка аб «добранадзейнасці», якую яму ніводнае аддзяленне паліцыі не выдала-б. Гэта дало магчымасць паэту ў 1930 годзе «перавесціся» ў Віленскую рускую гімназію і ў 1932 годзе скончыць яе. Але далейшыя шляхі асветы беларускаму паэту ў тагачаснай Польшчы былі закрыты. Пачалася другая «навука».

У 1932 годзе Максім Танк, тады ўжо вядомы як малады таленавіты паэт, быў арыштаван за выданне падпольнага камуністычнага часопіса «Пралом». Часопіс гэты быў надрукован ад рукі ў некалькіх экзэмплярах у кампаніі з некаторымі другімі камсамольцамі. Адзін экзэмпляр трапіў у рукі паліцыі, за што Максіма

Танка прыцягнулі да адказнасці. Родныя ўзялі яго на парукі, і некаторы час Максім Танк працаваў на гаспадарцы. Калі зноў пачаліся масавыя арышты, Максім Танк перайшоў на нелегальнае становішча. Як комсамольскі работнік ён з галавой увайшоў у падпольную комсамольскую работу, абездзіў Навагрудчыну, Дзясненшчыну, Пастаўшчыну, часта наведваўся і ў Вільню, інструктуючы комсамольскія арганізацыі і арганізуючы новыя. Каля Глыбокага яго арыштавала жандармерыя, і ў 1933 годзе Віленскі суд асудзіў яго на 6 год турмы. Па апеляцыі гэты тэрмін быў зніжан да 2 год, затое дабаўлена пазбаўленне ўсіх правоў на 8 год. Не паспеў Максім Танк выйсці з турмы, як ён быў прыцягнут да новай адказнасці за выпуск рэвалюцыйных вершаў у самой турме. Але турма аказалася добрай школай таго, як абдурваць недалёкіх польскіх жандармаў. Абвінавачанне ўдалося адхіліць, і Максім Танк зноў вышаў на волю. Пачаліся годы напружанай работы ў нелегальным і легальным левым друку. У 1936 годзе з дапамогай падпольнай арганізацыі вышла ў свет першая кніжка вершаў паэта—«На этапах». Кніжка была безадкладна канфіскавана паліцыяй, удалося выратаваць толькі 200 экзэмпляраў. У 1937 годзе з той-жа дапамогай былі выдадзены паэма «Нарач» і зборнік вершаў «Журавінавы цвет», у 1938 годзе зборнік «Пад мачтай».

Рэвалюцыйная нацыянальна-вызваленчая барацьба беларускай працоўнай моладзі была тым горнам, у якім фарміравалася і загартоўвалася паэзія Максіма Танка гэтых гадоў. Ён шчыра верыў у перамогу, кідаўся сам у бой і клікаў за сабой усіх тых, хто быў яму сябрам па класу, па думках. Малады рабочы і селянін, які актыўна змагаецца супроць панскай улады і пападае за краты, але дух якога ніколі не будзе зламаным, стаў асноўным героем яго вершаў. Па ім сумуе старая бабулька пад астрожнай сцяной (у вершы з такой назвай), аб ім думае маладая дзяўчына летняй раніцай пад звонкае кукаванне зязюлі (верш «Ой, не гніце, ветры, вербы»), дзеля яго маці прадае апошнія васьмініты на віленскім рынку (верш: «Ткала я, ткала

палотны»), пра яго вядзе гутарку стары дзед з пада-
рожным у глухую зімовую ноч, пра яго спявае маладая
жанчына свайму сыну пад песні кулікоў у зімовую
завею («Песні кулікоў»). Ён — верны сын народа, яго
перадавік, у яго думках і ўчынках сканцэнтравана сіла
і воля народа. Таму так ахвотна выкарыстоўвае Максім
Танк вобраз юнака, які пакутуе за справы народа —
традыцыйны вобраз беларускай паэзіі старога часу.
Аднак у паэзіі Максіма Танка ён ажывае, абрастае
плошчю сучаснасці. Грамадска-палітычны фон гэтага
вобраза, яго палітычныя ідэалы дасканала і праўдзіва
малююцца паэтам у адпаведнасці з жыццём, з тым,
што бачыць, што перажывае ён сам і яго народ. У вер-
шах, прысвечаных юнаку-барацьбіту з народа, удала
выкарыстаны традыцыйныя вобразы народнай паэзіі:

Ой, не гніце, ветры, вербы над ракою,
над ракою быстрай не шумі, чарот.

Або:

Вечная ў хаце бяда,
ніва, як палец, вузкая,
у жыце цвіла лебядка...

Сугучны народнай творчасці — аб змаганні селяніна
за свае правы «чалавекам звацца», за свае правы на
плён сваёй працы — і агульны тон вершаў Максіма
Танка. У ім гучыць цвёрдая ўпэўненасць у хуткай
перамозе, адчуваецца гrom надыходзячай буры:

Мы не памром, зноў апастылым
ускалыхнём жыццём астрожным.
Народ устане з новай сілай
непераможны, горды, грозны.

(«Мы не памром».)

Паэт бачыць, што кроў, пралітая за народную справу,
не прападае дарма. І не толькі дзяўчына, хлопца якой
пасадзілі ў астрог, —

Ты пайшла за ім услед
праз палы, палы горкі-траву, —
хустку, быццам маку цвет,
ты закінула на галаву, —

але на змаганне ўздымаюцца масы народа. Яны ўбі-
раюць кветкамі магілы барацьбітоў і ідуць далей, каб
ламаць і зламаць астрожнае жыццё новай турмы наро-
даў. Максім Танк пачынае шукаць прыкладаў народнай
барацьбы за сваё вызваленне ў гісторыі народа і ства-

рае «Сказ пра Вяля» — вольны паэтычны пераказ народных казак аб кавалях, асілках, волатах, якія змагаліся з панамі. Ён стварае паэму «Кастусь Каліноўскі», элементы якой пераклікаюцца з народнай творчасцю. Ва ўмовах жорсткай цензуры паэту нельга гаварыць аб Совецкай Беларусі, і ён пачынае шукаць такія вобразы, такія словы, якія пралезлі-б праз іголкавае вушка цензуры, але разам з тым былі-б зразумелы шырокім масам народа. Тут дапамагае паэту трапнае народнае слова, народны гумар:

Святгя вы для нас,
вялікія над ўсімі...
А некалі-ж мы вас
яшчэ вышэй падымем...

(«Мы не памром».)

«Яшчэ вышэй падымем» — чытаў бязмозгі цензар канец верша.—Што-ж тут незаконнага? Тым больш у рамансе, які пачынаецца такой звычайнай для рамансаў фразай: «Мы любім вас усіх». Няхай сабе паэт забаўляецца.

Яму і ў галаву не прыходзіла, што ў «рамансе» дадзена цэлая праграма рэвалюцыйнага дзеяння — ад вострага нарага і каменя, схаванага ў рызманах дэманстранта, ад «іскры» ў вершах паэта, ад якой загарыцца пажар рэвалюцыі, да закліку «падымаць вышэй» — на асіны і ліхтары ўсіх прыгнятальнікаў. А для звычайнага чытача маладой беларускай паэзіі Заходняй Беларусі сэнс гэтых слоў быў абсалютна зразумелым.

У зборніку «Пад мачтай» такіх вершаў асабліва шмат. Паэт даваў ім «нейтральныя» назвы: «Раманс», «Пачатак оды», «Яны», «Адказ» або пускаў зусім без назвы: «Абмыла вячэрні перон і песня і мова чужая...», «Гавораць, кат памёр...» (на смерць Пілсудскага), «Навучыліся танна разменіваць помсту...», «Перагледзяць, памацаюць слова...». Усё гэта рабілася для таго, каб «свіны кароль ці туз фабрычны», якому быў даручан, як цензару, лёс беларускай кнігі, не паставіў на ёй клічкі «вета», крыжыка забароны, пячатку канфіскацыі. Вострай сатырай і сарказмам, як бічом, малады паэт пала-

саваў «багеми п'яных дзеячоў» і «купленых дзячкоў» нацдэмаўскай, хадэцкай літаратуры.

І ў гэтым сказалася вострая класавая нянавісьць Максіма Танка да ворагаў свайго народа, разуменне паэзіі, як вострай зброі пролетарыята, разуменне партыйнасці літаратуры, сказалася—і ў форме і ў змесце—творчая вучоба ў двух карыфеяў савецкай літаратуры—Владзіміра Маякоўскага і Янкі Купалы. Ён рад «павесіць звонкі свой смех» на мармуровыя надмагільныя помнікі тых, якіх

...і імёны і годы змывае
агнём лістапад малады.
І час іх рукою шурпатай сцірае,

г. зн. былых гаспадароў жыцця, законадаўцаў буржуазнай культуры. У тых часы, калі пісаліся гэтыя вершы, улада і правы былі ў руках памешчыка і фабрыканта, ды яшчэ такога, як польскі памешчык і нова-яўлены, выгадаваны на пасляваеннай і перадваеннай спекуляцыі польскі фабрыкант, ахоўваемы фашысцкай уладай пілсудчыкаў, вораг і свайго ўласнага народа. Малады беларускі паэт Максім Танк усімі сваімі вершамі, усімі сваімі паэтычнымі вобразамі сцвярджаў, што гэтая нібыта цвёрдая ўлада польскага капіталізма, пры ўсім яе тэроры, ёсць толькі «паваленая дамавіна», што яна зніла на карані, што патрэбны толькі ўсенародны націск і яна рассыплецца ў пыл. І дарэмна «хрысціянскія дэмакраты» клічуць назад «Буду, Магамета і Хрыста» — «скарбонкай гулка звонячы пустой», — не аднавіць ім, не падперці, не ўтрымаць у жыцці тое, што гісторыяй асуджана на скон. З горда паднятай галавой, упэўнены ў блізкай перамозе, шагае ён па заўтрашніх мерцвяках, несучы сцяг новай рэвалюцыйнай паэзіі, паэзіі новага ўзыходзячага грамадскага ладу:

Смела, зрокам сакаліным, браце, глянь!—
Прадуцца раніц агняцветы-ніткі.
Хто перашкодзіць нам прабіць камення грань
і долю казачную выткаць?

(«З паднятай галавой»)

Максім Танк належыць да тых паэтаў Заходняй Беларусі, якім былі не ўласцівы хістанні. Ён з самага пачатку сваёй літаратурнай дзейнасці знайшоў правільны шлях і сабе і сваёй паэзіі ў агульнанароднай барацьбе.

Паэт ні на хвіліну не забывае сваёй кроўнай сувязі з народамі, з яго творчасцю, з яго векавымі марамі і надзеямі. Ён гэта нязменна падкрэслівае ў самых спелых сваіх лірычных вершах, прысвечаных вытокамі паэзіі,—«Памёр стары лірнік...», «Зноў загарэліся сосны над краем...».

Не адрывае паэт рэвалюцыйнай барацьбы беларускага народа ад рэвалюцыйнай барацьбы ў самой Польшчы і Заходняй Украіне. Адзін з сваіх лепшых вершаў — «Вянок» — ён прысвячае кракаўскім і львоўскім рабочым, расстрэленым паліцыяй у часе дэманстрацыі 1936 г.

Спадучэнне вострай палітычнай аратарскай патэтыкі з прастай, глыбока-пачуццёвай лірыкай на аснове іх агульнай накіраванасці — здабыць шчаслівае светлае жыццё для абяздоленых — з'яўляецца асноўнай адзнакай паэзіі Максіма Танка, якая вызначыла яго ўласнае месца ў беларускай літаратуры.

* * *

Верасень 1939 г. унёс кардынальныя змены ў жыццёвыя ўмовы народаў Заходняй Беларусі і ў жыццё паэта. Заходняя Беларусь была вызвалена ад беларускай няволі, паэт увайшоў у сям'ю савецкіх пісьменнікаў. Тое, пра што дваццаць год марылася, стала явай. З усёй палкасцю сваёй натуры Максім Танк уключаецца ў будаванне новага сацыялістычнага ладу ў Заходняй Беларусі: ён удзельнічае ў падрыхтоўцы і ў правядзенні Усенароднага сабрання, працуе ў перыядычным друку, у газеце, спачатку ў Вільні, потым у Вілейцы і Беластоку, абязджаючы вёскі і гарады Заходняй Беларусі. Яго вершы гэтага часу насычаны ўдзячнасцю вялікаму рускаму народу, партыі большэвікоў і таварышу Сталіну, якія вызвалілі беларускі народ з няволі, з'едналі ў адну магутную дзяржаву, вывелі яго на шлях новага, заможнага і шчаслівага жыцця.

Максім Танк — адзін з ініцыятараў і аўтараў «Пісьма таварышу Сталіну ад Заходняй Беларусі». Яго вершы дышуць сілай і ўпэўненасцю народа, атрымаўшага волю, пачаўшага будаваць жыццё для сябе сваімі ўласнымі рукамі:

М. Танк

Зачараваныя глядзім
на сілу, моц сваёй радзімы,
што ззяе полымем жывым.
І вусны самі шэпчуць імя

таго, хто з Смольнага прышоў,
таго, хто ў гэтым ветры сінім
калыша зарава сцягоў
і правіць лётам сакаліным.

(«На плошчы Леніна».)

Паэт, які ў часы народна-вызваленчай барацьбы ярасна змагаўся супроць нацыяналізма, славіў супольную барацьбу беларускіх, польскіх, яўрэйскіх рабочых, вітаў гераічную рэспубліканскую Іспанію, зараз усімі фібрамі душы адчувае асалоду дружбы народаў Савецкага Саюза, сілу сталінскай сямі роўнапраўных народаў, славіць гэтую наймацнейшую сувязь — залог іх непераможнасці:

Таварыш мой, акын стэпоў,
з дамброй не расстаецца.
Напеў яго гартаных слоў
я разумею сэрцам.
Бо пра адно мы з ім пяём,
адно палае імя
над гэтым стэпам, над Дняпром
і над усёй радзімай.

Лірычны воблік паэта набывае новыя абрысы. Паэт ідзе, як гаспадар, па неабсяжных прасторах вялікай агульнай Радзімы, па Савецкаму Саюзу:

Хвалюе вецер курганы,
Тут, як па мору, бродзіш.
на'т забываешся, у якім
цягнік ляціць стагоддзі.

(«У дарозе».)

У яго паэзіі, як у творчасці мастакоў-ткачоў, працу
якіх ён славіць натхнёнай песняй, вясёлкамі ззяюць

ўсе колеры нашай радзімы:
чырвань крэмлёўскага сцяга,
і Арктыкі снежная бель,
глыбокі блакіт акіянаў,
зелень стэповых прастораў,
зелень наддніманскіх пушчаў
і спелае золата ніў.

(«Ткачам».)

Часамі ўспамінае паэт нядаўнае мінулае, калі хавалі
з дзедам у дупло — дзед жвіроўну, а ён свае вершы,—
ходзіць па тых мясцінах,

дзе толькі песня барацьбы
са мною прайсці магла.

Мала прайшло часу з той пары, але ёсць чаму пара-
давацца, ёсць чым ганарыцца за свой працавіты, чесны
народ, які шагае ў нагу з усімі братнімі народамі. І як
свяшчэнная клятва вырываецца ў паэта:

Таму прастор калгасных ніў,
свабодная зямля,
І нашы сонечныя дні
век славіць буду я,

(«Я, можа, сотні раз прайшоў».)

Сонечным светам, шырокімі прасторамі прасякнуты
новыя вершы Максіма Танка. Паэтычнае майстэрства
яго набывае сталасць, паэтычную празрыстасць і пра-
стату, уласцівыя сапраўднай вялікай паэзіі.

У чэрвені 1941 года фашысцкі разбойніцкі напад
спыніў мірную працу Совецкай Беларусі. Нямецкі павук-
крыжавік наклаў свае брудныя лапы на ўсе яе гарады
і вёскі, з нябачаным у гісторыі шалёным бяздушшам па-
чаў знішчаць людзей, рабаваць багацці, нішчыць куль-
туру. На змаганне з ім падняліся сотні тысяч народных
мсціўцаў-партызан. Максім Танк з першых дзён вайны
ўступае ў рады Чырвонай Арміі, каб са зброяй у руках
бараніць сваю радзіму ад подлага ворага. Страсным

заклікам да ўсенароднай барацьбы гучыць і вострая зброя яго мастацкага слова:

Вастрыце і куйце зброю,
браты мае і сябры!
Радзіма крывёю заліта,
радзіма ў агні гарыць!

«Праз вогненны небасхіл» у зялёныя пушчы, у прыціхшыя сёлы, у ахутаныя дымам гарады кідае ён заклік да партызан:

Не шкадуйце, хлопцы, пораху,
куль гарачых і гранатаў.
Усе, каму свабода дорага,
падзьмайцеся на ворагаў,
на катаў!

І з гэтага часу героіка другой Айчыннай вайны становіцца асноўнай тэмай паэзіі Танка. Легендарны лётчык Гастэла, які стварыў сабе няўміручы помнік славы, кінуўшы сваё жыццё і палаючы самалёт у самую гушчу ворага; вясковы музыкант і натоўп сялян, сагнаныя карным атрадам, каб «лявоніхай» павесяліць сваіх катаў, але які адказаў на гэтую прапанову «Інтернацыяналам» і партызанскімі кулямі; байцы-чырвонаармейцы, якія «па загаду—наперад!»—гатовы нават паўшыя ўстаць і ў атаку пайсці—усё гэта любімыя вобразы, любімыя героі яго паэзіі. Слаўнай партызанскай барацьбе прысвячае Максім Танк сваю паэму «Янук Сяліба, якая ўвойдзе як вялікі эпічны твор у нашу літаратуру аб Айчыннай вайне на Беларусі. Па сваіх мастацкіх якасцях яна з'яўляецца працягам і завяршэннем такіх твораў, як «Нарач», «Сказ пра Вяля», «Кастусь Каліноўскі» і асабліва «Журавінавы цвет», але ўжо на новай, больш шырокай і глыбокай аснове. Пасля некаторага перарыву варочаюцца ў паэзію Максіма Танка лірычныя народныя вобразы ў вершах «Маці», «Развітанне», «Казак гнаў каня» і інш.

А калі у ясны поўдзень
не вярнуся зноў
з поля бітвы сцежку знойдзе
вараны дамоў.

(«Развітанне».)

Але і гэтыя вобразы цалкам падначалены галоўнай ідэі—ідэі вызвалення Беларусі. Нават мяккія тоны аса-

бовай, інтымнай лірыкі маюць той самы грунт: гэта ўспаміны аб шчасці мірнага жыцця, якое так бязлітасна разбіў крывавы вораг. І тым большай нянавісцю наліты поруч пастаўленыя вершы-спевы «песняра ў стане воінаў». Ён бачыць, ведае, адчувае сэрцам, што нядоўга крыважэрцам-груганам кружыцца над яго радзімай, што хутка будуць яны выкінуты сілай народаў Совецкага Саюза за нашы свяшчэнныя межы, апроч многіх мільёнаў з іх, якія наўвекі заснуць у абрабаванай імі, знявечанай нашай зямлі, заплаціўшы сваім бандыцкім жыццём за яе пакуты. «Тут і зямля нас не прымае», — кажуць нямецкаму вартавому здані іх, ідучы ў снежны разгневаны буран з-пад Масквы. (Балада «У мяцель»).

Глыбокая журба па радзіме — другая пачуццёвая плынь у паэзіі Максіма Танка гэтых год:

Хоць ваду мы з тысячы крыніц
каскамі, далонямі пілі,
але ў сэрцы прагу пагасіць
па сваёй радзіме не змаглі.

(«Сталін так сказаў».)

Але поруч з ёю ідзе і гонар за сваю радзіму:

Не, не туга, але гордасць у сэрцы
ў кожнага з нас за радзіму оваю,
што не скарылася у паняверцы,
выстаяла пераможна ў баю.

(«Што за ўзгоркам сінее, таварыш...».)

І паэт падае высокамастацкі вобраз Беларусі-партызанкі, адзін з лепшых у нашай паэзіі (верш «Беларусь»). У ім адлюстравана яе магутнасць, яе нязломная сіла, яе вера ў надыходзячую свабоду. І гэтая свабода прышла ў векапомныя дні летняга наступлення Чырвонай Арміі 1944 года, калі па загаду маршала Совецкага Саюза таварыша Сталіна Чырвоная Армія нябачанымі ў гісторыі перамогамі разграміла фашысцкіх акупантаў і выкінула іх з Беларусі.

Партыя і ўрад высока ацанілі страснае баявое служэнне паэта свайму народу—Максім Танк быў узнагароджан ордэнам Чырвонага Сцяга.

Максім Танк—паэт-лірык. Праўда, у яго ёсць шырокія эпічныя палотны, сярод якіх найлепшыя—паэмы «На-

рач»—аб паўстанні рыбакоў і «Янук Сяліба»—манументальны помнік партызанскаму руху ў Заходняй Беларусі. Але і яны пранізаны лірычнымі настроямі, вобраз паэта прысутнічае і дзейнічае супольна з шматлікімі героямі паэм, якія ўзяты з жывога жыцця. Гераічная барацьба партызан спалучана ў «Януку Сялібе» з «мірным жыццём», якое нават у самыя напружаныя часы блакады і баёў не адмаўляецца ад сваіх правоў, змагаецца за светлую будучыню і верыць ў яе. Сказ пра музыку, які не захацеў ісці ў рай, а вярнуўся на Беларусь, уцеляючы любоў самога паэта да сваёй Радзімы, такой, як яна ёсць, з яе горамі і яе радасцямі. Гэты вобраз—вобраз чалавека, які беззаветна любіць свой край, свой народ, чалавека з чыстай душой, светлымі помysłамі, жыццерадаснага і жыццесцвярджаючага—барацьбіта за светлае і шчаслівае жыццё народа, бязлітаснага да ворага і чулага да сваіх саратнікаў—праходзіць праз усе лірычныя творы Максіма Танка. Гэта і ёсць вобраз самога паэта. Ён мімаволі ўспамінаюцца цудоўныя радкі з верша «Да 25-й гадавіны БССР», якія завяршаюць гэты вобраз:

Шчаслівы зноў вітаю я
народ праслаўленых герояў,
цябе, о родная зямля,
яшчэ гарачая ад бою!

Як толькі вуснамі прыпаў
да чорных скіб тваіх—увесь я
раскалыханым званам стаў;
і крыллі выраслі ў песні...

Прапануемы ў увазе чытача зборнік выбраных твораў Максіма Танка дае магчымасць чытачу азнаёміцца з трыма асноўнымі этапамі ў творчасці аднаго з выдатнейшых нашых маладых паэтаў.

М. Клімковіч

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is difficult to decipher due to its low contrast and ghosting.

В книгі „НА ЭТАПАХ“

СПАТКАННЕ

— Ну, што-ж, кажы, што ў вас чуваць? —
Пачаў стары пра сенажаць,
успомніў жыта і авёс...
А вочы... мокрыя ад слёз...
А потым я загаварыў:
— Нічога, неяк год пражыў.
Ды не адзін — сядзіць нас шмат, —
прывыклі трохі і да крат...
Ну, як там маці і сястра?
Хто поле на зіму ўзараў?
І як там кратаяцца дзед?
Ты ўсім ім занясі прывет!
— Нічога, мы-то жыць жывём,
вось ты тут сохнеш за муром...
Я ў торбе сухароў прынёс...
А вочы... мокрыя ад слёз...
— Не плач. Мы вернемся вясной
і выйдзем ў поле грамадой,
яшчэ убачым свет зары, —
не плач і не бядуй, стары.
Вясною новаю з-за крат
з сяўнёю поўнаю зярнят
нас выйдзе шмат, як цёмны бор,
на скібы чорныя разор...
Стары, я знаю, верыць мне
і сам гаворыць аб вясне,
і неяк відавоч падрас,
хоць вочы мокрыя ад слёз.

25.ІІ.1936 г.

Инд. 1933 г. БА 10677

ВЯНОК

Зара ўжо затлела, а трэба ісці
і сыпаць на труны пясок...
Так цяжка ў далонях мазольных нясці
штандары, схіліўшы над вамі, байцы,
і класці апошні вянок...

І песні змагання, і сны змагароў,
расцвіўшыя ранняй вясною ў зару, —
з-пад Нарачы сіняй, з Віллі берагоў,
ўсе лепшыя краскі з батрацкіх шнуроў
сабрала ў вянок Беларусь...

Устануць другія бунтарныя дні.
Яшчэ мы на вашы магілы прыдзём
і разам з парывамі новай вясны
акрытыя славай штандары ў агні —
клянёмся — мы вам прынясём.

А сёння — бывайце! Нам трэба ісці.
Прыміце апошні вянок...
Ды спіце спакойна ў магілах, байцы, —
нам час зноў сцягі баявыя нясці.
Вы чуеце кадраў штурмуючых крок!

8.ІІІ.1936 г.

ВОСЕННЮ

Стрэхі мокрыя ўніз апусцілі рукавы,
пачарнелі гасцінцы, дарог каляіны;
дацвітае лістом і лаза і крушына,
і ў імшарах лясных дагарае атава...

Глядзіць родная даль з-пад насуненай шапкі
туmanoў, што вісяць дываном над балотам;
пад дзядоўскім старым і пахіленым плотам
вечер лісце, як пер'е, ўзмятае ахапкам.

А паўднём сонца лістам чырвонай асіны
расцвіце паміж дрэў, ды і зноў у гушчары
ападзе і рассыплецца ў ціхіх імшарах
па ягодніку спелай агнём-журавінай...

Калі-ж ноч ападзе, рассыпаючы зоры,
і затлеюць яны над іржавым папарам,
вечарамі тады дзед на дошчатых нарах
ўспамінае жыццё, што мінула учора.

І, як памяць сівая далёка ахопіць,
ён гаворыць з тугой аб гушчарах глыбокіх,
бы памінкі спраўляе па соснах высокіх,
па лагах, па ласіных загубленых тропках...

Ды пытае мяне пра блізкіх і знаёмых,
што пайшлі у жыццё прамяністай дарогай,

і ці шмат, як і я, маладых у астрогах
дні свае караталі ў падвалах сцюдзёных...

І, заслухаўшыся, галаву апускае сіваю,
як сасна, пабялеўшая раннім марозам,
словы-ж так ападаюць, як лісце бярозы,
на асенню бэль і на казку старую.

16.IX.1936 г.

ВІЛЬНЯ

Сівая хмара сцёрла сонца,
вясенні першы дождж заплакаў.
Па стрэхах і па шэрай гонце
разліўся вечар сівім лакам.
І ноч прышла з прадмесця вуліц,
палезла на званіцы, вышкі.
Сабакам чорным вецер скуліць
пад шэрым мурам пад Лукішскім.
Агні, агні ў вялікіх вокнах
і крык газетчыкаў, рэкламы,
ды на бруку вясеннім мокнуць
ад ліхтароў жывыя плямы.
А на пліце цяжкой бетоннай
дождж гразю прозвішчы заплёскаў, —
баладу віселиц сцюдзёных
гавора з ветрам Каліноўскі.
Мо' расказаць табе пра нашы,
пра барыкады і удары?
Пра тых байцоў, што палі ў маршы,
Мо' расказаць табе, таварыш?
Мо' расказаць табе пра заўтра,
пра песні-сны, што ў нашых казках?..
Цішэй!.. Ідзе бульварам ворта,
і блудзіць дождж па бруку гразкім.
Іду, а дрэвы штось гавораць...
Аблеплен гразю, мокрым снегам...
Ну дзе-ж сягоння, родны горад,
мяне прытуліш без начлегу?

1936 г.

НАД ПРЫПЯЦЮ

Меліць гром над полем хмары,
дождж мукою жытняй сыпіць
і на шэрыя імшары,
і на Прыпяць.

Ды шумяць каля дарогі
перадрогшыя асіны.
Гразнуць змораныя ногі
ў каляінах...

— Што, этап яшчэ далёка? —
Раны востра забалелі.
Бура ценьямі навокал
лісце сцеліць.

Мы ідзем у час найгоршы
смерці, волі на спатканне?
Гэта ўжо этап апошні, —
заўтра ўстанем!

А гром звонка меліць хмары,
дождж мукою жытняй сыпіць
на палескія імшары
і на Прыпяць.

20.VI.1936 г.

НА ШЛЯХУ ДЗІКІХ ГУСЕЙ

Кудлаты вецер чапляўся за межы палос.
Стужкай дарога лягла з-пад мокрых калёс

там, дзе бярозы сум на галіны павесяць,
там, дзе адны толькі хмары, вецер і месяц...

Ноч, спужаўшыся, белая ноч над зямлёю
зорнаю сцежкай адходзіць, нібы кот, крадучыся...

Сны, што мінулі, што асталіся са мною,
з ценьмі бяроз спадарожных спляліся.

Іду па шляху пясчаным, няроўным.
Кій і торба на плячах песень вандроўных,

і ад астрога і да астрога плятуся —
Беларусь ты мая, Беларусь!

1986 г.

* * *

Не длач, яшчэ зарана,
хоць адступілі ўчора,
зацісні моцна рану!

Хай не смяецца вораг!
Выходзьце на дарогу
шчыльнейшымі радамі!
Знай, браце, перамога
ужо не за гарамі.

Цаніць байцоў умеем! —
Народнымі рукамі,
глядзі, магілы паўшых
убраныя вянкамі.

І вер, што хопіць сілы, —
удары грому спынім.
Не згінулі дагэтуль,
ў баю тым больш не згінем!

1936 г.

ТКАЛА Я, ТКАЛА ПАЛОТНЫ...

Ткала я, ткала палотны
цэлыя ночы і дні,
ткала у роднай матулі
з лёну свае васмярні.
Замуж за Кліма пайшла я.
Вечная ў хаце бяда, —
ніва, як палец, вузкая,
ў хлебе цвіла лебада.
Перш прадала я настольнік;
помню, купілі паны
губку апошнюю лёну;
потым збыла дываны.
Сына ў няволю забралі...
Доўгі аastroжныя дні,
трэба паслаць яму хлеба, —
і прадаю васмярні.
Помню, не раз ён казаў мне:
— Прыдуць другія часы,
жоўтым успеняцца морам
нашых жытоў каласы.
Гнуцца, матуля, не будзем
больш у паноў за сярпом,
ясную долю здабудзем,
лепшым жыццём заживём. —
Сына я вырву з астрога!
— Гэй-жа, паненкі, паны!
Можа, апошнія купіць
хто з вас мае васмярні?

1936 г.

ПІСЬМО

Цямнее...
Усюды паперы, газеты,
і вечар у хаце, і ты
узорна малюеш зялёнае лета,
імшары, бярозы, кусты...
Усё гэта ведаў, усё гэта бачыў,
не раз прыслухаўся да шуму лазы,
але з успамінаў умела іначай
ты выткаць свае абразы.
Пазней адыходзіла ціха, як золак,
забраўшы і рэха, і голас, і сны,
пакінуўшы сум безгранічны па сёлах
і погляд вачэй недалёкай вясны.

За вокнамі лісце ўздымалася дымам,
пра Сако, Ванцэці чыталі ўдваіх,
і Горкага «Маці», і «Хігінса Джыма», —
ты помсціць клялася за іх.
А сёння? Усё-ж трэба быць трохі мацнейшым.
З астрога апошні твой ліст атрымаў
і нервы звязаць свае думаў я вершам,
і нейкія бурныя вершы пісаў.
На полі быў вечар, як чорныя косы,
і зоры, як вочы, і вецер, як смех,
і песні далёкай плылі адгалосы —
паехала моладзь на доўгі начлег.
На вёсцы ў нас лета мінула, ў іржышчы
ржавеюць глухія кароткія дні,
а ў лесе дыван расцілаецца з лісця,

і позны яшчэ зелянее сітнік.
Хоць ведаю добра — не прыдзеш ты сёння —
штось цягне, каб выйці да сонца з сяла,
на поле шырокае хочацца глянуць,
дзе песняй
скрыпучай дарога лягла.
Там сцелецца неба знаёмаю хусткай,
вясной яно будзе над полем сінець;
і вернуцца зноў пералётныя птушкі,
і ты мусіш з імі
да нас прыляцець!

1936 г.

Часамі хочацца з блізкімі гаварыць,
рассеяць дзён панурых адгалосы
ўспамінамі, як шолахам зарніц,
як лісцем ападаючая восень.

Ды шмат каго няма... Адны, як журавы,
ўдаль адляцелі, прашумеўшы, ў вырай;
другія спяць і не падымуць галавы
з-пад мокрых алавяных скібаў жвіру.

Нямала ў свет пайшло з гаручаю тугой,
але ў дзень заўтрашні з магутнай верай,
у рызманах і з песняй маладой
дарогай соснаў і бярозаў шэрых.

І мо' таму так сёння цяжка гаварыць
аб залатой вясне і аб калоссі,—
калі на сэрца шолахам зарніц,
апаўшым лісцем вее сумна восень.

13.X.1936 г.

ПЕСНЯ КУЛІКОЎ

Пахне дзэгцем,
потам,
рыжаю аўчынай,
цішыня у хаце згорбленай, старой,
ды гарыць памалу ноч даўгой лучынай,
сцелючы сасновым дымам і смалой...
Часам вецер дрэвы, зачাপіўшы гужам,
доўга іх пілуе месяца сярпом,
і снуе на плоце белы, снежны кужаль
з доўгай снежнай песняй за сляпым акном.
Дымна ў печы дровы і карчы палаюць,
зайцамі кладуцца цені на сцяне.
Пеніцца сярдзіта бульба, закіпае
снежнаю завейай
ў чорным сагане.
— Ну, садзіся з намі!—
дзед стары гавора
і акраец хлеба чорнага кладзе.
— Наарфуе снегу, бы мякіны горы,
не праехаць полем, не прайсці нідзе...
Сам, відаць, далёкі...
не з блізкіх аколіц,
не з-пад нашых, пэўна, саламяных стрэх...
Ды апранен слаба—змерзнеш недзе ў полі;
хоць на лаве мулка, пераспі начлег!
Бачыш: у нас голад,
людзі жывуць бедна,
хлеб на стол кладзецца толькі для гасцей...

Можа хопіць бульбы з дзён асенніх, медных
да вясны, да першых з выраю гусей...
Час такі нядобры. З першых дзён марозу
маладых не мала, скуўшы, павялі.

Шмат разоў, напэўна,
шэрыя бярозы
след іх з белым ветрам
ў полі замялі.

Хочацца вучыцца ў мове сваёй роднай,—
шчыра дамагаліся грудзьмі...
Я ўжо хутка лягу

пад сасной зялёнай,—
што, скажы мне, будзе з нашымі дзяццмі?—
... У кутку, на нарах, на старую кніжку
ціхі шопат льецца і чупрыны бель;
сумна з маладзіцай над малой калыскай
ўсхліпвае песняй

белая мяцель.
— Спі, засні, маленькі!..

— Што, мужык на працы?..
Кажаш, у астрозе? Дзесяць год далі?!
... Спі, засні, саколік!..

Быццам дождж гарачы
з вачэй над калыскай ціха заімгліў.
— Я, стары, таксама з-пад страхі сялянскай,
быў і там, дзе сёння твой гаруе сын...
Шмат слядоў пакінуў на дарогах гразкіх,
на скрыпучых струнах белых палазін...
— Спі, засні маленькі, родненькі саколік!
Ну, не плач, мой добры!..

Слухай: ля ракі
не мяцель галосіць на заснуўшым полі,
а ў імгле зблудзілі, пэўна, кулікі...
І стары ўздымае выцвіўшыя вочы:
— Ну, скажы, ці доўга гэта будзе так?
Сеяць усё сеем —

з рана да поўночы,
каб на нашых нівах красаваўся мак.
А ў нас цёмна, змрочна, толькі час-ад-часу
блісне калі сонца паміж нашых стрэх,
ды сядзім ў поўголад над галодным квасам,

нашы сцэжкі ў полі

замятае снег...

Кажаш—ужо хутка выпрастаем плечы,
кажаш, аб шырэйшых нівах, аб вясне.
Вось і я, здаецца, вылез-бы з-за печы,
хай пакліча толькі моладзь і мяне.

За разбітай шыбай плача вецер суха,
рвуцца пражы ніткі,

ўюцца на калкі...

— ... Спі, засні, маленькі...

ці мо' лепш паслухай,

як, ў імгле зблудзіўшы, плачуць кулікі...

Пахне дзэгцем, потам,

рыжаю аўчынай,

цішыня у хаце згорбленай, старой;

ціха дагарае ноч даўгой лучынай,

сцелючы сасновым

дымам і смалой.

Пад разлівы песні хмарыць сон гарачы...

— ... Спі, засні, мой добры... слухай... з-пад ракі...

Ды і мне здаецца, што ў імгле, няйначай,
не мяцель, а плачуць недзе кулікі...

12.XII.1936 г.

* * *

Сп'яна ахрысцілі кумы хлапчука,
не бацькаўскім імем, а нейкім Панасам;
агледзеўшыся, — пабрылі да дзяка,
ды нельга было пераправіць па часе.
Як толькі падняўся, наўчыўся хадзіць,
праводзіў і ночы, і дні на папасах,
пазнаў, як нялёгка век невукам жыць,
ды годы мінулі, што зробіш па часе?
Жаніўся ён з беднай суседкай сваёй.
У хаце батрацкай ні хлеба, ні квасу.
— Раней было цяжка, цяпер-жа з сям'ёй
яшчэ пацяжэе, — падумаў па часе.
І так дні за днямі жыццё праплыло.
Прышлі за даўгамі з паліцыяй чэрці,
але гэты раз бедаку павязло:
у час удалося Панасу памерці.

1937 г.

З ПАЭМЫ «НАРАЧ»

І мяне ўжо не раз адрывалі
ад сасонак і ціхіх бяроз,
ад азёрных успененых хваляў,
ад знаёмых дарог і палос.
Каласы мае град не раз выбіў
і на помач прыйсці я не мог.
Але хутка аб чорныя скібы
адвастру новых песень нараг.
Перакіну праз плечы вясёлку
і вазьму ў рукі сонца сяўню
і зарой ураджаяў звонкіх
напаю вочы сінія дню.
Зашумяць пераліўна узгоркі,
каласісты развеяўшы шум,
калі шчасце, як поўначы зорку,
на зажынкі ў руках прынясу.
Вечарамі, пакуль не сцямнее,
загляджуся ў бязмежную шыр.
Рэхам песні, адходзячы, жнеі
будуць доўга шукаць спарышы.

1937 г.

* * *

Ад дажджоў сівы гасцінец
і пясок набрак і спух,
толькі вецер ярка сініць
хмараў белых лётны пух.
Сонца хіліцца на небе,
ўжо дастанеш качаргой;
залатога бору грэбень
пахне свежаю смалой.
Ногі гразь сырую месяц.
Заяц спуджаны уцёк,
і савой падняўся месяц,
крыллі выцягнуўшы ў змрок.
Я запеў, а рэха бору
у мяне над галавой
разагнала мае зоры,
залаты звінячы рой.
Эх, навошта я вас спудзіў?
Ну, вярніцеся назад, —
весьляцца разам будзем,
я ваш блізкі, родны брат.
І па шышках, і па тропах
з камарыным звонам зор
месяц крыллямі залопаў,
ападаючы за бор.
Прыляцелі дзівы-птушкі
і з лагоў лясных звяры,
пад сасновыя частушкі
п'яны вецер завірыў...
З тых дзён, поўных чараў казкі,
пад напеў дарожных лоз,
стаў я песняром сялянскім
гэтых сцежак і бяроз.

1937 г.

З ПАЭМЫ «НАРАЧ»

За шыбамі тлеюць у попеле сінія зоры.
Мерзнуць ад сцюжы апухшыя пальцы, баляць.
Ведаю, песні, вам хочацца струнных разораў,
шолаху лесу зялёнага, звону азёраў, —
сніцца не раз вам шчаслівая наша зямля.

Будзе ўсё гэта... Сталёвым нарогам падымем
новыя дні; залатых ураджаяў зару
збяруць у снапы маторы рукамі сталёвымі;
і вёснамі будзе цвісці маладымі,
вясёлкамі песень мая Беларусь.

А сёння ідзіце, ў народ мой ўлівайцеся бунтам.
Хай звоніць у кроках ваш кожны акорд-пераліў.
Вы гнуцца не ўмелі; закутыя, ў путах
з балотнай крыніцы не пілі атруты,
не поўзалі вы, калі цёмныя хмары плылі.

А сёння ідзіце у нізкія хаты, пад стрэхі.
Пазнаюць вас там па глыбокіх шрамах,
па чорных мазолях, па звонячым рэху.
Як сонечныя, загарайцеся, вехі,
на новых вяршынах цяжкіх перамог.

А сёння ідзіце між родных загонаў,
шмат вочаў знаёмых спаткаеце вы.
Засцеляць вам нівы узорны настольнік,
як прыдзеце ў госці ў дзень заўтрашні, вольны,
ці з славаю паўшых, ці з славай жывых.

І поўнач праходзіць. За шыбамі вецер...
За сына дзесь моліцца матка цяпер.
А я хачу сонца засеяць на свеце
і ворагам кінуць у вочы з-пад сэрца
апырсканы кроўю гарачаю верш.

Вось раница ціха лягла на падлогу...
У дальні паход свае песні бяру.
Іх трэба рассяяць вясной па разлогах.
І заўтра на струнах, на новых дарогах
прыдзеца яшчэ апяваць Беларусь.

3. II. 1937 г.

НОЧЧУ

Ноччу сыры асыпаецца тынк.
Думы, як пояс сівых журавоў.
Што-ж не гаворыш пад шопат снягоў,
доля мая чорнабровая, ты?..

Снежнае вецер сыпнуў серабро,
лісцем сярэбраным вокны заслаў.
Месяца цень, як сляпая сава,
б'ецца аб хмары зламаным крылом.

Кажаш, — ты едзеш на вёску, дамоў...
Чую у словах сцюдзёную шыр,
ночы цяжкія ад волава сноў.
З вёскі саломеннай лепш не пішы

на'т і тады, як пачуеш тугу,
будзеш не раз мо' сярпом яе жаць,
нават, як восені польнай іржа
змые дажджамі вясенні разгул.

Кожнае слова здалёку баліць,
хоць-бы яго аплялі васількі,
ці зашумелі-б яго трыснікі,
цёплай абмыўшы расою зарніц.

Неспадзявана прыдзі, як зара.
Так ты умела прыходзіць калісь...
Што-ж твае вочы імгліста гараць?
Што-ж, пералётная птушка, маўчыш?

16.ІІ.1937 г.

* * *

Ураклі, матуля, сына твайго людзі...
Ураклі загоны і палі,
як у ясны кужаль убіралі грудзі
родныя бярозы, тапалі.
Ураклі і вочы сінія краіны,
і кудлатай руні дываны,—
нехта мне у сэрца, сеючы, закінуў
залатыя шолахі вясны.
Мне не дапамогуць лекі ад урокаў,
ні твая малітва да зары,
не засну, як даўна, поўначчу глыбокай
сінякрылым рэхам у бары...
Нават пад курганам чуў-бы звон далёкі,
як напевы песняў каласяць тужой,
як скрыпяць калёсы ў полі адзінока,
поўныя сялянскаю бядой.
Вось спачну мо' трохі ў туманах вішнёвых,
затапіўшы вочы мокрыя ў зару,
і далей пайду я праз лясы, дубровы
па тваіх дарогах, Беларусь.

6.IV.1937 г.

ЖУРАВІНАВЫ ЦВЕТ

I

Памалу

з ніў гарбатых

снег спаўзаў

ніжэй ў лагі, дзе каўтуном лаза
з алешнікам сплялася над ракой.
З парваных ветрам, сонцам струн зямлі,
з барозен мокрых, збуджаных вясной,
разорамі збягаючы, плылі
крыніцы, звонячыя серабром.
Пад межамі, пад крушняй шараком,
снег, прытаіўшыся, яшчэ ляжаў.
На чорныя барозны мокрых скіб
лягла, як цень, падзольная іржа.
Шнурамі ўдаль цягнуліся пяскі.

Начамі месячнымі аж да дня
бялела ў прымаразках цішыня.
Прыслухаешся: рана, дедзь чуваць
шуміць вада на грэблі пад мастом,
ды сонна шэлча ссохшая трава
над верхаводкай з шэрым лазняком.
Як толькі на альховыя сукі
навесіць дзень зару, цецерукі
падымуць спрэчку п'яную і шум.
Часамі вецер з плёсаў прынясе,
дзе зелянее паплавоў кажух,

плач кнігавак,

крык журавоў,

гусей...

і грудзі п'юць раззвоненую сіль,

і сам ты сэрцу рады не дасі,—

хвалюе песня чорная разор,

і сонцам вочы пачынаюць тлець,

у званкі затапіўшыся прастор,

у неба сіне-залатую брэдзь...

Трывожна толькі думы устаюць:

чым ты засееш паласу сваю?

які ўраджай з дажынак прынясеш?

шукаць мо' шчасця прыдзеца ісці?

І на вузкой, як доля, паласе

рассыпаліся думы,

як сяўцы...

А жаўранак над польным дываном

гарачым сее залатым дажджом

насевак звонкі з сонечнай сяўні.

На межах дрэмле жоўты вербалоз.

За дальнім перавалам ціха сніць

сны жытне-саламяныя сяло.

Над лесам нізка з ручніка зары

звісаюць

саматканья

махры,

залоцячы бярозы серабро,

яленец і паджарую сасну...

Яшчэ не змыў іржы сталны нарог,—

плуг цяжка рве і крышыць баразну.

Да сонца цягнеца вузкі загон.

Залёгшы у хамут, памалу конь

на дальні перавал валочыць плуг.

— Пайшоў!.. Но!.. Проста!..

Но, жывей... Гняды!.. —

І топяцца ў барознаў чорны пух

глыбокія

лапцюжныя

сляды...

Часамі камень-патайнік рване,
неперапрэўшы дзёран ў баразне
пад дышаль згурбіцца...

Нарогу край
блісне і зноў затопіцца ў ралю.
Тужэй пабоцні; хіліцца ратай
над плугам, памагаючы каню.

А над зямлёй вясняны жоўты чад
і цёплы вецер. Грамада дзяўчат
ідзе памежкам. Звоняць галасы
расцвіўшай моладасцю, шум і смех,
як пацеркі караляў ці расы,
і песні-думы саламяных стрэх—
калышучь ў дзіўных пералівах дзень.
Б'юць пранікі, як крыллі, па вадзе,
ублытаўшыся ў вербалоз, чарот.
І беляцца на беразе ракі,
дзе сцелюцца трыліснік і асот,
палотны зрэбныя і ручнікі.

— Васіль!.. —

аклікнуў нехта з грамады.
І рэха звоніць смехам маладым...

— Но! кратай...

Проста!..

Баразной пайшоў!.. —

Арэ Васіль, як быццам і не чуў...
Мо' ўспомніў вочы нейчыя, як шоўк,
мо' нават і ўспамінаў не крануў,—
плуг толькі вырваўшыся завірыў.

— Назад!.. —

Конь затрымаўся на гары,
і цяжка дыхаў. Свежую траву
ўспомніў і заржаў, бы затужыў.
Худую выцягнуўшы галаву,
грыз высахшы быльнік з мяжы...
Ад хат,

палос вузкіх
і траснікоў
густых аж да асадніцкіх двароў

усе Раіну ведалі з сяла.
За вёскай, воддаль, ў хаце канцавой,
як ружа дзікая, яна цвіла,
чаруючы, палонячы красой.
Умела песні сонечна пяць,
на полі першая была жняя
і кросны ткала тонка, як паркаль,
і васмярні узорных ручнікоў...
Не дарма спадабаў яе капраль,
улан, асаднік з блізкіх хутароў...

Глядзіць, на плуг апёршыся, Васіль
туды, дзе вецер разлівае сіль,
калыша лес зялёнай асакі...
Б'е пранікам Раіна палатно.
Крычаць спалоханыя кулікі.
Адна рака спіць серабраным сном
пад звонкі хор дзявочых галасоў.
Васіль успомніў хмару каласоў,
жніво і смех Раініных вачэй,
смех васільковы на яго «люблю»...
— Но, но!.. —

Шпакі ўзняліся і хутчэй
спусціліся на свежую раллю.

II

Як толькі у хлявы загналі дзень,
улан у хаце Баўтрука сядзеў,
падпёршы п'яны цэбар-галаву.
Аб чым ён толькі там не гаварыў!
І пра паход з Баторым на Маскву,
пра Чэнстахоў, пра Запарожжа, Крым,
і ў кожнай бітве ён героем быў:
скідаў уланскай вострай шашкай лбы.
Пры гэтым горда грудзі выпінаў,
як быццам станавіўся на парад,
і на грудзях уланскіх расцвітаў,
як сонца ззяючы, медалеў рад.

Баўтрук як быццам і не чуў яго,
ўсё падпраўляў у светачы агонь
і толькі хітра з боку паглядаў.
Калі-ж успомніў пра дачку улан,
пра хлеб, ў якім не тлее лебядка,
што ён жыве без мазалёў, як пан,
і лепш-бы, пэўна, яшчэ жыў, калі-б...
Стары парупіўся, гасцю даліў
і, выпіўшы, пытацца сам пачаў
пра ўраджай, медалі, ярыну...
Улан, асалавеўшы, маляваў
далей пяром Сянкевіча вайну.

Раіна слухае.

Здаецца ёй,
што бацька петлямі усё далей
вядзе свайго суседа у кусты,
каб той дарогі прастай не знайшоў,
ды і улан, мо' п'яны, не аб тым,
аб чым задумаў, гутарку павёў.
Глядзіць на госця: смелы, стройны сам,
дзе з ім зраўняцца нашым дзецюкам,
як захаду да сонечнага дня.
Скакаць на вёсцы мала хто так мог:
як выйдзе — шпоры іскрацца, звіняць,
а глянэ — пацямнее у вачох...

— Ды што-ж, стары, ўжо мне пара ісці,
ў цябе язык, хоць лапці ім пляці,
а госця ты і не спытаў, чаго
ў адведзіны з гарэлкаю прышоў...
Пасаг?.. ў мяне ёй хопіць усяго!
Як паню, убяру яе у шоўк.
Мець будзе сала, хлеб і малако,
забудзе вашу мову мужыкоў... —
Раіна вышла,

ў прыўне на кубле
лягла. Закраўся ў сэрца страх глухі,
падплыў слязамі...

Поўнач на сяле,
прапелі галасіста петухі.

Баўтрук прамову слухаў да канца.
Пасля сам у адказе малайца
і хутар, і сабак пачаў хваліць.
Што ён ў аколiцы дзяцюк адзiн,
і розуму бог даў, і шмат зямлi...
Улан расцвiў, як масленiчны блiн...

— Ды вось,— цягнуў далей Баўтрук стары,—
дзяўчыну знойдзеш лепшую ў двары;
за гэткага, з-пад чарапiчных стрэх,
гатова паляцець сiнiц хоць сто.
А нам, мякiннiкам, і лезцi грэх
у панскiя харомы цi за стол...—

Улан устаў, бялей як палатно.

— Мо' дзе спаткаемся, стары, мы зноў—
глядзi, каб не злiняла барада! —
Схapiў бутэльку...

Эх, перанясло!

Гранатай ў бабскi качарэжнiк даў,
аж прыснула звiнячым роем шкло.

— Э-эх, сусед!

Шкада мазолiць рук!—
крактаў, вылазячы з-пад тапчана, Баўтрук,
схiлiўшы галаву — сiвы качан.

— Багаты чым, тым і дарым гасцей...

Калi што і не так, пан, выбачай!.. —

Улан паплыў, як хмара, да дзвярэй...

— А ты не плач, яшчэ няма чаго!

Забудзеш ўсё праз месяц цi праз год,—

стары Баўтрук Раiну пацяшаў,—

не свой, чужы нам гэты чалавек,

цябе-б не разумеў, не шанававу.

Жыццё зусiм яму не ў галаве...

Няхай па-добраму пакiне нас.

І без яго медаляў, без лампас

мы пражывем па праўдзе, як жылі.

Яшчэ зарана хлiпаць па начы!..

Цi можа скрыўдзiў ён цябе калi?..

Што-ж мне ты не адкажаш і маўчыш? —

І раптам зразумеў Баўтрук стары:
вясной, на вечарыне да зары
улан з Раінай ноч усю гуляў,
адводзіў позна...

Да гумна сляды—
Баўтрук успомніў — мокрая ралля
адбіла, сам яшчэ гадаў тады:
— Мо' хто у сене п'яны начаваў...
Стары сярмягу з вешака сарваў,
накінуў хутка, пералез праз плот.
Прыслухаўся: шум ветру... лазнякоў...
І, гнаявыя вілы на плячо
ускінуўшы, ў бок хутароў пайшоў...
З балот крынічыў вецер сухавей,
з-пад сініх зор,

па стрэхах,
па траве,

вішнёвую ўздываючы мяцель,
паводкай шумна звонячай спываў
і моладасць садоў расцвіўшых, бель
гарачым вірам, подыхам змятаў.
Пад дзень і вецер змоўк і паяснеў.
Спакойна неба дыхала ў поўсне.
Пасыпаў дождж, як пацеркі, густы,
па сцежках зазвінеў і між трысця.
Набраклі нівы, стрэхі і кусты,—
зямя набракла сокамі жыцця.

III

Калоссі пілі сонца кожны дзень...
Васіль, спуціўшы галаву, сядзеў,
Раіну слухаў.

— Кажаш, за цябе
каб вышла, дык нам палягчэла-б жыць?..
Што-ж, памагала-б летам я табе
хоць на зіму на квас мо' зарабіць,
пакуль-бы ў свет не выгнала бяда...
А што-б дзіцяці свайму есці даў?
Я думала, Васіль, вясной не раз,
аж зазвінелі шпоры ў галаве...
Ды сёння зразумела: не для нас

жыццём сапсуты гэты чалавек...
Аб тым не думай, што раней было.
Усё вішнёвым снегам занясло,
застаўся ў памяці балючы шрам.
Ды і табе не веру я цяпер:
аб міласці гаворыш, але сам
па дальніх тропях блудзіш, нібы звер,
шукаючы старое лагаўё,—
марнуеш толькі ты жыццё сваё.
Лепш разыйдземся...

А прыдзі тады,
калі пачуеш, зноўку зацвіце
тваё каханне ў сэрцы маладым,
як журавінавы імшарны цвет... —
і паплылі

дні,

быццам журавы
над свежымі пакосамі травы,
у звоне камарыных песняў, кос...
Начамі ціха месяц разліе
імглы сівой і парнай малако
на хвошч балотны, асаку, круглец,
абмые і раку, і берагі,
алешнік, адзінокія стагі...
Таму так свежы раніцы у нас,
як моладасць, як серабро крыніц.
Часамі ў полі думаеш не раз,
каб як прайсці і сіль не замуціць...
Стары даўно на працу не хадзіў,
сядзеў і днём і вечарам адзін:
рука балела, лекі прыкладаў.
Была і жывакосць — гаючая трава,
альховы свежы ліст і лебяды —
усё, што радзіў блізкі канавал.
Ды і улан штось разам прыхварэў.
На'т не відаць было і на дварэ,
каб ён хадзіў.

Па вёсцы поўзаў слух,
што недзе трапіў п'яны «камандзір»
на вілы вострыя ці пад абух,

цяпер у хаце латае мундзір.
Ды чутак розных будзе і было!
Падцятае бяхлебіцай сяло
зімой, як пазаносіць вокны снег,
пакрыўшы трохі плечы рызманом,
гавора аб падатках, аб вайне,
што беспрацоўе і бяда кругом,
што за бяцэн ідуць касіць і жаць,
пра рунь няўмершую, пра ураджай;
вясной — аб вечным голадзе зямлі...
Затое так сквапліва з-пад рукі,
з палос на поле панскае ўдалі
глядзяць арбой заўсёды мужыкі.

Зжаўцела лета ў залатых снапох.
Прастор іржышчаў заміраў і сох,
звінеў над полем ветру перапеў,
пазней заглох прастор сівых балот,
і крык гусей тужліва адзвінеў,
і восень
звезла збожжа ў пераплот
пад скрып апошніх спозненых вазоў.
Чарнеў бульбянішчаў сівы падзол.
Сланечнікаў па градах жоўты цвет
сніў сумна лета спозненыя сны
начамі, непагодай у траве
храплі пад сіверамі качаны.

Яшчэ дзе-ні-дзе на вяршынах дрэў
пагодай ліст бярозавы гарэў.
Кудлаты мох курганы серабрыў,
ды чуліся без рэха галасы
дзяўчат. Збіралі пацеркі зары
па журавінніках.

На валасы,
на твар шоўк павуціння ападаў
сцюдзёны, як імшарная вада.
Спакоем жоўтым дыхаў лістапад.
На даль задума ціхая лягла.
Застаўшыся ад грамады дзяўчат,
Раіна праз ягоднікі ішла.

Заслухалася ў шолэхі асін...
Не чула на'т, як падышоў Васіль,
аж на плячо лягла яго рука.
Здаецца, зашумеў мацней чарот...
— Не раз цябе, Раіна, я шукаў
на плёсах журавінавых балот...
Блудзіў я з стрэльбай раницай ў імгле,
часамі на стары ўзбіваўся след,
зноў у густых ягодніках губляў.
Калі-ж пачуў гусіны звонкі жаль,
баяўся я, каб вырай не забраў
цябе, як птушку

вольную, удаль...—

Зняла памалу хустку з гадавы,
падала кошык поўны журавін.
Насыпаў жменю.

Залаты загар

асеннім лістам

ападаў у змрок.

— Хіба не гэtkі тваіх вуснаў жар,
як гэтых ягадаў імшарных сок... —
Шарэла...

Вецер зашумеў ў цішы
густым і п'яным шолехам крушын,
аж на вяршынах

лесу завірыў,

узняўшы ліст,

як стада

журавоў...

І зазвінелі зоры-камары
над зыбунамі сонных балатоў.

16.IV.1937 г.

* * *

Там, дзе берагам стромым
стаяць горы-грамады,
там, дзе пеняцца громам
бурных рэк вадапады, —

клічуць грані вяршыны
кінуць сум і знясілле,
каб палётам арліным
развярнуліся крылі;

кіпцюры на граніце
адвастрылі стальныя,
сілай сонца напіцца,
горда выпрастаць шыі;

разам з бурнай лавінай
рынуць з горных аркадаў
ў бой магутны, арліны
пад напеў вадападаў.

17.IV.1937 г.

МАТЫЛЬ

Дзень залаты
цёплым сонцам заліты.
Лётаў матыль
сінякрылы над жытам;

лётаў, як сон,
над калоссямі нізка,
як перазвон,
над малою калыскай.

Слёзы мігцяць
ад тугі і бяссілля,—
хоча дзёця
матыліныя крылі.

Маці-жня
пацяшае малога:
—Доля твая
яшчэ спіць на дарогах...

Я вось дажну
паласу, сіраціна,
і раскажу
пра палёт матыліны.

Будзеш і ты,
сынку, лётаць высока...
Дай зараблю
я на хлеб табе, сокал..

19.IV.1937 г.

ЯК ЗАДРЭМЛЮЦЬ...

Як задрэмлюць хлопцы ў полі,
на начлезе, — прыхадзі!
Згубяць коні ў вадапоі
раскаваны

маладзік.

Не бяры з сабой караляў, —
будзе шмат на небе іх;
не насі шаўковай хусткі
па сасонніках

густых.

Не кажы сваім дзяўчатам,
дзе была, куды ідзеш,
на'т калі у косах мяту
ці бруснічнік

прынясеш.

І каралі, і дзяўчаты,
нават хустачка ўначы
перашкодзяць толькі слухаць,
як гамоняць

туркачы,

і глядзець на раскаваны
ў сінняй тоні маладзік...
Як задрэмлюць хлопцы ў полі,
на начлезе, —

прыхадзі!

25.IV.1937 г.

ОЙ, КАЛЫШАЦЦА ВЕЦЕР...

Ой, калышацца вецер
на кривой на асіне,
ужо час мне выходзіць на шырокі гасцінец.
Хутка пойдуць дзяўчаты
грамадою вясёлай
у дуброву з крыніцы чэрпаць ве́драмі золак..
Між дзяўчат ёсць такая
станам гібкая—колас,
сэрца ў радасці млее яе чуючы голас.
І на ліха дала ёй
ночка цёмная бровы,
залатым напайўшы вочы цветам ліповым,
і багатага бацьку,
грошай, золата груды,
куфры тканяў багатых і пшаніцы аруды.
Адказалі у сватах,—
яшчэ молада быццам,
хай яшчэ падзявуе, хай яшчэ весяліцца.
А ўсяму, не сляпы я,
была толькі прычына,—
не аддаць Кацярыны за батрацкага сына,
у якога багаця:
пядзі тры ўсяго ніва,
конь адзін, не стаеннік і з абмуленай грываі,
і кашуля на плечах,
і душа пад кашуляй,
сілы поўная буйнай: пра яе усе чулі,
ды яшчэ мо' пачуюць...

Выйду вось на гасцінец,
пагляджу на дзяўчат я, на сваю Кацярыну.

Калі сумная пройдзе,

бы чагось зажурыцца,
будзе вёдрамі чэрпаць доўга золак з
крыніцы, —

падыду і пацешу,

вочы слёз хай не зораць —

не такое згіналі, як дзявочае, гора!..

Калі-ж пройдзе вясёлай,

пырсне смехам у вочы, —

у карчму завалюся, прасяджу да поўночы.

І за то, што звадзіла,

уракала над рэчкай,

запалю хіба чорту саламяную свечку...

Эх, калышацца вецер

на крывой на асіне,

ужо час мне выходзіць на шырокі гасцінец.

7.V.1937 г.

У ЛЕСЕ

Звоняць тугія, сасновыя струны,
шышкамі рэха калышацца звонка,
слухайце-ж вы, маладыя сасонкі,
больш я не буду задуманым, сумным!

Час яшчэ твару майго не зразорыў,
грудзі не сціснуў гадоў шэрых камень;
кожнае дрэва абвіў-бы рукамі,
ночы і дні гаварыў-бы я з борам.

Сёння не ведаю, лес мой кудлаты,
хто тваё цяглае зрэжа бяргвенне,
выпаліць сонца калі твае цені,
будзеш палацам ці згорбленай хатай...

Можа слупамі ты белымі станеш
бурнаю ноччу, дажджліваю, шэрай, —
дзікі каршун прыляціць на вячэру,
ў вочы мае незгасальныя гляне...

А пакуль вецер калыша бор шумны,
раніца поіць яго сырадоем, —
я запяю пра жыццё маладое,
больш я не буду задуманым, сумным!

17.IV.1937 г.

СКАЗ ПРА ВЯЛЯ

I

Там, дзе паспрачаліся
тры дарогі:
адна з вёскі, другая з князевага двара,
а трэцяя з свету шырокага, вольнага;
там, дзе з працы йдучы па сярэдняй трапе,
людзі вострыя косы няслі, гаварылі;
там, дзе песень нашых

сумны напеў
камары па тустых верасах раззванілі, —
арэ Скіба загон. Рвецца пырнік і хвошч.
Дні чатыры ён князева поле поркаў.
Вярнуўся цяпер:

конь не конь,
толькі грыва ды хвост.

Ад такой арбы аж у роце горка.
Каб умеў-бы хоць конь за сахою ісці,
мо' не так-бы ён жыліўся моцна.
Скіба сам-бы рукамі ўзяўся за канцы
аглоблі сахі і залёг-бы ў пабоцні.
А загон-жа, загон! Усюды камень ды корч,
зачапіўся нарог, аж рагач нейдзе трэснуў.
Скіба думаў: не выгніў, відаць, яшчэ бор,
без карча на загоне такім жыць цесна...
Патужыў ён паліцу і толькі хацеў
пераставіць нарог

і крануцца ў разору, —

пад сахой, быццам голас ці плач зазвінеў,
быццам вецер прынёс шопат бору.
Падчапіў,

вывернуў у баразну
дупляватую, смольную сасну.
А ў дупле, у траве — мучанічніку і палыну —
дзіцё плача, галосіць жаласна.
Накрыў яго Скіба сярмяжным сваім падалом;
дома Скібава жонка дзіця накарміла.
Як хадзіла на князева поле жнівом,
пад снапы яго залатыя насіла.
Хутка рос, нібы грыб,

Скібы знойдзены сын.

Захадзілі кругамі ў вадзе аб ім слухі ў народзе.
За год пару мінуў ярыны каласы,
перарос канаплі ў агародзе.
Хутка гутарку птушак і ветру пазнаў,
і звяроў, што блудзяць у нетрах
і ў гушчарах, аб чым шэпча між траў
гавыла і крапіва,

абнімаючыся з ветрам.

А як выйдзе араць, цесны быў яму скібаў загон:
адверне глыбокую баразну па калена,
то нарогам мяжу пераверне ён,
адарве лата чорнае князевай змены.
Ці падчэпіць смаляк,

патайнік,
ці гару,

рукой за мяжу перакіне...
І таму пачалі каласы ураджаем зару
ліць у сялянскую мякіну.
Пранюхаў князь: мужыкі багацей сталі жыць,
маюць хлеб ды з бярозавым сокам.
Загадаў эканомам сваім аблажыць
мужыкоў цяжэйшым аброкам.
Перш цярпелі,

не адзін хоць патыліцу скроб, —
ды і цярпенне мае сваю меру,
калі высыпаў пот, як чырвоны боб,

на кашулях ад пылу шэрых!
Вось прышлі раз да Скібава сына усе.
Кажуць: што-ж,
вядзі, дзе хочаш!

Мо' — на ўсход,
дзе рана ў аўсе
дзень залоціць сінія вочы,
ці там на захад,
дзе сасновы бор
чэша хмараў мокрую кудзелю;
ці за рэкі, у сінеючы прастор,
дзе туманоў палотны сонца беліць!
Кажэ Вяль, сын Скібы: — Я вас павяду
другой дарогай

і дарогай роўнай,
бо нашто нам абыходзіць? — не абыйдзеш бяду,
не ўцячэш ад яе на усход ці на поўнач.
Дык каб вы пакінулі ўсё і пайшлі, —
вярнуліся-б у родныя сялібы,
да траў і каласоў,

да коней, да зямлі, —
няхопіць сіл пакінуць потам зрошаныя скібы.
Але хопіць сіл жыццё перарабіць!
Ці-ж не можа і для нас калоссе залаціцца
і расці, як лес, пласконе і бабы,
і зары мёд ліцца

ў нашы дайніцы?!
І павёў гасцінцам войска Вяль.
Як зямля зямлёй — не бачыла такой сілы!
Як шчацінай пакрылася даль, —
усюды косы,

вілы,
ды вілы!

II

Там, дзе неба паслалася грудзямі
па чорнай, свежа ўзоранай зямлі,
там, дзе вымытыя зорнымі начамі
ціха тлеюць зоры-гігялі, —
затрымаліся абозы князя войска,

над ракою незлічоныя палкі.
Чутны шум калёсаў,
скрып і лоскат,
і гараць у козлах свечкамі шыкі,
пасярэбраныя ночкай-малачаем.
Усюды варты крокі роўныя чуваць.
Толькі ціха шэпча тонь адна рачная,
ды раскалыханая калышацца трава.

За ракою,
за гарамі,

можа далей,
адкуль чоўнам выплывае сіні дзень,
чорнай хмарай-навальніцай войска Вяля
залягло ў гавыле, у лебядзе.
Спяць лапцюжніцкія чутка раці.
Настаражыліся
аглоблямі вазы,
быццам гусі, што сабраліся падняцца
і чакаюць асцярожна на прызыў.

А ў абозе князя гутарка і песні.
Ходзяць слугі, ходзяць п'яныя паны.
Звоняць шпоры і гараць расшытыя
паясы літыя, шапкі, жупаны.
Закладаюцца на грошы, на пярсцёнкі,
хто прыцягне багацейшы з іх улоў,
хто затопіць Вялю ў грудзі нож па тронкі,
хто з іх болей нашынкуе рук, галоў.
Адны радзяць: Вялю лепш пятлю накінуць,
каб заўсёды быў страх для мужыка,
ўзяць павесіць ля дарогі на асіне
ці на рогах

залатых

маладзіка.

Хай калыша яго вецер і вароны,
ад заходняй

да усходняй зары,

над мужыцкай курнай хатай, над загонам,
каб яго не ускрасілі нават звонам

на цымбалах
галасістых
песняры!..

У чыстым полі, пад вясеннім небам п'яным,
льюць абозныя агні зару на твар.
Вяля войска ля агнёў, відаць, да рана
не пагасіць дум рабінавых пажар.
Усё радзяць, калі князя яны зломяць,
калі межы-абручы з зямлі сарвуць,
колькі будуць мець каровы іх саломы,
колькі выпадзе зямлі на галаву!
Не пахіляць

у паклоне плечы нізка—
толькі трэба сваю праўду адстаяць!
Не заплача над галоднаю калыскай
з тварам, слёзамі апаленым, жняя...
Сонна плюшчаць агні вочы на курганах.
Дзень падзьмуў на зоры ветрам, пагасіў...
Запяялі вазы песню сваю рана,
ды бярозавы рот Вяля серабраным
громам-клічам
над зямлёю

затрубіў:

Надракою

ды над берагам высокім
закалыхалася ад ног цяжкіх зямля.
Ой, сышліся госці тут з палёў шырокіх:
войска Вяля з войскам князя пагуляць!
І палілася зарой чырвоная брага,
мёд гарачы, хмельны мёд па барадзе.
Хто хлябнуў яго, агністага, карчагай,
таму згасне найяснейшы нават дзень.
Тонуць косы,

ды не ў зелень

шумных траў,—
на пясок кладуца людзі на сыры.
Як маланкі, зіхацяць ў руках каравых
доўга востраныя вілы, тапары.
А як вышаў Вяль з чачоткавай дубінай,

замахнуўся, быццам тысяча вятроў, —
а ўдарыў — следам пасеку пакінуў
і граду галоў — расцвіўшых качаноў!
Як зайгралі

косы «юрачку» стальныя,
ўзнялі коні капытамі «крыжачок»,
як «лявоніха» пад сосны баравыя
лапцем шэрым узмяцеліла пясок! —
Адступаць пачала князева дружина
ў даль вячэрнюю палёў, назад,
быццам поясам

парваным жураўліным,
быццам стадам

разагнаным
курапат...

III

Толькі бровы дня на ўсходзе залаціцца
над абозам, над вазамі пачалі, —
слугі князя з дарам княземым прышлі,
з Вялем-волатам, з дружнаю гадзіцца.
Разаслалі паясы яны літыя,
быццам вытканыя з кужалю вясны,
тканы дзіўныя з-за мора залатыя
і шырокія, як Нарач, дываны;
полуміскі, пазалочаныя чары,

быццам з лёду серабранага крышталь,
торбы поўныя зярністага янтару.

Не дарма, відаць, ліла пот галата!

Вось адзін пасол падняўся барадаты:

— Памірыцца мы да вас прышлі,

цяпер будзе князь для вас старэйшым братам,

ці-ж няхопіць усім сонца і зямлі?

Князь прыслаў ўсё гэта Вялю, як гасцінец,

абяцаў даць вашым жонкам палатна,

а як вернемся, дык выкаціць дружыне

бочкі мёду векавога і віна...—

Вяль падняўся, вочы бліснулі маланкай,

апаліўшы броваў цёмнае крыло:

— Відаць, госці, вы не спалі да заранкі,

або вам і князю розум адняло!
Не пакваплюся на выкуп як найбольшы,
не пайду гасіць закураны вам дым,
не наўчыўся я разменіваць на грошы,
што пад сэрцам накіпела маладым!
Вы, дружыннікі, лепш дараў не бярыце,
калі забыліся на крыўду ў курганах,
дык помніце, што будуць вашы дзеці
араць бяду з пракляццем на шнурах!
Сягоння гад прыпоўз у новай скуры.
Лепш вырвіце з зубоў яму язык,
а то шыі вашы перавяжуць шнурам,
здушыць песню набалеўшы крык!.. —

Жар гарачы палымнеў у кожным слове,
ды ярчэй, відаць, гарэла серабро,
і янтар на ясным золаце вішнёвіў,
быццам скрышаны рукой маланак гром.
Пачала спрацацца Вялева дружина,
шмат забыўся хто аб болю, што вірыў,
разышліся хто куды пад небам сінім,
апусціўшы

косы, вілы,

тапары.

Не згадзіўся толькі Вяль адзін скарыцца.
Дзе, змарыўшыся, сышліся сцэжкі тры,
ён забраўся на узгорак над крыніцай
і залёт

у мучанічніку,

ў бары...

Ходзіць лесам Вяль з чачоткавай дубінай.
Да зямлі прыложы вуха, мо' чуваць,
што гавораць каляіны,
шэпча што

зялёная трава...

Год мінуў, маўчалі ціхія дарогі.
Толькі недзе за гарамі на раллі
нехта з песняй залатым скрабе нарогам
грудзі чорныя, ўраджайныя зямлі. —
На другі год чуе — шэрыя бярозы

зашумелі над сялянскай паласой,
змоўкла песня, толькі звоняць недзе слёзы
на барознах са скрыпучаю сахой.
— Хутка трэба будзе выбрацца ў дарогу, —
думаў лежачы Вяль у лесе, у бары, —
і прыйсці з сваёй дубінай на падмогу,
і прыпомніць ім, што маюць тапары! —
Звоняць,

звоняць камары
у цёмным лесе,
і аплёў звінячай зябрай сосны звон.
Эх, на волатавы вочы, ясны месяц,
лепш не лій салодкі

камарыны сон!

Падпаўзла дружина князя блізка, ціха,
і застукаў па сырых камлях тапор
так, каб рана, як прачнецца вецер-ліха,
лёг, падсечаны, на Вяля цёмны бор...
Сніцца Вялю: пахне шышкамі і мятай...
Нешта недзе на цымбалах заіграў...
Быццам лес шуміць,

дзяўбуць сасоннік дзятлы...
Быццам Скіба стары ў поясе абняў...
Эх, не Скіба, але цяглая сасонка
папярок яго дарогаю лягла,
толькі крыкнула спалоханая сойка,
ды лясная зашумела гавыла.
Скочыў Вяль.

Абняў рукамі вецце.
Не ўцячэш! — лес высіцца сцяной.
Зашумеў мацней зялёны вецер,
наваліўся бор на волата гарой...

Ішлі ад сонца

песняры
той дарогай,
якой вышаў Вяль ў шырокі свет.
Іх спаткаў за сошкай Скіба на разлогах,
як зары гарачай распускаўся цвет.
Прывіталі Скібу між палёў шырокіх:
— Слава табе, сейбіт і зямлі ўладар!

Ці не з вашай вёскі
вылецеў той сокал,
што засева нашы бараніў ад хмар?
Што-ж, стары, панік ты,
галаву спусціў ты?
Яго сэрца крыгі часу не сатруць;
ён у шуме ветру, у калоссях жыта,
як жывы, гавора перазвонам струн...—
І на голас песні
з захаду,
з усходу,
з поўначы сцюдзёнай,
з дальняга паўдня,
з сохамі крывымі шмат прышло народу,
што маглі-б рукамі на т зямлю падняць.
Глянуў стары Скіба, калі змоўкла рэха,—
як з сухой лучыны — у вачах агонь;
на шлях зорны глянуў, на крывыя стрэхі,
і на камяністы
згорблены загон.
— Дзякую за тое, што прынеслі слова, —
кажа стары Скіба песняром, —
будуць і маланкі, калі зноў сталёвы
чуецца у песнях навальніцы гром.
Вы далей ідзіце ў свет шырокі, госці!
Нам пара крануцца, нам пара араць, —
калі ўстала песня, дык пара і косці
сына майго Вяля, з кургана дастаць!.. —
І скрыпяць дні ціха
па глухіх дарогах...
Ужо ўнукі Скібы ходзяць па раллі,
і скрабуць — ўзрываюць залатым нарогам
ўсё глыбей
барозны
чорныя зямлі.

29.V.1937 г.

ПРЫДЗЁМ ЯШЧЭ...

Прыдзём яшчэ, вёска, твае песняры,
не з торбамі песень жабрачых —
смыком серабраным на струнах зары
табе заіграем іначай.

І сядзем на прызбе, на новы парог
з вясёлым і ясным абліччам,
вярнуўшыся з дальніх этапных дарог,
хоць шмат каго з нас не далічым...

Ты звесіш чупрыну саломенных стрэх
пад песні і шум разгавораў,
і выплывуць зоры на сіні начлег,
на мокрую пашу азёраў.

Закінуць ў глыбокае Нарачы дно
свой невад, запусцяць у тоні.
І месяц адвострыць сталёвы нарог —
араць неба чорныя гоні.

А вецер працнеца, рой звонячых зор
асыплеца ціха на сёлы,
засцеле вяршыны курганаў і гор
палаючай чырванню золак.

Прыдзём яшчэ, вёска, твае песняры,
днём сонечным з песняй гарачай;
смыком серабраным на струнах зары
табе заіграем іначай.

1937 г.

* * *

Люблю твае, Нарач, затокі і тоні,
як вецер туманы густыя развесіць,
ці пена срабрыста на хвалях зазвоніць,
цалуючы зоры, калышачы месяц.

Люблю, калі ў сонцы гарыш пазалотай,
раскінуўшы сінія хваляў палотны,
ці шэрымі днямі сумуеш маркотна
з рыбацкімі песнямі, з шумным чаротам.

Люблю твае буры, твае навальніцы, —
ў іх чую, як ў песні, жыццё маладое...
І хочацца блізка грудзьмі прытуліцца
да чорных ад гневу магутных прыбояў.

1937 г.

* * *

Шэрыя хаты, платы і вароты,—
белая ноч на дварэ.
Нешта лучына не хоча гарэць
роўна пад шум калаўроту.

Цеста, схіліўшыся, месіць старая
з жытняй мякінай ў дзяжы.
— Хоць-бы да першых растопаў дажыць!—
хворы на ложку ўздыхае.

Дымам счарнелыя бэлькі заслала.
З патрэп'я сцеліцца пыл.
Поўзаюць ў шчэрбінах печы клапы...
У рамках сумуе Купала...

А у кутку абразы цудатворцаў,
чорных ад дыму, сляпых.
Б'е ім паклоны за дождж, за снапы
ноччу старая да сонца ...

Мала змянілася, вёска мая, ты!
Болей мо' трохі лапцей,
болей на плечах старых і дзяцей
голага цела і латаў ...

20.VI.1937 г.

З КНІГІ „ПАД МАЧТАЙ“

ВЫРАІ

Зноў сярод ніў бесканечных, шырокіх
іду, як калісь, у задуме цяпер я,
і ў небе мне звоніць блакітным, высокім
свое птушынае пер'е.

Лірыкай восені дыхаюць далі.
У кожнага з выраем траціцца многа, —
то дні маладыя, то вуснаў каралі,
то спеў на пясчаных дарогах...

Следам глядзіш — столькі ў крыллях свабоды!
А усё-ж нават птушкам без болю не кінуць
чубатыя хаты, шнуры, азяроды,
лясы маёй роднай краіны.

Потную вецер палошча кашулю.
Ну што адлятаючым скажаш такога?
Мо' крыкнуць ім толькі, каб суму не чулі:
— Ляціце!.. шчаслівай дарогі!

1937 г.

МУХАМОР

Баб'ім летам да зары
у зялёным гушчары,
дзе мох сцелецца рабы,
паспрачаліся грыбы.

На увесь зялёны бор
расхваліўся Мухамор,
што пад шапкай—маку цвет—
ён дзяцюк на цэлы свет.

Боты, гузікі гараць,—
яму дзеўкі не дабраць
ў цэлым лесе пад сасной
ні багацтвам, ні красой.

Мог-бы смела быць паслом
або нават і царом—
не сядзець век у траве
ды разумнай галаве!..

— Ты хваліцца лепей кінь! —
яму радзілі Рыжкі,—
плёткі чуючы твае,
Падасінавік злуе.

На чырвоны твой язык
скасурыўся Чашчавік.
Табе ўсыпяць пад бакі
калі-небудзь Казлякі...

— Мне начхаць на вас, на бор!—
Горда кажа Мухамор. —
Калі біцца — паглядзім,
хто паставіць на сваім!

А, залёгшы у траве,
ўсё падслухаў Муравей;
там, дзе мох і дзераза,
Сыраежцы расказаў.

Ды ў зялёным у бары
гэта чулі камары,
яны вестку разняслі
ўсім Апенькам па зямлі.

А Ваўнянкам у паўдні
раззванілі авадні...
Болей, як вясной у жаб,
было гутарак у Баб.

Аж прачнуўся на той крык
пад яленцам Баравік,
дзе пад мохам, як парсюк,
спаў, сагнуўшыся у крук.

І пачаў ён развадзіць,
мудра радзіць і судзіць,
расшумеўшыся, з-пад траў
нават галаву падняў.

Дзе мох сцелецца рабы,
ішлі дзеці па грыбы, —
асцярожная рука
падняла Баравіка.

Пайшлі ў кошык Казлякі,
Сыраежкі і Рыжкі...
І на ўвесь зялёны бор
рагатаў наш Мухамор.

Ён паказываў, крычаў,
дзе схаваліся між траў
Падасінавік стары,
дзе Ваўняначкі - сястры.

Як пакінулі ўсе лес
у вячэрняй у імгле,
шышкай галаву падпёр, —
затужыў і Мухамор:

што не весела яму
ў цёмным лесе аднаму,
ў цёмным лесе, у бары
няма з кім пагаварыць.

На'т смяюцца у паўдні
З Мухамора авадні.
А зара як дагарыць,
усё звоняць камары,

ад сасны і да сасны,
што ёсць грыб — блаті, дурны
Мухамор, эх, Мухамор!..
Эх, сасновы цёмны бор!

4.VI.1937 г.

ДЗЕД І ШЧУПАК

Было неба то сіняе, то ружовае,
а пад ім малая хатка рыбака...
І было, як неба, возера шырокае,
шумела там заўсёды асака.

А ў глыбокай тоні
жыў шчупак сярэбраны
з вострымі зубамі, хітры, як купец.
Паляваў не раз за ім стары дзед з сеткамі,
толькі дарма
муцячы
возерную медзь.

Часамі ён засядзе за ракітай з вечара
і накрыша зораў—залатых зярнят.
Думае і цешыцца: на прыманку выплывец,
зораў не паласаваць не уцерпіш, брат!

Ды памалу дрэмле дзед стары над возерам.
А ў глыбокай тоні слухае шчупак,
як над сонным берагам, ноччу заварожаны,
ціха барадаты захрапіць рыбак.

Выплыве тады ён,
серабрыста кружачы,
ціха так, каб хвалі соннай не збудзіць,
і з-пад сетак сініх вуснамі сцюдзёнымі
пачынае зоры дзедавы лавіць.

Перш ён зловіць Сітца,
а пазней Мядзведзіцу,
вып'е сцежку зорную вясняных сноў,
выцягне з-пад сетак абаранку месяца...
І зноў, ціха кружачы,
ападзе на дно.

І як толькі сонца ў барадзе сівеючай
азалоціць белы серабрысты снег,
і як толькі вецер раніцай за пазухай
шчакатаць мяккімі пальцамі пачне,—
дзед прачнецца спуджаны,
паглядзіць
на возера —
усе зоры выпіў, вылавіў шчупак...
З гора замахае доўгімі рукамі,
быццам папярхнуўшыся мукой вятрак.

Ды пачне гразіць ён, ў сеткі ублытаўшыся,
ідучы дарогаю праз сенажаць...
А кругом гамоняць кнігаўкі і чэпікі,
рассыпае вецер жвірам песню жаб.

І здаецца дзеду,
што смяецца возера,
ў сонцы расцвітаючы, як чырвоны мак,—
хіліцца, ха хоча асака зялёная,
што яго, старога,
ашукаў шчупак.

1937 г.

БЯРОЗЕ

За частаколам ціха што так
расой ты плачаш на пясок?
Мы прыняслі вядро і лотак,
каб малады твой выпіць сок.

І можа ты за нашу радасць,
як ляжам мы на струнах меж,
асыплеш жарам лістападу,
густым карэннем аплячеш.

І возьмеш ўсё, што не аддалі,
ці мо' забыліся аддаць,
людзям, барознам, сіняй далі
І новым маладым гадам.

23.VII.1937 г.

* * *

Паслухайце, вясна ідзе...
Звініць ў маім акне жалеза.
З вінтоўкай стражнік ноч і дзень
пільнуе куст пахучы бэзу.

А ён расцвіў, агнём гарыць,
такім мяккім, пахучым, снім:
на дрот калючы, на муры,
як хустку, полямя ускінуў.

Я ціха разбудзіў другіх,—
ад слёз сінелі вочы бэзам,—
і недзе хруснула ў худых
руках іржавае жалеза.

28.VII.1937 г.

У ПАНАРАХ

Недзе плачуць калёсы за бродам,
нізка звіс неба сіні дыван.
Праз імглу на агонь мой з усходу
цяжка, ціха ідзе караван.

— Гэй, за вамі ўжо шлях залаціцца!
Дзе прастор стэпаў сонцам гарыць,—
драмадэры нагамі ўзрываюць
мокры жвір падарожнай зары;

і мінаюць аазы сівыя,
каб шлях зорны з вачэй не згубіць,
і ўдаль цягнуцца доўгія шы,
і калышуща ветрам гарбы...

— Гэй, за вамі ўжо шлях залаціцца!
Не мінуць вам да сонца крыніц,
Беларускіх зямель і граніцы!
Ці-ж не лепш затрымацца, спачыць?..

Паднялася імгла белай хмарай.
Не вярблюдаў ўдалі караван,
а ланцуг ўсхваляваных Панараў
і лясоў залаціцца дыван.

КАЗКА ПРА МЯДЗВЕДЗЯ

Пад шэрую восень, пад верасень месяц,
задумаў жаніцца Мядзведзь ў цёмным лесе.
І кажа сватам:

— Мне шукайце пасагу;
зіму зімаваць — трэба мёду і брагі.
А у мяне ні каня, ні гароду;
падушка — і тая з альховай калоды.
За лета снапа мне нажаць не прышлося, —
то пчол даглядаў, то гнуў дугі, палоззе.
Няхай сабе будзе няважная жонка, —
каб толькі я выжыў зіму пад сасонкай...—

Хадзілі сваты ад Мядзведзя па лесе —
ўсё дзеўкі шукалі праз верасень месяц.
Хадзілі яны ў Белавеж да Зубрышкі,
да Зайцавых дзевак, былі і ў Казлішкі.
Там ветліва важных гасцей прынімалі,
крынічнай вадой, мурагом частавалі;
стараліся ўсе ім у пояс хіліцца —
сваты былі важныя — Воўк ды Лісіца!
Калі што не так, дык патрапілі-б самі
паглядзіць, дзе трэба, памацаць зубамі...
Эх, важныя дзеўкі, былі-б гаспадыні,
каб мелі каўбасаў, курэй, саланіны.
Нашто і шукаць-бы што недзе другое, —
было-б для Мядзведзя жыццё залатое.
А то у Зайчышкі пасаг — руні жыта,
зімой — зледзянеўшая ў полі ракіта!

У Казлішкі зялёны дзядзеўнік ў імшарах,
падушкі з пуховак, асоту гушчары.
А у Зубрышкі па ўсёй Белавежы
не злічыш стагоў непачатых і свежых...
Ды што з іх сватам і Мядзведзю сівому, —
язык намазоліш, нагоніш аскому.

Пачулі сваты — ёсць пад Нараччу дзеўка:
у лесе сасновым паджарая Белка,
такая вясёлая, з песнямі, з смехам,
збірае з ляшчэўніку толькі арэхі.
Насыпала поўныя куфры, як лёду,
раскусіш — як сонца, зярняты — як з мёду.

Сказалі Мядзведзю:

— Ёсць дзеўка з пасагам!.. —

Прыбраўся Кудлаты у боты, ў сярмягу;
кашулю уздзеў, што злупіў у Міколы,
як той бараніў ад яго калісь пчолы;
ўзяў пояс ліповы і кій сукаваты, —
так выбраўся з світай Мядзведзь наш у сваты...

Такое вяселле магло толькі хіба
быць там, дзе ёсць Нарач, бор цёмны ды рыба.
Ігралі ў цымбалы шаршні і асвяткі,
ігралі дзень цэлы да самай заранкі;
а ў цёмным ягодніку з Цецерукамі
ў тахт Дзятлы ў бубны лупілі насамі,
і з вёскі далёкай, дзе жытнія гоні,
Пятух памагаў на чырвонай гармоні.
«Лявоніху» ёмка скакала Лісіца, —
як ветрам, як жоўтым, шумела спадніца.
Аж вышаў Мядзведзь, топнуў левай ды правай,
пайшоў прысядаць — замігцелі рукавы.
Скакаць-бы ён мог так дзён пяць ці мо' дзесяць —
адно толькі боты станталіся ў лесе;
ды на т' і ў мяне там знасіліся лапці...
На трэцюю ноч пачалі раз'язджацца.

Памалу прайшоў ціхі верасень месяц.
Ляжыць, пажывае Мядзведзь ў цёмным лесе,
дзе глуш, ды сасновае шумнае рэха,
а Белачка носіць ваду і арэхі.

Насыпле Мядзведзь іх у ступу, як лёду,
а зверху бабухне дубовай калодай!
Наесца і спіць у сваім у палацы, —
на'т слухаць не хоча, хто кажа аб працы.
Празьў генералам нямала так часу,
пакуль нехапіла у Белкі прыпасаў.
Ляжыць і раве ён, ледзь бор не аглохне:
— Ой, мусіць, я хутка не выжыву, здохну!—
Лячыла Мядзведзя Варона-Шаптуха
і Дзяцел пастукваў трубкай у вуха,
і банкі на пяты стаўляла Сарока,
кампрэсы яму прыкладала пад бокам...
Ды што не рабілі — ўсё не памагала.
Шмат вылізаў лекаў — гусіны і сала...
Ды што тыя лекі, калі наш Кудлаты
з'еў двух дактароў з Белавежы лычатых...
Хадзіў тады блізка Цыган хітры недзе,
пачуў пра цяжкую хваробу Мядзведзя
і кажа:

— Ты, бацю, не слухай нікога,
Цыган табе зеля парадзіць другога.
Відаць, ты не можаш ні сесці, ні легчы,
не можаш, мой баценька, мала ты есці! —
Дзе ў лесе дарога, а з боку паляна,
лячыў Цыган брагай-сівухай да рана;
яшчэ паў зедлем салодкім, як мёдам,
спаіўшы, Мядзведзя прыкуў да калоды,
а после усыпаў бярозавай кашы,
павёў яго цешыць людзей па кірмашах.
Перш доўга Мядзведзь касурыўся ды охаў,
а после зрабіўся такім скамарохам!
Дзе толькі не прыдзе пад хаты крывыя —
злятаюцца дзеці, дзяўчаты, старыя,
прыносяць салодкага мёду, арэхаў, —
а ён давядзе аж да слёз і да смеху.
Смяюцца і дзеці, і куры, і коні,
як ён у шарахаўкі звонкія звоніць;
смяюцца асверы, і стрэхі, і хаты,
як пойдзе скакаць пад цымбалы Кудлаты.
Здаецца, няпраўда, што людзі гавораць,
што быў ён жанаты, што быў калісь хворым...

А Белачка там, дзе ёсць пушча густая,
ў сасновыя куфры арэхі збірае
і добра хавае, каб часам мядзведзі
іх не знайшлі і вясковыя дзеці,
і чорнымі зорка пільнуе вачыма,
і лускае іх у сцюдзёныя зімы.

А там, за сасновым за лесам, за борам,
ах, золатам сінім іграюць азёры!
А глянеш навокал — такая краіна:
дзе ступіш — то рэха, то казка, быліна...
Ёсць праўда і сумных нямала, без ліку,
але мы іх лепей пакінем вялікім.
А вам, мае братцы, з вачыма, як золак,
аддам усе дзівы тых казак вясёлых.

ЛІСЦЕ КАШТАНАЎ

За шэрым схіленым парканам
скрыпіць пясок сырых дарог,
спадае медны ліст каштанаў
на жоўты, стоптаны муроґ.

Ідзеш, яго рукамі ловіш, —
злавіўшы пусціш, хай ляціць, —
зноў не шумець яму ў дуброве,
вясенніх шолахаў не піць.

І сумаваць яшчэ так рана,
калі ўдаль маніць сцежак гладзь,
калі на шум лістоў ў тумане
умееш песняй адказаць,

калі так хочацца смяяцца,
што яшчэ чуеш, бачыш ты,
як ціха сыплюцца праз пальцы
каштанаў звонкія лісты.

7.VIII.1937 г.

НАД ВАДОЙ

На докі сыпле дождж, як сажа,
шумяць на беразе турысты.
Агні, сарваўшыся з вітражаў,
плывуць ракой з асеннім лістам.

Сягоння параходы выйдуць
ў дарогу дальною на радасць,
і мне-б героем Маін-Рыда
паплыць ў такое-ж Эльдарадо,

дзе салаўі, а не бараны,
складаюць звонкія напевы,
дзе не артыкулы, — бананы
растуць, красуюцца на дрэвах,

дзе не рабіліся-б аблавы,
на дзень, на ноч мо' раз па дваццаць,
дзе на'т паэты маюць права
хадзіць па вуліцах, смяяцца.

1937 г.

* * *

Думаў сёння, — прайду сабе так,
як другіх ходзяць сотні людзей,
каб не чуць толькі брэху сабак
хоць адзін у жыцці маім дзень.

Я забыўся, што вочы ў мяне
не згубілі яшчэ сваю сінь,
і што плечы і рукі мае
ад плуга, тапара і касы;

што над смеху майго перазвон
нават цяжка смяяцца, скакаць, —
толькі сыпацца шыбам акон
і слупам ліхтары калыхаць...

І таму сярод вуліц крывых
ціха вечар вясны не прайшоў,
бо чупрынай сем зор залатых
на далоні ссінеўшыя змеў.

1.IX.1937 г.

АДКАЗ

Я не магу вас песняй цешыць
з абмытых бурамі эстрад,
хоць меў-бы пенсію што месяц
і спакайней-бы жыў я шмат.

І менш-бы, пэўна, чуў дакораў
багема п'янай дзеячоў,
і панегірык вашых хворых,
і свіста купленых дзячкоў.

А так ўжо сёння я не першы,
прышоўшы змораны дамоў,
да позняй ночы мяю вершы
ад вашых пальцаў, ад слядоў.

І на крыклівы, падкалодны,
і на азефаўскі ваш гул
на'т можа ў барацьбе няроўнай
не адказаць я не магу, —

таму што на жывое слова,
што вынес я з сялянскіх хат,
сплыла крыві цяжкая капля
у мільёны тры карат.

3.IX.1937 г.

ПАД МАЧТАЙ

Калі на полі глуха, пуста,
і ночы выбеляць траву,
рассыняць хмары з сініх хустак
дажджоў сцюдзёную жарству;

калі дарогі пашарэюць,
і вецер з поўначы мацней
ў імгле зацягне адысею
з крылатым табарам гусей, —

люблю стаяць пад цяглай соснай—
пад звонкай мачтай залатой,
і плыць туды, дзе звоняць вёсны, —
плыве і край ўвесь за табой.

7.IX.1937 г.

ПАВЯЗЛІ ЦЯГНІКІ

Павязлі цягнікі
восень з вёсақ у горад
праз імглу,
праз іржышчы, бары, —
каб з антонавак сонца
і з стагоў памідораў
дагарала на шыбах вітрын.

І ніколі не можна
было ўдоваць напіцца
таго сонца сіротам малым
з беспрацоўных кварталаў,
сівым камяніцам,
сутарэнням глыбокім,
сырым.

Але можна было
складаць песні пра восень
і пра жоўтае лісце
дарожных бяроз.
У кожным слове шумелі
мільёны калосся,
і звінела сталь вострая кос.

Толькі, гэткую песню
пачуўшы, вітрыны
раптам гаслі,
трывожна крычалі гудкі...

і ляцелі на вёскі
з новай весткай няспынна
ашалелыя,
з грываў агню
цягнікі.

Іх на кожным паўстанку,
як ўраджайнае лета,
спатыкалі дзяўчаты
і хмары касцоў,
і з усёй Беларусі
скрыпачы і паэты, —
а іх больш, як ў краіне
маёй

каласоў!

17.IX.1938 г.

ПАЧАТАК ОДЫ

З сцюдзёных красак белых, сніх
вянкі сплятаць зусім не штука,
мець толькі трэба трохі спрыту,
без мазалёў балючых рукі,
і трохі больш мякчэйшых скабаў,
і рыб'і хвост, каб пляць за модай, —
тады балотны рохат жабы
ахрысцяць небывалай одай!
Хто не чытаў зліняўшых вуснаў
усякіх маляваных німфаў,
таго абвююць па-сабаччу
зусім без толку і без рыфмы.
А не схіліўся? — яшчэ лепей! —
Свіны кароль ці туз фабрычны
ярлык на творчасці налепіць
і над табой паставіць клічнік.
Тады пацягнуць цябе чэрці
і па жалезе і па сходах...
У іх канцом гэта завецца,
а у мяне — пачаткам оды!

1937 г.

НАД КУРГАНАМІ

Заснулі вы, сокалы, рана
ў курганах пясчаных, спакойных,
між сцежак закінутых польных,
ў краіне палос і туманаў.

Пад небам шырокім і сінім
над вамі схіліліся ліпы,
і вецер адцвіўшым язмінам
пясок залацісты асыпаў.

Спакойна... ніхто тут не можа
збудзіць ваша гора былое.
Адны толькі матчыны слёзы
яшчэ не даюць вам спакою, —

таму, што ў радзімай старонцы
шчаслівымі, лепшымі днямі
век будзеце вы курганамі
глядзець ў ненагляднае сонца.

3.X.1937 г.

З ПАДНЯТАЙ ГАЛАВОЙ

Кажуць: намалюй
ноч месячную, май
або сіваю буру на Ла-Маншы.
Не быў я там
і знаю толькі жытніх песень край
і сцежкі моладасці нашай.

Удаль яны ляглі,
ўсю зрэзалі зямлю,
то пылам засцілаліся, то дымам.
А ўсё-ж, як зачарованы, не я адзін люблю
дарогі польныя радзімы.
На'т восенню, калі ў мурах сырых
на цэгле мерзлі песні адгалосы,
мы чулі — на пясчаных
каляінах залатых
скрыпелі пад зарой калёсы.

Смела,
зрокам сакаліным, браце, глянь!
Прадуцца раніц агняцветы-ніткі.
Хто перашкодзіць нам прабіць камення грань
і долю казачную выткаць?

Што там шэпчуць, баючыся, скрыта зноў,
пачуўшы крок галодных, босых?
Маўчыце лепш!
Пакіньце нас і спадчыну бацькоў, —
за вамі не пойдзем ў Каносу.

Будзем чорнымі рукамі
ў зару гадоў палаючых ўглядацца,
Пайдзём праз хмары сінія з паднятай галавой
і скрышым іх
ў мазольных пальцах!

Час ужо сцягам разгорнутым шумець
над гарадамі,
Зрабіць жыццём — агонь,
а зынем — нават смерць,
маланкай азарыўшай полюс.

Час ужо зямлю апаясаць зарой,
рассяць густа зоры па старонцы,
каб зазвінелі нашы нівы чорнаю раллёй
пад залатым нарогам сонца.

6.X.1937 г.

РАМАНС

Мы любім вас усіх,
і вашы ўсе заслугі
не сцёрліся з худых
плячэй з слядамі пугі.
З пашанай хілім карк
да самых ботаў, нізка,
нічога, што рука
чагось шукае блізка.
Калі-ж у рызманох
вам нешта ўдасца выкрыць —
адвостраны нарог,
ці ў слове нашым іскры, —
не трэба дзіка выць
і псуць жалезам зубы:
не можа нешта быць,
калі мы вас так любім!
Святыя вы для нас,
вялікія над ўсімі, —
а некалі-ж мы вас
яшчэ вышэй падымем!

7.X.1937 г.

ЦІШЫНЯ ДАРОГ

Калі паўзла імглою падзёртай восень,
ручнікі іржышчаў зрэбна-шэрых моклі,—
змоўклі
галасы людзей і коней
і напоеныя дзэгцем восі;

змоўклі польныя скрыпучыя дарогі,
ад сасновых ад парогаў і такоў,
жраз мяцелі, гурбы лісця залатога,
да чыгуначных рагатак
гарадоў.

Цішыня расла, як вечная зарука,
над малітвамі, над страхам, над пагрозай...
Можа
дзень міне яшчэ ці болей,
зноў апусцім на лапаты рукі.

Толькі песню весялейшую цяпер-бы!
Можа гэту нават — пра апошні бой,
каб на межах расахатыя нам вербы
на дарогу заківалі галавой.

27.X.1987 г.

ЯНЫ

Калі ў гарне агнём вясёлым
заззяюць зор, камет вуглі,
і ўскалыхне сталёвы молат
зямлю сырую і Алімп, —

за сны, ікаравы надзеі,
застыўшую на крыллях кроў,
за звон кайданаў Праметэя,
за дым афярны алтароў, —
у кузню долі чалавека
з усякіх сцежак і дарог
яны прыдуць у нашу Меку
прасіць і каяцца ў грахох.

1937 г.

* * *

Плыве, хвалюючыся, шум,
сцюдзёны шум па нівах чорных,
і нізка,
нізка

хмары дум
лятуць асеннім шляхам зорным.

На ўзмор'е нельга адагнаць, —
за молам парусы бялеюць;
а да цябе?.. І ты — адна,
і над табой яны цямнеюць.

Палю агонь. З усіх старон,
як цьма сцюдзёная, густая,
лятуць сны-думы на агонь —
і добра, што яны згараюць!

18.I.1939 г.

* * *

Апалены ветрам марозным асіннік.
Усе нясуць слёз або свечак агонь.
А я тут чаго заблудзіў на магільнік?
Блізкіх ці знаёмых шукаю? Каго?

Не тут занясла іх лістамі дуброва
і зорныя ночы абвеялі сном.
Адны на дарогах злажылі галовы,
другія... не ведаю на'т курганоў.

Іду я і надпісы ціха чытаю.
З мазаікай камя і імёны, гады
змывае агнём лістапад малады
і час іх рукою шурпатай сцірае.

Гранітныя пліты і мрамар бялее, —
не чорных працоўных касцей тут начлег!
Здаецца, на кожным такім маўзалеі
свой звонкі павесіў-бы смех.

А тут усё тлеюць васковыя зоры.
Хтось мае адвагу маліцца, прасіць,
каб слёзы гаротных праз мрамар і дзёран
нядолю вякоў перасталі паліць.

5.XI.1937 г.

РУЕЯ

Дзе-ні-дзе вольха, асіна,
пень ці адонак стары...
Свежаю кроўю ваўчынай
след адзінокі гарыць.
Дрэмлюць знаёмыя плёсы,
снегам завялы лог.
Воўк пад срабрыстыя лозы,
змораны, чутка прылёг.
Сны ахінулі жывыя:
бача рую, трыснікі,
чуе на лапах, на шыі
шэрай ваўчыцы клькі.
Будзіцца... Ноч... Адзінока
дрэмле стог цёмнасівы,
дзікую песню далёка
зорам працяжна завуў, —
песню пра свежае мяса
ў цёмных гушчарах сляпых,
і пра агні на папасах,
і пра галоў чарапы...
Іскрыцца ў ворсе сцюдзёнай
месячнае серабро.
Шэранем стыне чырвоным,
з песні спльваючы, кроў.

1.1.1938 г.

* * *

Памёр стары лірнік
ў бярозавых нетрах,
дзе лісце шапоча
зьялёнае з ветрам.

Каб песень яго
не схавалі пад камень,
каб не расцягалі
рукамі, нагамі, —

аддаў струны зорам,
сум—вербам, калінам,
а радасць—азёрам,
а рэха—далінам.

Крыштальныя вочы
на сонца высока
занёс асцярожна
наднёманскі сокал.

Сягоння мы ходзім
і ходзім па краю, —
звон зор, сум і радасць,
і рэха збіраем.

16.ІІ.1938 г.

* * *

Таму часамі ціхі смутак
падзе на вочы, як раса,
што маўчыць вы... І чаму так
не хочаце вы напісаць?

Мо' ўжо апошняю адлігай
адтаяў папаратнік, мох,
шклянныя зазвінелі крыгі
з набракшым веццем шэрых волях;

хмызняк маркотны атапіўшы,
журчыць за грэбляю рака,
мо' ўжо вячэрні вецер вішні
ў садах зарой апаласкаў...

На'т у мяне, калі пішу вам,
вясняны дзень снягі разліў,
і па рыштоках дзеці з шумам
свае пушчаюць караблі.

27.ІІ.1938 г.

* * *

Яшчэ у гушчарах сасновых
вясенні сярэбраны змрок,
а ў кожным напева і слове
ўжо бродзіць рабінавы сок.

Гадамі ён доўгімі стынуў
на плечах худых, на карэ;
застыўшы чырвоным рубінам
на дроце, на цэгле гарэў.

Сок гэты плыве па разорах, —
хай чэрпае кожны рукой!
Яго не патрапіў і вораг
разбавіць атрутнай вадой.

28.ІІ.1938 г.

НА ПЕРОНЕ

Гудкі і калёс перазвон, —
памалу цягнік

пад'язджае.

Абмыла вячэрні перон
і песня і мова чужая.

І ўсё іх дзівіла у нас:

і беднасць зямлі,

і багацце,

палёў хараство,

і вясна,

і нашы лазовыя лапці.

Дзесь гаснуў начлежны напеў...

Праплакаў кулік над папарам...

Хтось «Мацюся» хрыпла запеў

пад струны гавайскай гітары.

На захад ідуць цягнікі —

яён,

жыта,

сасна і бяроза...

Гляджу і гляджу з-пад рукі,

як моладасць нашу вывозяць.

1. IV. 1938 г.

* * *

Калі пачуеш хто памёр
і зрок слязамі загарыцца,
тады ідзі ў глыбокі бор
шрамы гаіць сырой жывіцай.

Цвіце там папараць да дня
на пнях і на старым карэнні;
там аксамітам маладняк
свае раскінуў светлацені.

У сіняй, змрочнай цішыні
патоне сум твой клапатлівы
ці буйным золатам суніц
затлее раніцай дажджлівай.

Ты, можа, ціха запыеш
і азірнешся раз астатні.
Цябе зарой, а гэты верш
расой акропіць вечар мятны.

11.ІІІ.1938 г.

* * *

Межы, дзе глянеш — ўсё межы..
Глушыцца слова і гук.
Колькі ёсць поглядаў свежых,
братніх працягнутых рук!

Хмарыцца ўсё яшчэ вечар,
шлях засцілае імгла, —
колькі у кожнай сустрэчы
ласкі, зары і цяпла!

Бродзяць паўночныя сагі
з песенным нашым віном, —
колькі не выпітай брагі
ў нас за супольным сталом!

Хочацца сціснуць далоні,
ў поглядзе дружбу спаткаць,
поўныя накіпам, звонам
хмельныя чары падняць,

высекчы іскрамі гукі
з нашых цымбалаў жывых,
на'т калі зраняцца рукі
дротам на межах глухіх.

14.ІІ.1938 г.

* * *

Ёсць варажбітныя травы
з папараццю кучаравай,
быццам яны ўсё ліхое
дзіўнымі чарамі голяць.
Уецца зялёная сцежка.
Нейчая ў песнях усмешка
бліснула ярка і сіне, —
нават не ведаю імя!

Лепей, каб звалася рутай,
шчасцем, палярнаю зоркай,
а не купальскай атрутай,
сном ці няволяю горкай.

Рутай украсіш, што хочаш,
шчасцем на'т песні напоіш:
зорка у цёмных ночы
будзе гарэць над зямлёю.
Але з атрутай і снамі,
але у сэрцы з няволяй,
пойдзеш якімі трапамі
у каласістае поле?..

Нешта над рэчкай варожаць
месяц, аер і бярозы,
і забабонныя травы
з папараццю кучаравай.

22.ІІ.1938 г.

* * *

Пад вечар пацеркі густыя,
з краплёў пасыпаў красавік.
Ты чутка слухаш, прынік,
як звоняць перлы вадзяныя.
Ў іх ззяе захад і усход,
зор шафіровае праменне,
яны прапаляць да карэння
празрысты, тонкі, сіні лёд.
Спадаюць каплі цяжка, роўна.
І неяк сумна аднаму,
і сам не ведаеш, чаму
не можаш слухаць іх спакойна,
глядзець, як зорная рака
далёкі небасхіл калыша...

І новай моладасці пішаш
ўсю ноч пад звон красавіка.

27.ІІІ.1938 г.

А ў полі вярба

Зарой прапялялі асверы.
Вясенняя зораў сяўба
расой ападае на верас,
на песню — «А ў полі вярба»...
З здзіўленнем глядзіш чорнабровым.
У поглядзе жар залаты.
Кажу: ёсць пралескі ў дуброве...
Не верыш, не слухаеш ты.

Расы бы баішся, а можа
палохае ветру жальба?
Маніш ты чароўна-прыгожа,
як песня — «А ў полі вярба»...
Не смейся, кажу без дакору, —
засталася мала да дня, —
чыйго ты далонямі ўчора
з крыніцы паіла каня?

4.IV.1938 г.

НА СМЕРЦЬ КАТА

Гавораць, кат памёр... І смешна —
усе галосцяць ў гэткі дзень.
І чую шопат:

— Гляньце, грэшнік
найбольшы за труной ідзе.
Ён небяспечны, неспакойны,
гарыць у словах яго зніч.
Ён хоча ўсіх сірот, галодных
і абагрэць і накарміць.
Ён не маліўся ад калыскі,
не плакаў перад алтаром,
калі агністым крыллем нізка
грымеў над намі неба гром.
Грэх на яго плячах вялікі —
глядзіце — хіліць да зямлі!..

А я іду і ледзь не крыкну,
каб несці радасць памаглі.

6.IV.1938 г.

НАД КАЛЫСКОЙ

Вецер дрэвы калыша злягка,
атрасае лісты на паркан.
Мутна гаснуць асеннія дні,
ой, не плач ты, мой сокал, засні!
Буду я калыхаць усю ноч,
буду я паглядаць у акно.
Над сасновай калыскай тваей
праляціць стада дзікіх гусей.
І, пачуўшы крылаты іх шум,
выйду ў поле я і папрашу,
каб прыселі яны на вярбе,
далі цёплага пуху табе.

Ёсць далёка у горадзе дом,
ходзіць стража, пільнуе кругом.
У астросе на нарах не раз,
пэўна, думае нехта пра нас;
чуе, як ападаюць лісты,
як не спіш цёмнай восенню ты,
як вятры напяваюць зіму.
Спі... Мы заўтра напішам яму,
што у нас не было гэтых слёз,
што ты шмат падужэў і падрас;
хутка шапку надзенеш яго,
пойдзеш новай вясной за плугом.

Вецер дрэвы калыша злягка,
зоры ясныя ловіць рака.

Ну засні, і не варта тужыць.
Хочаш, будзем іх разам лавіць?
Толькі зоркі не вылаві тэй,
што нядоляй гарыць у людзей;
не збірай і тых дробных расу,
бо няведама што прынясуць.
Бяры лепей, што ярка мігціць, —
праз жыццё яна будзе вясці.
А то спі... Я табе запяю,
зор насыплю ў калыску тваю.

20.IV.1938 г.

* * *

Заснулі стрэхі, купалы і ліпы.
Злізала ноч неонаў сініх кроў.
І брук апошні ціхі шопат выпіў
фіятаў, фордаў і віно гудкоў.

Асірацелі і муры бажніцаў:
з іх вышаў Буда, Магамет, Хрыстос
туды, дзе стрэх салома залаціцца,
дзе месяц жне, спазніўшыся, авёс.

І іх дарма вярнуцца стораж клікаў,
скарбонкай гулка звонячы пустой...
Тады ў палёх перацвітала віка,
тады трубілі гусі за ракой.

1938 г.

З ВЫРВАНЫХ КАРТАК

... Было нямала перашкод,
каб шырыню зямлі, усход
і глыб не мог абняць вачамі.
Адны калючымі дратамі
абвілі сёння і учора,
другія ў цесны панадворак,
як іншых, сцежкаю гразкой
вясці хацелі за сабой.
Усё ў пальцах комкалі каравых,
што біла ў чорную іх славу,
што творчым дыхала агнём.
Кідалі пісаным смяццём
у тых, хто йшоў прастой трапой,
хто днямі шэрымі са мной
дзяліў апошні хлеб і мілі, —
на век з кім гора парадніла.
Я ведаю, каму цяпер
жыццём усхваляваны верш
гучыць балючым дысанансам,
чаму расце іх голас часам
да свісту дзікага і крыку.
Але не вам, глухім музыкам,
пражыўшым слепа век ў цішы,
свабодны голас заглушыць!
Ён праз драгоў калючых сеці,
як сонца свет, пераліецца
на шыр палёў, на край дарог!
21.IV.1938 г.

Помни это заклинанье,
Нил, мой Нил!

Вл. Маякоўскі.

Пльвучь стругі, платы, платы—
сасновы звонкі лес,
шырокі месяц залаты
і берагі ў імгле.
У стырню ўпіваецца рука,
і так за днямі дні.
Гэй, воды, быстрая рака,
назад лепш павярні!

На пнях не марыць аб красе,
гарыць жывіца ран,
калі такія ты нясеш
дары за акіян,
калі ад вострага смыка
лес, таючы, звініць.
Гэй, воды, быстрая рака,
назад лепш павярні!

Тавар ўзамен дадзім другі,
нямала, сотні тон!—
вяровак кручаных тугіх,
жалеза з рук, з акон.
Павер напеву стырніка,
платы, платы спыні!
Гэй, воды, быстрая рака,
назад лепш павярні!

25.IV.1938 г.

* * *

Абапал лес.
Вышэй зялёны мох
паўзе па глыбах стромкіх і пахілых.
Далей руччы пясчаныя дарог
плывуць і губяцца за межы небасхілу.

Далёкім зарывам абветран край зямлі.
Трывожна сочыш за ігрой праменняў,
пакуль не змые сонечны прыліў
апошнія, сярэбраныя цені.

Толькі тады ў грудзях пачуеш ты
гарачую нахлынуўшую сілу,
што кажа песням, соснам залатым
звінец, шумець пад гэтым небасхілам.

13.V.1938 г.

* * *

Я гляджу на дываны. Купец татарын
расхінуў іх. Ну і дзіва,—ў цеснай краме
пахнуць стэпам і пустынь гарачым жарам,
ззяюць марамі і дзівамі Сезаму.

А ў кутку вісяць і цэняцца другія:
неба, нівы каласістыя і браткі.
— Колькі хочаш вось за гэтыя, льняныя—
за напевы і за казкі маёй маткі?

Паглядзеў купец—я голы. Ну і цэніць!
Замест трох, у вочы кажа мне пятнаццаць.
Калі ўсё, што меў, на стол сыпнуў я,
ён пачаў, яшчэ не верачы, смяяцца.

Але ўсё пералічыўшы да санціма,
змоўк і глянуў на мяне з нямым дакорам,
быццам я яму прыпомніў горы Крыма,
вінаграднікі забытыя і мора.

29.V.1938 г.

* * *

Чаўны хмар наплываюць.
На каленях маіх

вадапад

узбураных кос.

Не магу сабраць гэта золата дзіўнае,
асушыць перлы рос
на крылатых брывах маёй казкі.
Шопат слухаю вуснаў
і зайздросчу чырвонаму шнуру караль,
што вясёлкай абвіў яе шыю.

Адпачні!

Не скоро адведзеш зноў,
калі вогнішча вецер распаліць
з асенняга лісця,
калі песень жывіца
ператворыцца ў цвёрды бурштын.

Ды ніяк не збяру
золата дзіўнае кос маёй казкі!
Ужо з-за курганоў
хмар чаўны наплываюць.
Мо' за табой столькі парусаў сініх
выслала мора?

27.V.1938 г.

* * *

Навучыліся танна разменіваць помсту,
аплятаць хмелем лірыкі подыхі буры,
і пяць на дарогах чужых і не простых,
і выводзіць напеў залацістым ажурам.
Навучыліся ў спрэчках патаківаць неяк,
забываць там, дзе лепей, сваё нават імя,
і на чорных,

не змытых агнём,

юбілеях

струны перабіраем рукамі худымі.
Толькі ўсё і дагэтуль яшчэ не умеем,
можа, самага простага, смешна-малога:
не глядзець там, дзе ў сонцы жыццё зелянее,
і хадзіць на пяць крокаў
адзін ад другога.

4.VI.1938 г.

ПАЖАДАННЕ

Каб хутчэй пустое зелле,
колас ветрам наліваны,
вецце сплеценага хмелю,
і крапіву ля парканаў,
і сагнутую на вытак
нашых рэк нядолю-гора,
і дубцы сівой ракіты,
і з лапцей усе аборы,
хмар звісаючыя грывы,
песні, вырашшыя з плачу,—
у жніво на нашых нівах
перагнуць на серп гарачы!

6.VI. 1938 г.

* * *

Перш доўга лес
на гуслях граў зялёных,
пакуль не выплыў вераснёвы дзень.
Як зоры, ападаючыя з клёнаў,
пасыпалася
лісце
па вадзе.
Паблытаў вецер струны тонаў розна.
І нехта ўстаў з развеяным чубом
і рэзка перавёў
ад неба
да барознаў
маланкі залатым сьмыком,
і кінуў хмары, кінуў і узветрыў,
падзёр
худымі пальцамі
галля.
І ты заплакала, што ўжо на гром аркестра
не адазвалася зямля.

10.VI.1938 г.

КАЛІНОЎСКИ

I

ПАЎНОЧНЫ ВЕЦЕР

З поўначы вецер
зніжаным лётам
рве хмараў вячэрніх цяжкія платы,
калышучы п'яных мачтаў готык
і цёмна-імглісты цень густы.
У гэткі час і пагутарыць не з кім,—
хоць-бы аб родным шолыху ніў...
Вось на шырокім і шумным Неўскім
мокрыя вечар агні запаліў.
Горад шуміць, вялікі горад,—
шэры граніт, камяніцы, муры,
і гэты назойлівы звон шпораў,
і эпалеты, лампасы, арлы...
Тронам-астрогам край прыдавіла,
моцна калоны палацаў стаяць.
Здаецца, ці можна гэткую сілу
на'т гневам народным калі ўзарваць?

З поўначы вецер
у месяца човен
плёскае сінія хвалі Невы...
Пэўна таксама далёкі Нёман
з пены кудлатую грыву завіў.
Пэўна дзесь дрэмяць хаты-зямянкі,

цему калыша лучыны агонь,
гора складае свае калыханкі—
сумныя песні пра чорны прыгон.
Але без лямкі шырокай праз грудзі,
шматміліённы народзе ты мой,
некалі сонца сабе на палудзень
паложаш на стол мазалістай рукой!
Можа ў глушы за парогам сасновым
моліцца, ночы не спіць жняя...
Можа ты сёння цень Пугачова
песняй калышаш, вёска мая?

З поўначы вецер палярны і быстры
топіць ў сцюдзёнай

імгле Пецербург...

Можа над Нёмнам разносіць ён іскры
з стрэх саламяных крыллямі бур.

Можа па млечнай і зорнай руні,
заслуханы ў рэк сібірскіх гул,
з люлькай пагасшай вольны Бакунін,
путы сарваўшы, йдзе праз тайгу...

А там, дзе стэп з морам цалуецца снім
і скіфскіх курганаў вяршыны гараць,—
калыша кавыль у стэпах Украіны
прызыўна напеў свайго Кабзара...

Ну, што-ж, не глядзець-жа

ў даль родную з сумам!

Каб мог стаць на хмараў сінеючы плыт,—
пад парусам ветру паўночнага з шумам
на хвалі-б

расцвіўшага

лёну паплыў.

2

У АБОЗЕ

Гараць агні абозныя.
Снег кружыцца, вірыць.
Пра чуткі-весткі розныя
паўстанец гаварыў:

— Над сцежкамі, над польнымі
ўстае дзень для сялян,
казаў, што будзем вольнымі,
сам Світка-атаман...—

Другі, пад ёлкай стоячы,
пад ветру шум густы,
пярэчыў яму горача,
апёршыся на штык.

— Эх, штосьці мне не верыцца
у байкі для малых:
мы б'емся за аседіцы,
за нейчыя валы!

Зямля — дзе глянеш — панская,
вада, лес і гара.
Прыелася мне ласка іх
горш баццюшкі-цара.

Яны сягоння «мілья»..
Але пільней глядзі,
каб нас пад плечы віламі
хто з іх не падсадзіў... —

А трэці, шрот сартуючы,
пытаў раз можа сто:
— Але скажы, гаруючы,
змагаемся за што?

Вось маю раны хворыя—
чаго пайду дамоў?
Ці, перамогшы ворага,
зноў легчы у ярмо? —

Хтось галасы трывожня,
прышоўшы, абарваў.
Ў зары агнёў разложаных
сам атаман стаяў.

— Пільнуйце коней, конніца,
падсыпце ім аброк,
глядзіце, ў парахоўніцах
каб порах не замок! —

Пайшоў, а іскры золата
з агню ляцелі ў высь.
Зноў гаварыў хтось шопатам,
як шолахам травы:

— Паны сягоння водзяцца
з царом за бараду;
дасць костку ім — пагодзяцца,
сялян запрададуць...

Каб атамана нашага
не даць у рукі ім... —
Зноў шопат змоўк, як згашаны,
развееўся, як дым.

Лес акалотам-коласам
шумеў і снег вірыў,
і хтось знаёмым голасам
пра порах гаварыў.

3.

ПРА СВІТКУ ПЕРШЫ РАЗ ЧУЮ

Шесть раз его поцеловал—
каков, ни слова мне не сказал!

(Мосолов, «Русская старина», 1883)

Палкоўнік Лосеў.

Сядайце!..
Так.. Я не мог вас паклікаць раней.
Гэты мяцеж, бесталковы мяцеж!
Шмат невінаватых людзей
часам змушаны ў путах сядзець,
пакуль разбярэмся...
Як вас зваць?

Арыштаваны.

Паўстанец... ля Немірава ўзяты...

Палкоўнік Лосеў.

Шляхціц?

Арыштаваны.

Не!..

Палкоўнік Лосеў.

Усё-ж хацеў-бы я знаць,
хто вы? скуль? дзе сям'я ваша, хата?
хто ўцягнуў вас, за кім вы пайшлі ў гэты бунт?
колькі ў нетрах лясных вашай сілы?..
І ўдалося-б ўцячы ад пятлі ці ад пут;
мо' дасталі-б на'т царскую міласць...
Хэ, брат, дома

ляжыць

сіратой паласа...

Мне шкада чалавека, ей-богу, як брата...
Можа плача хто ў полі над жменямі аўса...
Конь і той, пэўна, ржэ за аратым...

Арыштаваны.

Кінь, пан, — ведаў, ішоў я куды,
тапарышча падняўшы рукамі худымі.
Што казаць? Каб пасля вы малых і старых
маім катаржным мучылі імем?
Людзі памяць у вёску і так занясуць,
мяне зняўшы з высокай асіны.
Шкода, пан, што ў руках не ўтрымаў я касу
і ў лясках у час бітвы не згінуў.

Палкоўнік Лосеў.

Ну, і ёсць-жа чаго шкадаваць!
Можа гэта ў раз тысячу лепей?
Мне, павер, за вас баліць галава,
што йдзіце за панамі вы слепа.
Цар даў волю,

а яны хочуць зноў

і на вас і на вашы загоны
налажыць, як на стада валоў,
увесь цяжар і нядолю прыгону.
Слухай...

Будзеш вольным у гэтую ноч,

расталкуй толькі людзям шэрым—
убілі-б у грудзі паўстання нож,
бо табе яны будуць верыць...

Арыштаваны.

Не, пан, сам я з касці мужыка.
Хай ляціць навальніца па нівах!
Не падымецца гэта рука
бунт стрымаць за агністую грыву.
А што разам — да часу ідзём
і не верым панам і іх радам;
яны поўзаць гатовы даўно прад царом
і мо' заўтра яны нас здрадзяць.
Важна нам, пакуль з лесу не вышлі яны,
пакуль плечы прад вамі не хіляць,
за Дняпро
і за сінія хвалі Дзвіны
перакінуць лапцюжныя сілы.

Палкоўнік Лосеў.

Ці не з Світкі абозу ты будзеш такі?

Арыштаваны.

Не, не чуў я ніколі аб гэтакім...

Палкоўнік Лосеў.

Дзіўна! Песні аб ім жабракі
разняслі па дарогах, палетках,
мецяжом яго імя гучыць.
Так... Час толькі над вамі марную,
а хацеў-бы душой памагчы...

Арыштаваны.

Усё-ж... пра Світку...

першы раз чую.

СНЕГ НА ШЫБЕНІЦАХ І НА ТВАРЫ

Першы мешчанін.

Трэба лепш захінацца ў кажух.
 Настаўляй, Клім Іваныч, каўнер!
 Гэткі вецер! Табе я кажу:
 паміраць не хацеў-бы цяпер.
 І за гарнец гарэлкі ніхто
 не пайшоў-бы на т'ямы капаць.
 Бачыш: снег, быццам белы патоп,
 пачаў вуліцы хваляй змываць,
 і нясе, і плыве, і вірыць,
 і чорт ведае дзе і куды,
 быццам полымем неба гарыць,
 студзень з люлькі пусціў белы дым...

Другі мешчанін.

Прашу выбачайце, гаспадзін,
 ці не можна у вас аганьку?
 Вы на плац ідзіце, так, адзін?
 Клім Іваныч, а гэта мой кум.

Каліноўскі.

Вельмі рад... Я Вітаўт Вітажэнт.
 Мабыць, сёння вучыць не пайду.
 Ды, прызнацца, хацеў паглядзець,
 як на смерць гэта людзі ідуць.

Першы мешчанін.

Павучыцельна, што і казаць.
 Учора — бачылі — гналі ў Сібір,
 або як ўскалыхнулі ксяндза?
 Апісаць-бы мог толькі Шэкспір!
 Мы вось так — Клім Іваныч і я —
 ходзім разам заўсёды на пляц...

Каліноўскі.

А мне школьная праца мая

не дае нават часу паспаць.
Каго-ж сёння вядуць на парад?

Першы мешчанін.

Чуў, здаецца, студэнт з іх адзін,
пецербургскі... так... нейкі Ігнат...
з Каліноўскім атрады вадзіў.
Вось ідуць... Барабанная «дроб»
зараз сыпне, узмятаючы снег...
Клім Іваныч, плячмі праз народ!
Не відаць за галовамі мне.
Выбачайце! — ўступіў на нагу?
Вось ўжо бабам не трэба глядзець.
Слёзы... што-ж гэта я не магу
бачыць, дзе наш стаіць Вітажэнец?

Каліноўскі.

Вядуць... Нядаўна гутарыў з імі...
Апошнюю ноч сядзелі ў смалярні да дня,—
раділіся, каб вясной зноў штыкамі стальнымі
над краем штандары паўстання падняць...

З натоўпу.

— Пастаранецся!
— Дайце глянуць!.. Маладыя,
а, нябось, пасівела, глядзі, галава...
— Эх, пацягнуў іх чорт нейкі за шыю—
захацелі з царом ваяваць!..
— Цішэй там, — чытаюць!..

Каліноўскі.

Шукае вачыма знаёмых.
Бачу, брат, слаўна ідзеш!
Не зламалі цябе ў засценках сцюдаёных,
не заліць ім афярнай крывёю мяцеж...
Ды ідзеш не на смерць ты, здаецца!
Даўна, помню, калісь ты так бодра хадзіў,
Пецербург... вечары...

а за пазухай Герцэн,
ў сэрцы «Колакала» калыхаўся прызыў.

Пра Уладзімірку песню любіў ты
і Некрасава сумны напеў...
Прашумела жыццё прыдарожнай ракітай,
рана дзень твой зарой адзвінеў...

З натоўпу.

Вось паднялі..

Мешчанін.

А мы вас шукалі...

Бачыце: вецер калыша, тварам глядзяць на раку.
А можа з такой вышыні відаць ім зарэчныя далі.
Я перапрашаю, а зноў-бы у вас папрасіў аганьку.
Бачыце, свет ужо новы, іншыя людзі.
Што такім шыбеніца, катарга, смерць?
Вось ці на добрае толькі народ яны будзяць,—
як вы думаеце, гаспадзін Вітажэнц?..
А мяцель іх калыша...

абвіла іх тканінай сцюдзёнай...

Вы ідзіце?

А я пастаю, недалёка мне.

Ці не плачаце вы?

Мо' хто родны, блізкі ці знаёмы?

Каліноўскі.

Што вы?..

Гэта толькі на твары растаяў снег...

5.

ДЗЕЦЮКІ

...Каб расталкаваць людзям, у чым праўда, я пішу лісьмо...
(Яська Гаспадар. «Мужыцкая Праўда»)

Паўстанец.

Лепей ляж; адпачынь.

Ужо высока выплыла Сітца.

Чуеш, з стрэх ночы капае сніг
і адліга б'е ў акяніцы.

Каліноўскі.

Сон мяне ўжо даўно не хмарыць.
Толькі сплюшчу вочы гарачыя, —
паплывуць вобразы,

як вандроўныя хмары:
бачыш тое, што хацеў-бы не бачыць —
адных шыбеніц гай.

А заглядзішся ў снежна-ўзмяцелены дым, —
чуеш, як за Уралам сляды
замятае пурга.

Не хутка мяне зморыць сон,
і пяро пакіне рука.
Народ яшчэ дрэмле,

маўчыць, быццам звон
без стальнаго свайго языка.
Трэба закінуць пабоцні,
ударыць гулкую медзь.
Ты не ведаеш, як трывожна і моцна
патрапіць звон гэты гудзець...
Можа кончу да дня напісаць.
Трэба слова у хаты сялянскія бедныя,
трэба праменняў вясняных,
што агнём

пад сярмягай маглі-б запалаць.

Паўстанец.

Чуў я, грамату цар прыслаў,
паны сілу разводзяць па хатах.
Усюды сельская стража пільнуе дарогі сяла.
Як народ ты разбудзіш, дыктатар?
Чуеш — сёння адліга,
вясна.

Вецер ў Нёмане зоры купае.
Толькі днямі, начамі ад нас
вырай ў сінюю даль адлятае.
Малахоўскі дзе твой?

Страх за межы суседнія гоніць
горш, як сівер асенняй парой
залацістае лісце клёнаў.

Каліноўскі.

Хай уцякаюць ад буры і слоты,
гром пачуўшы і шолах траў,
усе, хто гэтых барознаў потам
не паіў і не засяваў.
Вецёр іх размяце і раскіне,
быццам лісце сухое з галля,
на дарогах чужых каляінах,
і забудзе іх хутка зямля.
Можа злягуць засеваы, і дымам
вораг пусціць стрэхі сёл.
Але што-ж — каранямі ўраслі мы
ў гэту гліну, пясок і падзол.
А мінуць навальніцы і цені
хмараў шэрых, і ўбачым да дня,
як на пасеках нашых з карэння
зашуміць, зацвіце маладняк.
Сон не можа змарыць мае вочы,
сам ты мо' адпачыў-бы лепш.
Трэба заклік да раницы кончыць,
ты па сёлах яго разнясеш.
Апранешся у торбы, лахмоцце,
можа возьмеш цымбалы і кій.
Хутка дзень
белабокай сарокай на плоце
сядзе.

Трэба пісаць...
«Дзецюкі!..»

6

У ҚАРЧМЕ.

Яркім палаюць агнём
смаляныя карчы.
Мокрае сохне адзенне: анучы, сярмягі.

ДрэMLE стары карчмар за сталом карчмы.
Згорбіўся стол ад гадоў
ці мо' пахіліўся ад брагі.
Кураць, на лавах сядзяць парабкі, канюхі.
Нехта гавора пра дзіўныя землі, пра неба.
Звонка на змену пяюць петухі,
глушачы снежны за вокнамі шчэбет.

П а д а р о ж н ы .

Ходас! Ты гарнец яшчэ мо' паставіш адзін,
трохі закускі? Хутчэй варушыся!
І ты, падарожны, зайграеш нам потым, хадзі!
Здаецца, цябе ужо бачыў, — знаёмыя рысы?
Кажаш — блудзіў па кірмашах.

Лепей было-б,
каб граў ты «лявоніху» тую, што скачуць у бітвах,
або вяселле.

А то ў цябе хіба столькі і слоў,
колькі змясцілася ў торбе дзядоўскай, ў малітвах.

Д з е д .

Прайшоў я уздоўж, папярок Беларусь і Літву.
Людзей бачыць усякіх прышлося.
Адны любяць пад песню схіліць галаву,
зажурыцца, як неба увосень,
а другія, — дужэй, маладзей, —
ім дай песню, каб сыпала цветам,
смахам вуснаў дзявочых —
каб ад сонца была весялей.

Але я запяю вам вось гэту:

«Калісь Кастусём яго звалі ў Мастаўлянах,
у Горадзеншчыне клікаюць Світкай сяляне,
з-над сіняга Бугу па горны Уральскі лом —
цар ахрысціў яго — Бунтаўшчыком.
Галавы яго царскія слугі шукаюць,
па дарогах хітрыя петлі стаўляюць,
праклінае кат Мураўёў
і папы купаламі сваіх саракоў»...

За акном снежныя ўсхліпы
сіліцца вецер узняць.
Яснай усмешкай дзяцінства
пад пальцамі дыхаюць струны,
часам ўздымаючы накіп
з песні крышталнага дна,
лашчацца яркімі хвалямі шумна.
Недзе дарожныя вербы сівыя шумяць...
Гурбяцца звонка загоны...
На'т чуваць, як на струнах
хвалюецца снежная гладзь,
як трывожна ў мяцелі званы,
праклінаючы, звоняць.
«А ён полем шырокім

на коніку едзе,
праз лясы прабіраецца шэрым мядзведзем;
яму рэкі, бары ніпачом,
ён над хмарамі кружыць арлом.
Ходзіць ён па шырокай зямлі і склікае,
малайцоў і дружыну сабе выбірае;
ўсе асілкі — сасонкі ў бары —
сілы ў кожнага столкі у тры.
Ходзіць ён па дарогах, загонах,
сілу царскую крышыць і гоніць,
а як царскіх змяце наймітоў, —
дабярэцца да панскіх двароў».
І, здаецца,
у нізкай

прыдарожнай карчме
вецер свежы смалісты павеяў;
пругкіх струн перабор,
песня ў дыме — ў сасновай імгле;
звоніць крыллямі ў шыбы завая.
Агонь крыецца — белы кажан —
ў залатыя карчы,
раз, другі бліснуў, ціха залопаў.
Цемень павуціннем
з выгнутых бэлек карчмы
звісла нізка на плечы,
на струны,
на шопат.

«Прыдуць дні, аб якіх вякі варажылі,
дні, якіх мы не жалі яшчэ, не касілі,
дзе задумаў — свабодна пайшоў,
ні равоў, ні гранічных капцоў.
Ці з сахой па бязмежнай старонцы,
ці з сяўнёй, даганяючы яснае сонца,
не абойдзеш і песняй ўсяго —
колькі шчасця, багацця таго.
Кожны лірнік блізкіх і далёкіх суседзяў
змога песняй пачэснай адведаць, —
і народзяцца песні шмат раз
весеялейшыя ў іх і у нас.
Ходзіць Світка і ходзіць па краю,
дзецюкоў і дружыну склікае
за сталы, на вяселле хутчэй.
Гэй, злятайцеся, сокалы, гэі...»

П а д а р о ж н ы.

Слухай, Ходас,
нехта стукае ў дзверы. Ідзі адчыні...

П е р ш ы г а н д л я р.

Снегам дарогі пльвуць. Змарыліся коні.
Час і так неспакойны, а тут уночы
яшчэ сівер у вочы снег гоніць.

Д р у г і г а н д л я р.

За дзесятым слупом верставым
ўсе вазы растраслі нам казакі учора.
Кажуць, арыштавалі караля Літвы,
ўсю гарэлку забралі, шукаючы порах.

П а д а р о ж н ы.

А куды гэта ты выбіраешся, дзед?
Думаў тут начаваць,
а цяпер ахінаешся шчыльна

Д з е д.

Ужо гадоў маіх даўна асыпаўся цвет,
дык хацеў-бы убачыць
канец сваёй песні і Вільню

ПАД ЗВОН ШЫБ

...Узышло маё гора густымі кустамі,
зацвіло маё гора чорнымі цвятамі...
(З народнай песні.)

Звоняць шыбы; звон — ясны, халодны.
Толькі горад стары не пазнаць.
Спіць. У шлях расквечаны, зорны
паднялася званіца адна.
Далей стрэхі, пясчаныя дзюны,
перагібы пругкія ракі,
і зялёна-цёмнай рунню
густа дрэмлюць ўдалі саснякі.
Дрэмлюць дамініканскія сцены
Толькі чуецца варты крок...
І згушчаюцца мокрыя цені
у густы алавяны змрок.

Каліноўскі.

І падумаць, каб гэтак рана
мяне ім удалося звязаць,
калі недзе за нізкім парканам
толькі што залаціцца лаза;
калі недзе над роднаю хатай
льёцца зораў прасеяны свет,
па абрывах, па ўзгорках гарбатых
туманы льюць сярэбраны цэд.

Быццам сон... Толькі путы цяжкія,
што ад Віслы звіняць па Байкал,
кажуць, буры шумелі якія,
хваляў грозных ўздываючы вал
над прыгонам, няволяй і тронам.
Так нядаўна... прыпомніць каб...
Калісь з камітэта чырвоных
Дзюлерана выводзіў за карк.
Барацьба за зямлю, за свабоду
і пуховыя мары паноў,

каб, здабыўшы рукамі народу,
ўсе правы загарнуць сабе зноў.
Але страх перад хмарай сялянскай,
страх за скуру сваю паваліў, —
і пакорна дарогаю гразкай
ў цень двуглавы арла папаўзлі.
Яны думалі — згасне паўстанне.
Што ён зробіць, пакінуты, сам,
гэты ў шэрай сярмязе паўстанец —
Яська, Світка, Кастусь, гэты хам?
Але сёння ўжо добра пазналі,
як не лёгка ў народзе згасіць
нашу праўду, калі яна пала
іскрай бунту у стрэх каласы.
Ужо заўтра за віселиц цені
мы агнём адказаць-бы маглі...
І падумаць, падумаць—сцены
ў гэткі час чалавека ўзялі!..

І далей па пясчаных абшарах
пойдзе скуты народ пад ярмом,
пакуль гнеў зноў збярэцца у хмару
і маланка не высеча гром.
Край дарогамі рознымі зрэжуць,
будуць крыжам і мовай дзяліць,
і ўзвядуць палыновыя межы
папярок здратаванай зямлі.
Нават памяць магіл нашых голых
гандляры будуць красці не раз.
Напішу... хоць з-пад шыбеніц голас
да народа мо' дойдзе на час.

Звоняць шыбы пчаліным гулам.
Дзень рассыпаў праменьняў пясок.
Пакідае апошні прытулак
з сцен сплываючы каплямі змрок.
За дзвярмі атупелья крокі.
Мо' ужо!.. не, мінулі.. пайшлі...
Цяпер недзе на плёсах далёкіх
мыюць пер'е зарой жураўлі...
Можа я з рыштавання убачу

блізкіх, родных ці таварышоў:
раз апошні прыдуць развітацца
з сёл, лясоў, з баявых шляхоў.
Трэба слова бадзёрае кінуць,
каб паднялі галовы вышэй.
Крокі зноў...

б'е другая гадзіна...

Стражнік.

Каліноўскі! Выходзьце хутчэй!

8.

КАНЕЦ ПЕСНІ

Праз высокія горы з капачамі,
праз цёмныя бары з агнямі,
праз вялікія сёлы з скрыпачкамі.
(З народнай песні.)

Гудуць званы

над мястэчкам

з пахмелля.

Гараць дарогі, — пыл і плач калёс.
Ля царквы народам пеніцца нядзеля.
Пахне сінім небам і ліствой бяроз.
Між радоў, палатак — абаранкі, піва;
ходзіць моладзь, — жарты, лаянка і крык.
і ліецца сонца

на вазы,

на грывы,

між калёс, ліповых лапцяў, чаравік.
Аднастайна цягнуць Лазара да болю
грэшнікі, святыя — жабракі,
а далей частушкі

з розных сёл, аколіц

хмеляць пад гармонік дзецюкі.
І працяжны па натоўпе шумным
чаўнаком напеў ныраючы плыве;
задуменна ўтораць перагудам струны,
віхручы галовы,

хустак цвет.

«Калісь Кастусём яго звалі ў Мастаўлянах...»

З залатой

царкоўнай званіцы-цыбулі
плёснула басам медзь у гарачы шум і пыл.
Шэрая сетка хмар заход імглою зацягнула.
Кружачы,

тонуць

ўгары галубы

«Кажа цар слугам:

каго падкупіце,

а мужыцкага мне атамана злавіце!

І паны за наш пот,

мазалі нашых рук,

прадалі Кастуся ў месце Вільні цару...»

Нехта крыкнуў:

— Пець не давайце! —

У лёне чубоў бліснуў пагон і брылёк.

Кругом гусцей сталі плечы,

ногі, абутыя ў лапці.

Сам і голас уграз у натоўпе і змоўк.

«Прывялі Кастуся.

Сядзіць цар з сваёй світай,

кажа так Кастусю:

— Дзецюкоў ты мне выдай,

з кім чырвонае піва — брагу хмельную піў,

з кім ты лётаў між хмар,

з кім зямлю ты будзіў.

Дам бабровую шапку і шубу саболю,

колькі вокам акінеш

чарназёмнага поля,

на дадатак — чырвонцаў кісет.

Хіба табе лепш

на асіне вісець...

Не спужаўся Кастусь, не заплакаў.

Зазвінеў ланцуг,

як казаў цару:

— Дзякуй.

Там, дзе слаў вецер ніў залатых абрусы,

за шырокім сталом хмеліў мёд галасы.

Абыйсці гэткі стол —
праляцелі-б гады —
як-жа ўспомніць усіх дзецюкоў маладых?!
Як успомніць, з кім лётаў
свабодны і дужы?
Толькі глянь, колькі кружыцца птушак
над маёй галавой!
А як злічыш над Нёмнам,
над быстрай Дзвіной?
І дары мне твае, цар, не трэба-
маю шапку я — сіняе неба,
шубу — лесу зялёнага цень,
а зямлі —
сонца на'т не абойдзе за дзень.
І нямала чырвонцаў, багацця:
на папялішчах панскіх,
магнацкіх палцаў,
як дыхне толькі вецер —
жар залоціцца, свет, —
не адзін-бы
і сёння
насыпаў кісет...»
Бярэма пылу
вецер на плечы ўскінуў,
у поле панёс. дзе шумела лаза;
пасля вярнуўся, пачаў на нітках сініх
буйныя пацеркі дажджу
нізаць.
Піла сухая зямля,
фыркалі коні.
Вуліц карытам
гул распльваўся вясёлы.
Па касагорах, авеяных звонам зялёным,
заскрыпелі калёсы,
развозячы песню
па сёлах.

1938 г.

* * *

Марозны белы вецер хіба
не супакоіцца да рана.
Цвяты крышталныя на шыбах
цвітуць і пальцы мае раняць.
Там, дзе калісь глядзелі ўдаль мы, —
ў снягах паўночнае Сахары —
гараць сярэбраным пажарам
смалістыя за шляхам пальмы.
Усе год новы спатыкаюць...
А снег гусцейшы і цямнейшы...
І ноч усю агнём палаюць
мае пурпуравыя вершы.

5.XII.1938 г.

* * *

Перагледзяць, памацаюць слова
і панюхаюць, можа, раз пяць.
За працяжнік, за пункт каляровы
канфіскаты наложачь пячаць.
Папытаюцца—можа знаёмы
той ці іншы замоўкшы паэт,
і ці даўна знаём з Апалонам,
з Дыянісам, з Сатырам і Зет?
і пайдуць—да наступнай візіты...

Толькі вочы бяссонна гараць,
і не ўбачыш, як дзень перажыты
зноў крывёю спывае з пярэ.

4.1.1939 г.

СКРЫПКА

Калыхаў дрэвы вецер.
Песні сінія хвоя
каля звонкага сэрца
апляла дробнаслоем.

Таму ведае сёння
вуснаў шопат гарачы,
як хто ноччу бяссоннай
весяліцца ці плача.

Павядзеш толькі смыкам,—
у віно, што не выпіў,
цвету яблыні дзікай,
ці слёз нейчых падсыпіць.

6.1.1939 г.

* * *

Зноў шкода мне родных аселиц,
скрыпучых на полі калёс.
Туман серабраны абеліць
атаву звінячую, плёс.
Зара на куросаднях ціха
збіраецца ўжо начаваць,
а мне яшчэ хочацца крыху
на ржышчы пустым пастаяць.
Як быццам, адходзячы ў горад,
забыўся сказаць весялей,
каб і без мяне усе зоры
гарэлі над вёскай маею.

21.I.1939 г.

ЧАКАЕМ СОНЦА

Чакаем сонца. Сцелецца туман,
плыве з палос рунеючых, па горах,
на дрот заснуўшы, на густы паркан,
і тонуць цені стражнікаў і зоры.

Павук жалезны пераплёў акно.
А мы гімн сонцу пішам на граніце.
І кожны раз, як загрыміць звяно,
па камню прабягаюць бліскавіцы.

Пакуль угледзяць—бурай веснавой
напеў наш, будзячы зару, празвоніць,
пакуль заглушаць — іншыя начой,
устаўшы, песню высекуць ў бетоне.

І хто-б з асенніх сцежак не прышоў,
шрамы пазнае, змест іх адчытае,
і не засне!.. І будзе ноччу зноў
з-пад звенняў цэгла сыпацца сырая.

11.VII.1939 г.

* * *

Усё менш маіх таварышоў.
Адных сляды пясок заваяў
ці недзе спяць на Пірэнеях
пад ціхім попелам снягоў;
другія—сёння уначы
драты іржавыя пілююць,
як ломяць мур і краты—чую,—
паўзу і я ім памагчы.
Мо' разбуджу і тых, што спяць...
А гэтым, пэўна,—пакуль выстрал
сыпне на вочы чорным лістам,—
паспею песню перадаць!

28.VIII.1939 г.

ВОСЕНЬ

Цяпер гасцей убачыш рэдка
і тыя, змораныя сном, —
а вераснёвай зорнай сеткай
зацягнена у тоні дно.
І пакідаць на вецер блага
такую музыку без слоў,
не пырснуць серабраных ягад
пявучым у руках вяслom, —
пакуль яшчэ паэты дома,
турысты спяць да дзесяці,
пакуль па выцвіўшых альбомах
не удалося разнясіці
наднарачанскіх акварэляў,
плывеш дзень парусам падняць,
а ключ гусей
і хмараў белых
адносіць вецер на паўдня.

7.IX.1939 г.

* * *

Вячэрняе люстра вады
распырскалася пад вяслом. •
Над ім халадок малады
ўзмахнуў вераснёвым крылом;
ўзмахнуў і ў рачную траву
атрос млечны шлях светлякоў.
Па царстве заснуўшым плыву
русалак, праяў, лесуноў.
У ног маіх ліра і сам
пясняр я, баян-чарадзей,
шапнуў-бы заклацце струнам, —
збудзіў-бы мінулага дзень...
Але няхай дрэмле жыццё,
паросшае цінай густой,
пакуль над туманным трысцём
не звоніць з турбін вадарой.
Збуджу тады чары балот,
як ў топях агні замігцяць, —
каб, вывеўшы свой карагод,
не мог вадзянік рагатаць.

1939 г.

* * *

Зноў загарэліся сосны над краем.
Дзе-ні-дзе снег прытаіўся на лядах.
Звонка з вячэрняй зарою сплыве
чыстых крыніц серабраная радасць.
Плоткай іграючай быстры мой човен
выплыў, мінаючы звісшыя дрэвы,
і ў поўнаводны, успенены Нёман
разам з другімі закінуў я невад.
Нехта русалку злавіў залатую,
нехта хваліўся на вёсцы бурштынам,
выцягнуў сетку цяжкую і чую:
песня звініць, забытаная ў ціне.
Вышаў на бераг,—усе акружылі
і пра улоў мой шчаслівы пытаюць..
Даўна, відаць, рыбакі не лавілі
песень вясняных з рэк нашага краю!

1939 г.

* * *

Гэта песня прайшла праз гады і муры,
павуцінне парваўшы калючых драгоў.
Гэта песня гарэла ўначы і гарыць—
і таму на цымбалы кладу яе зноў.
Сёння пеніцца—бродзіць рабінавы хмель
у грудзях і у жылах мазолістых рук.
Толькі ўскінеш чупрыну—вішнёвая бель
ападае на звонкае полемя струн.

Засцілайце сталы, горы, нівы зарой!
Развявайце, вятры, туман ў полі сівы!
Мы за край, апаясаны Нёмнам-ракой,
за вясну, што на крыллях нясуць журавы,
і за моладасць даўніх баянаў-пяўцоў,
і за моладасць нашу, за сонца і шыр
небасхілу, за даль неапетых шляхоў, —
падымаем з гарачаю брагай каўшы.

Толькі ў гэткія дні трэба ў струнаў лады,
перастроіўшы, ўліць волі сталь, тонаў медзь,—
каб ад цвету вачэй і ад шчасця яны,
не рвучыся, маглі зіхацець і грымець.
Бо ўжо з нашых курганаў—з жыцця рубяжоў
сокал меж не пабача, гусляр і ратай,
толькі стэп на усходзе ў агні каласоў,
а на захадзе мора—сінеючы край.

1939 г.

ПРАЗ ВОГПЕННЫ НЕБАСХІЛ

НА ПЛОШЧЫ ЛЕНІНА

Асенні дзень. Звіняць лісты,
не адляцеўшыя у вырай.
У змроку раннім і густым
ён бронзавы на плошчы вырас.
Здалёку, з Смольнага прышоў
і стаў, глядзіць, як залаціцца
ў чырвоным полімі сцягоў
ордэнаносная сталіца.
Сталёвым крокам перад ім
пад ўзрывы медных аркестраў
ідуць калоны, залатым
сцягоў абвеяныя ветрам.
Дрыжыць зямля, гараць штыкі,
на шлемах баявыя зоры.
І танкі, і грузавікі,
цяжкіх калёс гарматных говар.
І ўсіх вядзе ў зары сцягоў
да мрамарнага п'едэсталу,
да мэты сонечнай, яго
саратнік—непахісны Сталін.
Ён край наш вызваліў з турмы,
ён сонца запаліў над намі,
і радасныя сёння мы
ідзем шырокімі шляхамі.
Зачараваныя глядзім
на сьлу, моц сваёй радзімы,
што зые полімем жывым.

І вусны самі шэпчуць імя
таго, хто з Смольнага прышоў,
таго, хто ў гэтым ветры сінім
калыша зарава сцягоў
і правіць лётам сакаліным.

7.XI.1939 г.

У ДАРОЗЕ

Упершыню шум верасоў,
звон журавоў над краем,
знаёмых і таварышоў
спакойна пакідаю.

Бо ведаю—і без мяне
ў садах збяруць чарэшні,
і ўжо ніколі ў сэрцы жней
не засумуе песня.

Цягнік ляціць. Яшчэ гараць
агні ў вагоне слепа,
а ўжо калышацца зара
падсолнухаў над стэпам.

І не паспееш крыкнуць:—Глянь,
якая шыр—дарога!—
а велізарная зямля
кідаецца пад ногі.

Хвалюе вецер курганы.
Тут, як па мору, бродзіш,
на'т забываешся, ў якім
цягнік ляціць стагоддзі.

Але бялеюць воблакі
і топалі, з усходу
з калгасным хлебам ветракі
насустрэч нам выходзяць.
На сотні вёрст перада мной
кавыльная раўніна,
і Дон над ёю цецівой
сцягнуў лук неба сіні.

Таварыш мой, акын стэпоў,
з дамброй не расстаецца.
Напеў яго гартаных слоў
я разумею сэрцам.
Бо пра адно мы з ім пяём,
адно палае імя
над гэтым стэпам, над Дняпром
і над ўсёй радзімай.

1940 г.

НАД МАГІЛАЙ М. БАГДАНОВІЧА

Прагучыць сірэна ў порце часам.
Кіпарысаў дрэмле ціхі сад.
Дрэмле Ялта, па крутых тэрасах
льецца вішань белы вадапад.

Тут вясна асыпала ўсё цветам
і цяжэй знайсці ўчарашні след.
Хоць над раннім курганом паэта
напісалі імя і санет.

Мне шкада, што спозніліся годы,
а твае так рана адцвілі—
сёння разам вышлі-б да усходу
прывітаць радзімы караблі.

Рокат мора, збуджанага ветрам,
воблакаў ключ сіні і зару,
што з вяршынь аснежаных Ай-Петры
кожны дзень плыве на Беларусь.

Курганоў прадвечнага спакою
кіпарысы вартай сцерагуць.
Але, пэўна, калі гром прыбою
змоўкне і растае ў пене гул—

чуеш ты, як звоняць сосны ціха,
як палі вітаючы свае,
недзе ўнучка слуцкае ткачыхі
пра вясну шчаслівая пяе.

10.V.1940 г.

* * *

Восень тлее, і з лясной глушы
вечер пах прыносіць гаркаваты.
Вось і хаты: дзед яшчэ імшыў
зруб яе смалісты, сукаваты.
Я ужо старога не застаў,
без яго зардзіліся асіны.
Ён памёр пад шум асенніх траў,
толькі стрэльбу ў спадчыну пакінуў.
Цецярук з ягодніку ўзяцеў.
Па прывычцы стрэльбу я рыхтую
і сачу за ценем паміж дрэў,
хоць, напэўна ведаю, спудлую.
Што-ж, няхай шчасліва ён ляціць,
будзячы прадвечныя абшары,
выстрал толькі рэхам прагучыць,
як напеў ці восені фанфары.
Я іду ў стары, знаёмы лес
па знаёмых сцежках і палянах,
дзе ў зялёнай некалі імгле
я хадзіў з старым на паляванне.
Ён вучыў сляды распазнаваць,
гаварыць на галасах птушых,
да зямлі прыпаўшы, вычуваць
кожны шум і пах крыві звярынай.
І калі паліцыя ў сяло
прыхадзіла—выкрадаўся першым,
і хаваў жвіроўку, і ў дупло
радзіў мне хаваць і мае вершы.

Не адзін зарубцаваўся знак
з тых часоў панурых і балючых.
Над старымі пнямі маладняк
расшумеўся галасамі пушчы.
І хоць больш ніколі на яву
тут стары не пройдзе паляўнічы, —
я вышэй ўздымаю галаву
на вяршыны сосен падзвіўца.

5.1.1941 г.

* * *

Я, можа, сотню раз прайшоў
па роднай старане,
прастор і даль яе шляхоў
даўно знаёмы мне.
Чуў, як у цемры векавой
стагнала у ярме,
і ўсходы руні маладой
касіла градам смерць.
Я межы бачыў, на якіх
нядолі рос асот,
муры аastroжныя і ў іх—
зняволены народ.
На могілках і ўсюды быў,
дзе хмараў цень лягла,
дзе толькі песня барацьбы
са мной прайсці магла.
Таму прастор калгасных ніў,
свабодная зямля,
і нашы сонечныя дні
век славіць буду я.
І як не пець, калі вясну,
што растапіла снег
і ажывіла старану,—
сустрэць прышлося мне?
Сустрэць не схіленай сасной
над польным курганом,
не адзвінеўшаю струной
і на т—не старыком.

Зрок ясна бачыць прад сабой
шляхоў і рэк узор,
над Маўзалеем, над зямлёй
праменне вечных зор.
І голас гулкім серабром—
пяш—звініць ўдалі,
ў трэль салаўіную ці ў гром,
ў любую песню лі.
Яна скупаецца ў жытах,
высокіх і густых,
яна зайграе у барах
на соснах залатых.

24.IV.1941 г.

ТКАЧАМ

Каго не хвалюеш ты,
 песня
 фабрычных сірэн і матораў!
 Па сонечных цэхах іду я.
 Хай славіцца

праца ткачоў!
 Я віджу стаханаўцаў, моладзь,
 з кім разам у бітвы хадзілі,
 з кім волю віталі, і танкі,
 і зоры
 на шлемах байцоў.

Вясёлкамі ззяюць на пражы
 ўсе колеры нашай радзімы:
 чырвань Крэмлёўскага сцяга,
 і Арктыкі снежная бель,
 глыбокі блакіт акіянаў,
 зелень стэповых прастораў,
 зелень наднёманскіх пушчаў
 і спедае
 золата ніў.

З лобоўю ткацца палотны
 з бавоўны, з лёну і шоўку,
 якімі атуляцца ўзорна
 мільёны шчаслівых дзяцей,
 дзявочыя стройныя грудзі

і хлопцаў шырокія плечы;
палотны, якімі засцелім
святочныя

нашы сталы.

Дык тчыце-ж, браты, летуценні,
ва ўзорах—шляхі самалётаў,
цудоўныя казкі і песні,
ўраджаяў калгасных плады!
Для Сталінскіх

слаўных паходаў,
для новых Кастрычнікаў, Маяў,
для новых савецкіх рэспублік
чырвоныя

тчыце сцягі!

28.IV.1941 г.

ТЫ БУДЗЕШ ЖЫЦЬ, РАДЗІМА!

Мы з года ў год мазольнымі рукамі
кавалі зброю моцную сваю,
каб ў мірны час над нашымі палямі
яна звінела ў каласох з сярпамі,
а ў грозны час служыла у баю.

Сцягі, радзіме працавіта ткалі, —
у кожнай нітцы нашых сэрц прамень, —
каб ў мірны час яны, як сонца, ззялі
і справядлівым гневам запалалі
над лютым ворагам у грозны дзень.

Мы гадавалі дружбу ў сэрцах смелых,
каб ў мірны час за працай, за сталом
яна звінела песняй і кіпела
у маладосці нашай, у вяселлі,
а ў грозны час была маім клінком.

Сягоння ўсё праверылі ў агні мы:
сталёную зброю, дружбу і сцягі.
Ты будзеш жыць, квітнець, мая радзіма!
Дарма груган над хмарамі сівымі
вядзе свае смяротныя кругі.

Няма штыкоў, якія-б нас скрышылі,
і хмар, якія-б засланілі дзень.
І сілы, роўнай мужнасці і сіле,
што, разгарнуўшы сталінскія крыллі,
да славы неўміручае вядзе.

· МЫ ВЕРНЕМСЯ

Клубамі чорнымі дым віўся,
ўгрызаўся ў вочы і ў раллю.
Мы адступалі, падпаліўшы
свае сядзібы і зямлю.

Каб там, дзе завітае вораг,
або заблудзіць яго конь,—
бурлілі рэкі і азёры,
і помсты палымнеў агонь.

І ўсюды ў полі і ў акопах—
фашысцкіх гадаў і іх зрок
душыў, сляпіў гарачы попел,
магільны замятаў пясок.

Настане дзень баёў апошніх.
Мы адступілі, каб было
дзе легчы ворагу на пожнях,
парослых сіняй гавылой.

А мы шляхі вярнуцца знойдзем,
як вырай іх знаходзіць век,
па сонцу, што над намі ўзойдзе.
па звону беларускіх рэк.

1941 г.

ПІСЬМО СТАЛІНУ

Над широкім Дняпром ля кастроў,
у асеннюю ноч у туман,
затрымаўся, закончыўшы бой,
комсамольскі атрад партызан.

І хоць змораны маршам былі
па бясконцых дарогах вайны,
бацьку Сталіну ў гэтую ноч
напісаць парашылі яны.

Напісаць не пра раны свае, —
рана кожная перабаліць, —
а пра тое, як наша зямля
у агні, у змаганні гарыць.

Як байцы-комсамольцы ў баю
помсцяць катам за здзекі і кроў,
за гаручыя слёзы бацькоў,
за руіны сваіх гарадоў.

— Мы клянемся, — пісалі яны
бацьку Сталіну, — мужнымі быць,
і пранесці са славай сцягі
праз пякельны агонь барацьбы...

Словам клятвы шумелі вятры
ад вячэрняй да ранняй зары,
паўтаралі іх зоры, Дняпро
і смалістыя сосны ў бары.

І калі даляцелі яны
да Крэмля, дык начы сінява
азарылася па-над зямлёй, —
прагрымела салютам Масква.

26.X.1943 г.

У ЗЯМЛЯНЦЫ

Разгараецца ў небе зорны шлях.
Цішыня залягла ў бліндажах,
толькі чутна, як друг мой і сусед,
зброю востручы, п'яе Запавет.
Прада мною зноў, можа соты раз,
устаюць сёлы і гарады
у развалінах, бачу, як гараць,
і ўгрызаецца ў вочы іх дым...

Кожны думае пра сям'ю і край свой,
пра сады, расцвітаючыя вясной.
Кожны марыць вярнуцца да родных крыніц,
дзе вада тваёй моладасцю звініць,
дзе вачыма тваімі глядзіць зара,
дзе зямля захавала твой першы след...
Яркім сонцам карчы у зямлянцы гараць,
і мы ціха п'яем Запавет.

25.ІІ.1942 г.

ВАСТРЫЦЕ І КУЙЦЕ ЗБРОЮ...

Вастрыце і куйце зброю,
браты мае і сябры!
Радзіма крывёю заліта,
радзіма ў агні гарыць;
фашысцкія танкі топчуць
прадзедаў курганы;
над шыбеніцамі кружаць
хмарами груганы;
ад стогну, як навальніцай,
гнуцца лясы-бары,—
вастрыце і куйце зброю,
браты мае, сябры!

Прабіла гадзіна помсты,
адважна ідзіце ў бой.
Навекі няхай пакрыюцца
славаю баявой
клінкі, што ворагаў крышуць
агонь, што іх сляпіць,
бураны, што замятаюць
варожыя чарапы,
і песні пра мужных сэрцам,
і песні, у якіх
чуваць, як звіняць бураны,
і полымя, і клінкі.

Дарога вядзе на захад.
Мы бачым радзімы край,

сінеюць лясы, дубравы.
Радзіма, нас сустрэкай!
Бо хутка з тваіх разораў,
з глыбокіх тваіх шрамоў
вясняныя воды змыюць
варожую злую кроў.
І рунь маладая ўстане,
і ўстане ізноў зара.
Вядуць дарогі на захад,
вядуць у радзімы край,

1.ІІ.1942 г.

ПАДЫМАЙСЯ, БЕЛАРУСЬ!..

Ты сустрэнеш світаньня зару,
сонца ўстане ізноў над табой;
падымайся-ж, ідзі, Беларусь,
супроць катаў фашысцкіх у бой!

Блізак дзень вызвалення твайго,
а пакуль вораг топча палі,
няхай помсты палае агонь
на ўсёй здратаванай зямлі!

Ў кожнай грудзе руін гарадоў,
у вугаллі папаленых хат
і ў грудзёх тваіх верных сыноў —
гэта помста палае няхай!

Хутка Нёмнам, Дзвіной і Дняпром,
як вясняным разлівам калі,
схлыне ў мора варожая кроў
з заняволенай нашай зямлі.

І зноў сталінскай волі зару
мы сустрэнем шчаслівай сям'ёй.
Падымайся-ж, ідзі, Беларусь,
супроць катаў фашысцкіх у бой!

1943 г.

НЕ ШКАДУЙЦЕ, ХЛОПЦЫ, ПОРАХУ...

Не шкадуйце, хлопцы, пораху,
куль гарачых і гранатаў.
Усе, каму свабода дорага,
падыймаецца на ворагаў,
на катаў!

Пущца змрочная, высокая,
недаступная паляна,
будзь ты могільнікам ворагам,
стань прыстанішчам для сокалаў-
партызанаў.

Век жывым звар'ю не вырвацца
і ад помсты не схавацца.
Нашы сілы растуць, шырацца,—
над Дзвіной стаім, над Прыпяццю
на варце.

Днём буранамі крылатымі,
быццам цень, праходзім ноччу,
сонным лагерам, між хатамі,
зніштажаючы гранатамі
банду воўчу.

Чуюць гады ў кожным шораху,
што ўжо блізіцца расплата,
чуюць з страхам песню ворагі:
не шкадуйце, хлопцы, пораху,
на катаў!

24.IX.1941 г.

МАЦІ

Старая маці за лучынай
кашулю шые і узор
выводзіць песняй салаўінай,
шляхамі святаянскіх зор.

Сын — вольны сокал — партызаніць,
але настане час, з лясоў
ён у кашулі вышыванай
да маці вернецца дамоў.

А можа, можа злая куля
ўпляце ў узор смяротны цень,
чырвонай ружай на кашулі
кроў дарагая зацвіце...

Не, не павінен ён загінуць.
Старая хіліць галаву,
і слёзы на кашулю сына
з вачэй гарачыя пльвуць.

Паўночны сон не хмарыць маці.
На шыбах пачынае дзень.
Чырвонай ніткаю закляцце
тэ на кужэльным палатне.

Закляцце ад варожай кулі,
ад лютай смерці, ад пятлі,
ад груганоў, каб праз кашулю
дастаць да сэрца не змаглі.

1943 г.

РАЗВІТАННЕ

— Як цябе кахаць, мой сокал,
як цябе кахаць?
Як праводзіць ў шлях далёкі
і як сустракаць?
Як, пачуўшы крумкачыны
на світанні кліч,
след знайсці твой сіраціне,
буйных слёз не ліць?

— Пакахай, як цвет чарэшні,
сэрца, пакахай.
Правядзі мяне ты з песняй,
з песняй сустракай.
А калі у ясны поўдзень,
не вярнуся зноў,
з поля бітвы сцэжку знойдзе
вараны дамоў.
Напаі яго старанна.
Не хадзі ў жальбе.
Ён да хлопцаў-партызанаў
давядзе цябе.
Давядзе ён да дубраваў,
дзе гараць кастры,
дзе шумяць аб нашай славе
сосны і вятры.

8.V.1943 г.

АСЕННЯЙ ПОЎНАЧЧУ...

Асенняй поўначчу прышлі
фашысты на начлег,
і варту афіцэр фон-Шмідт
паставіў у сяле.
Але закраўся непакой,
не хіліць Шмідта сон:
то страшаць цені і туман,
то вецер, быццам партызан,
крадзеца ля акон.

Каб ноч віднейшая была,
ноч на чужой зямлі,
Шмідт марадзёрам загадаў
будынкі падпаліць.
А каб мінуў час весялей,
яшчэ загад ён даў:
сагнаць на вуліцу дзяўчат
і каб вясковы музыкант
«лявоніху» іграў.

Але маўчала грамада,
пажар абняў сяло.
Маўчанне грознае з агнём,
здавалася, расло.
І толькі, калі круг штыкоў
замкнула смерць і шквал
агню забушаваў наўкол,
запела з сотню галасоў
«Інтернацыянал».

—Страляць! — зароў Шмідт афіцэр.
Ды раптам гулка з-за
гаручых хат, пластоў і сцен
пачуўся дружны залп.
Фашысты-ходу, уцякаць...
Усюды ўзрывы, дым!
Ад кулі меткай, ад штыка,
ад партызанскага клінка
не ўцячы ўжо ім.

Паў Шмідт і ўвесь яго атрад.
І з кожным будзе так,
хто нашы нівы, дом і сад
прышоў паліць, таптаць.
Тут ворагам не ўцячы,
тут катам помсціць ўсё.
Ім нават вецер уначы
хаўтурнай песняю гучыць
на папялішчах сёл.

28.X.1941 г.

* * *

Чуўся гром кананады ў тумане,
восень лісцем па касках звінела,
журавіны ў ягодніках тлелі —
кожны ведаў, што гэта — расстанне.
Кожны ведаў, што вернемся зноў мы.

Недарма ля кастроў, на прывале,
берагі ўспамінаючы Нёмна,
зброю мы да баёў рыхтавалі.
Мы пазналі за гэты час многа:
поле бітвы, паўночную сцюжу,
цяпло братняй спагады і дружбу,
і цяжкія шляхі перамогі.

Памужнелі і мы, і напевы.
У шынеях, прапахшых ад дыму,
з сэрцам, поўным любові і гневу,
зноў стаім на парозе радзімы.

Пазнаем свае нівы і тропы,
хоць іх танкі варожыя зрылі,
хоць засеялі густа магілы
і пакрыў іх жалобаю попел.
Пазнаем. Моўчкі коней сядлаем.
Хай пра нашу з радзімай сустрэчу
прапяе пераможна над краем
узмяцелены конніцай вецер.

* * *

Яшчэ не мала вёрст і дзён
з баямі нам ісці на захад,
каб зноў пачуць сасновы звон,
абвеяны смалістым пахам;

каб зноў убачыць небасхіл,
зарой наднёманскай абняты,
радзімы прывітаць шляхі,
шляхі знаёмыя і хаты.

Я ведаю, ўсё там не так,
як мы пакінулі, застанем:
на кожным дрэве кулі знак,
і што ні след, то кроў і раны.

Прастораў родных не пазнаць,
на папялішчах свішча вецер,
і, можа, сына прывітаць
не выйдзе маці на сустрэчу.

Ну, што-ж... Свабодная зямля
загоіць хутка свае раны.
Мы на хвіліну спынім шлях,—
з-пад касак на руіны глянуць,

ды, помстай пагасіўшы боль,
за ўсё сцявратнікам адплоцім,

і на палёх варожых бой
мы перамогаю закончым.

Мы прынясем сцягоў зару,
яе разгорне вецер польны,
і зноў ты будзеш, Беларусь,
квітнець з сям'ёй народаў вольных!

28.XII.1941 г.

* * *

Хмары з захаду нізка плывуць,
мы іх моўчкі і сумна вітаем.
Кожны ведае: слёзы нясуць
яны з нашага роднага краю.

Далятаюць часамі вятры
з ніў далёкіх і спаленых сёлаў.
У асеннім галошанні мы
чуем матчыну скаргу і голас.

Не пытае ніхто журавоў,
што нясуць, пралятаючы міма.
Кожны ведае: барацьбітоў,
нас чакае і кліча радзіма.

Беларусь, ты палаеш агнём...
Не скаваць цябе ворагам-катам,
пакуль мы — твае дзеці — жывём
і ў руках нашых штык і граната!

Пакуль яснае сонца гарыць,
твае рэкі бушуюць прадвеснем,
і у сэрцы гарачым звiніць
пра цябе наша вольная песня.

Яшчэ вернемся мы і прыдзём,
Беларусь, на прасторы шчасліва,

каб ты зноў расцвітала і зноў
хваляваліся золатам нівы.

Нават паўшы ў баю, не спачнём
у далі ад цябе на пагосце,—
Мы, як цені, па зорах прыдзём
і за раны, за крыўды адпомсцім.

1941 г.

ГАСТЭЛА

Ты ляцеў над краінай бацькоў.
Пасівеўшыя замкаў вежы,
стрэхі хат, даль блакітных палёў,
і, як жнеі, бярозы на межах...

Самалёт, быццам чайка зарой,
пранасіўся над хвалямі жыта,
будзіў нетры плужанскіх бароў,
легендарнае возера Світазь.

І нішто не казала аб тым,
у той дзень і спакойны, і ясны,
што засцеліць зямлю гэту дым,
што ў крыві хутка сонца пагасне,

і што прыдзецца нам, капітан,
скрыжаваць з лютым ворагам зброю,
што краіна бацькоў можа стаць
хутка помнікам славы герою...

Гул мацнее, расце над зямлёй.
Дбайна сочым за кожным палётам.
Можа, над паласой франтавой,
крылле ўбачым твайго самалёта?

Не відаць... Толькі яркім агнём
небасхіл азарыўся пагасшы,
і на захад звяно за звяном
пралятаюць знішчальнікі нашы.

Пралятаюць яны штурмаваць,
зніштажаць лютых ворагаў смела,
і ў агні, ў кожнай бітве шукаць
самалёт капітана Гастэла.

1942 г

БАЙЦУ БЕЛАРУСКАГА ФРОНТА

Таварыш, адкуль ты — ўсёроўна,
з Масквы ці з усходніх шляхоў.
Агнём за Дняпром і за Нёмнам
абняты прасторы палёў.

Прыслухайся голасу ветра
з маёй беларускай зямлі.
Пачуеш стогн лесу у нетрах,
як плачуць сіроты ўдалі,

як воранаў чорныя хмары
над шыбеніцамі крычаць.
Хутчэй! Не спыняйся, таварыш,
ідзі Беларусь вызваляць!

Даўно там цябе выглядаюць,
як вецер развее туман.
Даўно уначы там палаюць,
як вехі, агні партызан.

Хутчэй нясі катам расплату
за смерць сваіх родных братоў!
Хай кожная куля, граната
б'е чорных фашысцкіх звяроў.

Дзе ступіш, там зноў уваскросне
жыццё на пакутнай зямлі;

дзе пройдзеш, там новыя вёсны
расквецяць радзімы палі.

Калі-ж зноў над вольнай радзімай,
як сцяг свой, разгорнеш зару,
ў вяках тваё мужнае імя
праславіць мая Беларусь.

20.X.1943 г.

НА РУБЯЖЫ

Заходні вецер з нетраў баравых
нясе, цярушыць на падзол сівы,
на ўзгорак безымянны і круты,
што павуціннем аплялі драты.
Лісты лажацца, як гарачы жар,
на вочы змораных байцоў, на твар.

Пачуўшы дотык вераснёвых крыл,
як дотык чулай матчынай рукі,
сваіх вачэй не зможаш не адкрыць.
І, ўбачыўшы лісты бяроз, ракіт, —
успомніш край пакінуты, ў якім
яны раслі, з якіх шляхоў, палос
у твой акуп іх сухавей занёс.

На іх не вераснёвых зор сляды,
а кроў сяцёр, закатаваных кроў,
і папялішчаў неастыўшых дым,
і зарава палаючых лясоў.
Няхай для паўшых—гэта ліст вялкоў,
для нас—жывых—прывет з святой зямлі,
дзе мы таксама некалі раслі.

Ноч ападае, шалясцяць лісты.
Курлыкаюць у небе журавы.
І, бы ўздагон, успыхнуў залаты
прамень ракеты. Праз туман сівы
мо' знак хто даў ім, каб на паплавы
яны вярталіся да родных гнёзд, дамоў,
куды з баямі батальён ішоў.

СТАЛІН ТАК СКАЗАЎ

Мы прайшлі праз пекла барацьбы,
мы прабіліся на Беларусь ізноў,
і нідзе ніхто не мог забыць
родных рэк, прастораў і палёў.

Хоць ваду мы з тысячы крыніц
каскамі, далонямі пілі,
але ў сэрцы прагу пагасіць
па сваёй радзіме не змаглі.

Кожны марыў вуснамі яшчэ
дзакрануцца лугавой травы,
напаіць блакіт сваіх вачэй
гэтым сонцам сосен баравых.

Кожны марыў... І настаў той час.
Мы ідзем з вінтоўкай у руках,
дзе учора хмарай саранча
прапаўзла па залатых палях.

Мы варожай чорнаю крывёй
змыйем попел з абгарэўшых ніў,
з гарадоў, разбураных ардой,
з гарадоў, што згінулі ў агні.

Азарае сонца шыр палёў,
устае рунь маладая траў;
заквітнееш, Беларусь, ізноў,
бо народ і Сталін так сказаў!

3.X.1943 г.

ПІСЬМО

Толькі ноч настае,—
і ўзрываюцца, падаюць зоры,
ужо трэція суткі
ніхто з нас вачэй не змыкаў.
Нават чорным здаецца
над намі устаўшае сонца
і, як мірнымі днямі,
на ўзлессі расцвіўшы чабор.

Хто заснуў вечным сном
на здабытым акопе,
хто — ад зморы —
на спаленай ніве прылёг,
але ўсе па загаду: наперад!
гатовы —
нават паўшыя —
ўстаць і ў атаку пайсці.

Падпаўзае сястра.
Часам раны каму перавяжа,
часам вусны вадою
з баклагі асвежыць...
— Сястра,
паднясі нам патроны
ад тых, каму больш непатрэбны!
Хутка кончу пісаць —
і адправіш вось гэта пісьмо:

«Дарагія мае!

Недзе вы з-за Урала, з-за Волгі
кожны дзень углядаецца ў той бок,
дзе палае агнём Беларусь.

Перад намі наш край.

І насустрач выходзяць бярозы,
быццам маткі, што з часу расстання
стаялі, чакалі сыноў.

Хутка зноў загудуць

І зазвоняць вагоны

на радзіму з далёкіх усходніх палёў.

Толькі вы не сумуйце,

пабачыўшы нівы стаптацыя, —

мы іх бачылі першыя,

першыя імі прайшлі.

Попел іх нам асеў

назаўсёды на скроні,

нас апаленымі абымалі

рукамі сады.

Хоць у ранцах у нас

былі толькі сухар ды набоі, —

красаванне і зелень лістоў

абяцалі мы ім...

Недзе стогне зямля

пад варожай лавінаю танкаў.

Узрываюцца зоры над намі.

Атака...»

— Сястра!

Калі я не дакончу пісьмо,

ты дапішаш:

радзімы рубеж перайшлі мы,

і сям'і і сябрам

з Беларусі прывет перашлеш.

* * *

Што за узгоркам сінее, таварыш?
Зноў папялішчы? Што-ж каску ты зняў?
Мо' ўпершыню нас вітаюць пажары
або радзімы сваёй не пазнаў?

Гэта яна, тая самая, што нам
песню сваю ў час расстання дала,
што з перагудам цымбал, з перазвонам
некалі сёлы ўсе абышла,

што з васільковымі стужкамі лета
ў жытнім калосці спявала жняёй,
што у садах залатыя рафеты
хмельнай, як мёд, налівала зарой.

Толькі суровыя дні апалілі
гэты знаёмы табе небасхіл,
гэту зямлю, што з крывёй пад магілы
ўзрылі снарады на тысячы міль.

І па зацягненым дымам абшары,
і па варожых касцях пазнаеш,
як бушавала, ўздымалася Нарач,
дыхала бурай, агнём Белавеж.

Не, не туга, але гордасць у сэрцы
ў кожнага з нас за радзіму сваю,

што не скарылася у паняверцы,
выстаяла пераможна ў баю.

Сёння прышлі мы сюды, каб васкроснуць
з-пад папялішчаў ізноўку маглі
доля і песня народа і сосны,
што ў навальніцу, як мачты, ляглі.

16.X.1943 г.

ДА ЗБРОЇ, БЕЛАРУСЬ!..

Калі пачуеш пах жывіцы
і звон расцвіўшых верасоў,
знай—блізка родныя граніцы,
твой край юнацтва, край бацькоў.
Калі убачыш хмары дыму,
курганаў свежыя сляды,
знай—тут за волю, за радзіму
твае змагаліся браты.
Калі Масква салюту громам
ускалыхне, як сцяг, зару,
знай—мы ізноў прышлі дадому,
прабіліся на Беларусь.

Тады, баец і мой таварыш,
з якіх-бы не прышоў шляхоў,
з гарачай ласкай прывітаюць
цябе ля гэтых берагоў
бары, узняўшыся да зораў,
Дняпро і Нёман, і палі,
што неліняючым узорам
парасцілаліся ўдалі;
абдымуць маткі і сіроты,
бацькі якіх ляглі ў баю
ля партызанскіх кулямётаў
за край, за Беларусь сваю.

Да зброі, Беларусь, да зброі!
Салют Масквы табе грывіць.

Виходзь сустрэць братоў-герояў
і лютых ворагаў дабіць.
І ты, баец, адпомсці катам,
за ўсіх замучаных братоў.
Хай на штыку тваім расплатай
фашысцкая не стыне кроў.
Бо толькі там, дзе помста пройдзе
і спапяліць варожы прах,
як некалі, ізноў узойдзе
рунь маладая на палях.

23.XI.1943 г.

ДА 25-й ГАДАВІНЫ БССР

На Беларусь байцы ідуць.
Хоць вецер сцэле хмары нізка,
з-за сініх хмараў устаюць
свяшчэнныя руіны Мінска.

Яшчэ па іх начной парой
снуюць панура вартавыя,
як па магіле, у якой
зямлёй засыпаны жывыя.

Але ўжо блізак помсты час,
і кат палохаецца ценяў:
на п'едэстале Ільіча
то помнік вырасце ў мяцелі

І ўзнятай бронзавай рукой
вігае гул гармат на ўсходзе,
то партызаны чарадой,
сталіцу будзячы, праходзяць...

Стрэл гулкім рэхам прагучыць,
ды ўсё знікае ў снежных хмарах,
і толькі вецер уначы
калыша сполахі пажараў.

Бальшак бярозавы пралёг
удаль, за межы небасхілу,
дзе ў кожнага ёсць свой парог
ці папялішчы, ці магілы

бацькоў замучаных, сясцёр,
ці можа толькі успаміны
юнацкіх дзён у звоне зор,
у ззянні роднае краіны.

Таму ніхто забыць не мог
цябе, мой край, куды сягоння
праз папялішчы, цівы, гоні
бальшак бярозавы пралёг.

Шчаслівы зноў вітаю я
народ праслаўленых герояў,
цябе, о, родная зямля,
яшчэ гарачая ад бою!

Як толькі вуснамі прышаў
да чорных скіб тваіх—увесь я
раскалыханым звонам стаў;
і крылі выраслі у песні,

калі прывычнаю рукой
крануў тугія струны сосен,
калі пачуў я над сабой
іх шум прадвечны шматгалосы.

Ты будзеш вольнай, Беларусь!
Ізноў з пажарышчаў і з дыму
мазольнай працай сваіх рук
красу стаптаную падымеш.

Яшчэ буйнейшай расцвіце
зямля, якую мы любілі,
якую кроў тваіх дзяцей
ў баю ахвярна арасіла;

якую Ленін азарыў
святлом кастрычніцкім, якую
Вялікі Сталін асяніў
як нашу славу баявую,

як росквіт новых шчасных дзён
і дружбу, што людзей еднае,
і серабраны струнаў звон,
і залатыя ураджаі.

7.XII.1943 г.

28 ЧЭРВЕНЯ

Памяці Я. Купалы

Зноў чэрвень вуліцы Масквы
заліў расплаўленым блакітам,
вяснянай зеленню абвіў,
і толькі дальні гром зенітак
напамінае: бой ідзе.
У гэты час, душой салдата,
душой паэта, кожны дзень,
як раны боль, адчуеш страту.

У змрочнай зале цішыня.
Сябры прыходзяць развітацца.
Як сэрца звон-набат суняць
каля тваёй труны на варце?
Ты не памёр, ты адпачыць
прылёг, змарыўшыся у скрусе,
і чуеш, як Сула гучыць,
і сніш ты сны аб Беларусі.

Але хаўтурны рэквіем —
жалобны марш — ўсяму пярэчыць.
І між вянкоў вясняных крэп —
на провады, не на сустрэчу.
Тваю труну нясуць сябры.
І колькі плеч яна схіляе,
як навальніца у бары,
як хмара над далёкім краем.

Смерць пагасіла песняра,
забрала ў грозную гадзіну,
калі пажарышчаў зара
яшчэ лунае над краінай.
Але жыве і будзе жыць
баяна песня, што з народам
прайшла да ясных зор, крыніц
усе пакуты і нягоды.

Дарэмна ворагі яе
спаліць стараюцца і знішчыць.
Яна з руінаў устае,
з гарачых Мінска папялішчаў;
яна вядзе і кліча ў бой
знішчаць фашысцкі зброд паганы.
Над Нёмнам, над Беразіной
яе спяваюць партызаны.

Настане дзень, настане час, —
усе збярэмся на радзіме.
Ты вечна будзеш сярод нас.
І непаўторнай тваё імя
легендай стане у вяках,
паходняй, што сваім праменнем
паможа ў будучыню шлях
прабіць наступным пакаленням.

1943 г.

КАЗАК ГНАЎ КАНЯ...

Казак гнаў каня,
казак даганяў
праклятага ворага-немца,
ды куляю злой
гадзінай ліхой
быў ранены ў самае сэрца.

Ён упаў на пясок,
а востры клінок
рукою адкінуў заўзята,
як быццам яшчэ
па смерці хацеў
дастаць ім да снежных Карпатаў.

І воран-крумкач
не смеў казака
будзіць у даліне шырокай,
дзе толькі звінеў,
дзе толькі шумеў
над ветрам палын адзінокі.

Адно вараны
пытаў з-пад Дзвіны
дарогі да роднага дому.
Іржанне каня
пачулі да дня
браты яго з сіняга Дону.

Пачулі, прышлі,
курган узвялі
на вечную памяць над братам.
І зноў у руках
клінок казака
над ворагам свішча расплатай.

2.X.1944 г.

ПАЛЯКАМ

Мы ведаем ваш дзіўны край:
грунвальды векавечнай славы,
і полымя, якім гараць
руіны сённешняй Варшавы,
нацягнены Карпатаў лук,
славянскіх братніх рэк напевы,
нам блізак вашай мовы гук —
Шапен натхнёны і Міцкевіч.

Таму у гэты час, калі
навала чорная над краем,
калі агонь нас апаліў,
Дняпром і Віслай кроў спывае, —
вас заклікаем за сабой.
Праз даль франтоў ляціць наш голас:
ідзіце ў пераможны бой
за справядлівы мір, за волю!

Хто не адклікнецца на кліч,
той — ведайце — закліканы вораг,
які нас хоча падзяліць,
які пад нашы стрэхі ўчора
вайны паходню падлажыў,
і на славянскія загоны
праз векавыя рубяжы
пусціў, правёў арду тэўтонаў.

Не трэба нам чужых дарог,
бароў, узгоркаў і крыніцаў, —

курганы і стальны нарог
азначылі сяліб граніцы.
Але граніца волі там,
дзе згіне след апошні ката,
дзе ўтопча гусеніцай танк
труп гітлераўскага салдата.

Усе ідзём на барацьбу.
Нас клічуць бацькаўскія гоні,
і, зноў прабіўшыся на Буг,
сустрэнем братнія далоні.
І нас і вас чакае край,
мацней-жа сціснем нашу зброю!
Ужо займаецца зара
над намі і над полем бою.

25.V.1943 г.

МЫ ЗНОЎ НА МЕСЦЫ ТЫМ

Быў чэрвень.
Эшалоны рана
на фронт спяшаліся, ішлі,
прыбраныя цвятамі Казахстана,
сібірскай хвойй, сінявой ліманаў,
калоссямі украінскай зямлі.
На абгарэлых на перонах нашых
іх сустракала шмат сірот і ўдоў.
Усе яны успаміналі паўшых
сваіх бацькоў, сваіх братоў, сыноў.
Байцы сціралі пыл зялёнай мятай
з гарачых касак, хлеб дзялілі свой.
Жаль забываючы, дзіця рукою
цягнулася пагладзіць ствол гарматы.
Мінулі дні...
Мы зноў на месцы тым,
дзе ўсё тады заслаў агонь і дым,
дзе шквал прайшоў варожай чорнай сталі.
З-пад першых снегавых праталін
сінее рунь.
Не, не ад гора мы
прыпалі да зямлі радзімае грудзьмі,
але ад радасці, што не дарма тут
выходзілі насустрач цягнікам,
і недарма дзіцячая рука
цягнулася да нас і да гарматаў.
23.ІІ.1942 г.

ВЕЧНАЯ СЛАВА

Сёння, паўночнай парою,
Сталіна чуем загад.
— Вечная слава героям,
паўшым...

Звінеў лістапад,
і над сузор'ем крэмлёўскім,
там, дзе стаіць маўзалеі,
вечер асенні расплэскаў
гром і агонь батарэй.
Дрогнула сэрца.

Над светам
з зораў і з матчыных воч,
як залатыя ракеты,
падалі слёзы у ноч.
І у святле іх чырвоным
кожны убачыў дом,
спаленыя загоны
па-над Дзвіной,

Дняпром,
стэпы, лясы, курганы,
і далячынь шляхоў,
і пераможнае зьянне
рускіх гвардзейскіх штыкоў.

Вечная слава героям...
Шапку, таварыш, здымі,
чуючы, як у начное
ў неба салют грывіць.

15.IX.1943 г.

НА ЧЫРВОНЫМ ПЛЯЦУ

(З паэмы «Янук Сяліба»)

Поўнач.

Куранты крэмлёўскія звоняць.
Не уцячы ад назойлівых дум,
што агарнулі

і пляцам чырвоным,
як неадступныя цені, ідуць.
Можа за гэтую ноч над краінай
новы лес шыбеніц вырас, і зноў,
рукі скруціўшы, на здзек, на чужыну,
вораг пагнаў і сясцёр і братоў.
Вецер праносіць заходнія хмары.
Толькі не снежнай мяцеліцы бель, —
попел гарачы далёкіх пажарышч
мне ападае

на твар,

на шынель.

Попел далёкіх загонаў, з якімі
звязан, як чарамі лёсу, навек
ўсімі карэннямі і залатымі
струнамі песень

і жыламі рэк.

Некалі марыў: пабачыць Таіці,
каб у жытнёвым напаве маім
Афрыкі сонца магло залаціцца,
ванты звінелі

з прыбоем марскім

Быў-бы сягоння шчаслівым з нас кожны
хоць на руіны вярнуцца дамоў,
да абгарэўшых бяроз прыдарожных,
да незасеяных нашых палёў.
Ведаю — страт яшчэ будзе нямала
і ў пераможным апошнім баю.

Веру — дзень прыдзе,
і з урнай Купалы
вернемся мы на радзіму сваю.
Можа не суджана з нас каму будзе
поўдзень убачыць

над Нёмнам,

Дняпром,

можа буранамі ўспенены студзень
і над маім прашуміць курганом.
Песню сябры занясуць на радзіму
ў касках паходных,

у ранцах сваіх,

песню, якую спавітыя дымам
хвоі чакаюць на сцежках маіх.
Звоняць куранты над пляцам Чырвоным.
Хутка світанне.

Ярчэй і ярчэй

з цёмнай імглы і завеі шалёнай
перада мною ўстаюць

маўзалеі,

вежы і зоры, прыбраныя ў іней.
Колькі, Масква, ты мне шчасця дала!
Колькі ты раз у цяжкую гадзіну
яснай надзеяй, прытулкам была!
Можа таму з табой зліты навекі
ўсе мае думы і струны душы.
Так толькі часам зліваюцца рэкі,
каб на прадвесні

ільдзіны крышыць.

У МЯЦЕЛЬ

Буран, як ашалелы, вые,
снег уздымаючы сівы.
Стаіць нямецкі вартавы,
кляне буран, снягі Расіі,
што замялі кастроў агонь,
абоз, палаткі, батарэі,
і думы пра далёкі Рэйн,
і курганы сяброў яго.

Сон моруць. Толькі не заплюшчыць
вачэй, сячэ сцюдзёны град,
і страх залазіць пад бушлат
з звярыным стогнам цёмнай пушчы.
Вось замаячыў нейчы цень.
— Стой, хто ідзе?..

Няма нікога.

Чарнее слуп каля дарогі,
ды снег мяцеліца мяце.

А мо' не слуп? Зноў кліча:

— Хто там?

І раптам чуецца адказ:

— Паслухай, не страляй у нас,—
свае, салдаты з восьмай роты.

Дамоў направиліся мы,
каб адплаціць за ўсе нягоды
і ганьбу з нашага народу
крывёй праклятых гадаў змыць.

Адзін — ледзь рызманом прыкрыты,
з забінтаванай галавой,
другі — аблеплены зямлёй,
у касцы, кулямі прабітай.
— Ідзем ад самае Масквы,
тут і зямля нас не прымае, —
і сем'і кожнага чакаюць...
Ну што-ж, прапусціш, вартавы?

Яшчэ ён думае, гадае:
мо' гэта людзі не свае,
ды раптам трупы пазнае,
і з рук вінтоўка выпадае.
Салдаты ў снежнай тонуць мгле,
а вартавы стаіць, не знае,
ці гэта сон, ці здань якая.
Але бялее свежы след,

і з цёмнай пушчы вее жахам.
Займаецца з усходу дзень,
і ад абору ён ідзе
іх следам на далёкі захад.
А па абочынам гараць
і тлеюць папялішчы сёлаў,
ды над бяскрайнім полем голым
пяе разгнэваны буран.

12.ІІ.1942 г.

* * *

Я імя тваё напісаў на граніце,
дзе высяцца кручы, прыбрэжныя горы,
каб вечна яго азаралі зарніцы
і песцілі хвалі паўдзённага мора.

Я хмельную чару абвіў тваім імем,
каб вусны заўсёды яе цалавалі,
калі запалае віно залатымі
праменьнямі сонца ў празрыстым крышталі.

Разойдуцца хутка дарог каляіны
і хто, апроч скалаў і хмельнае чары,
мне скажа ў далёкай, у роднай краіне,
што знаў я цябе на яву, а не ў марах?

1943 г.

* * *

Гэта было на дарозе аднойчы.
ўдвух мы, разведчыкі, цёмнаю ноччу
край ўспаміналі...

Мой сябра з Тбілісі
апавядаў пра сады, кіпарысы,
пра неабсяжнае Чорнае мора
і пра высокія снежныя горы.

І не заўважылі, як перайшлі мы
межы маёй Беларусі-радзімы.
Толькі тады, калі нівы, даліны,
зоры і Сож пасярэбраны, сіні,
і берагі, пагоркі крутыя,
і веліканы бары векавыя,
слухаючы нас, кругом абступілі,—
мы у маўчанні чароўным застылі.

1943 г.

* * *

Я майстэрню скульптара люблю:
груды мрамара, граніта, гліны,
дзе мастак, як Саваоф біблейны,
ажыўляе чарамі зямлю;
дзе, забыўшы адпачынак, сон,
шлях жыцця свайго, як міг кароткі,
ускрашае цені сваіх продкаў,
славу нашых гераічных дзён.
За акном прамень вячэрні лёг,
блізка восень, з ёй глухая поўнач.
Мо' яшчэ мне некалі ў працоўню
суджана пераступіць парог
і адчуць на вуснах анямелых,
на вачах сталь вострую разца
і ўбачыць, што шляхі жыцця
за маім курганам пашырэлі.

15.IX.1943 г.

* * *

Каб мары-сны, як ліст сатлеўшы,
не змыла бурных дзён рака,
я ў непакорных рыфмах вершаў
іх працавіта замыкаў.

Але праз дзень усё, як брага,
перабрадзіўшая ў віне,
не уталяла вечнай прагі
і больш не цешыла мяне.
Хіба таму і нам, паэтам,
пражыўшым век, апошні дзень
здаецца днём тварэння света,
тае зямлі і неба, дзе
ты не паспеў імя даць лепшай
краіне казачнай сваёй
і на'т усім шматлікім вершам,
што размінуліся з табой.

1944 г.

ТЫ СЁННЯ ДАЛЁКА...

Ты сёння далёка, сяброўка мая.
Над фронтам успыхнуў чырвоны маяк —
пашчэрблены месяц — і мо на яго
усе батарэі адкрылі агонь.
А ён паміж хмараў плыве ўсё вышэй,
туды, дзе за валам акупаў, траншэй
над Волгай стэповая дрэмле зямля,
і толькі не спіш ты, сяброўка мая.
Ты слухаеш ветру асенняга шум
і сумных ніяк не пазбудзешся дум,
і не уцячэш ад самотных гадзін.
Калі-ж уначы прачынаецца сын,
малымі рукамі абдыме ў журбе,
папросіць і ласкі, і песні ў цябе, —
яму не адмовіш, яму прапяеш
пра Нарач далёкую, пра Белавеж...
І ў гэтую песню заслухаўся я,
хоць ты і далёка, сяброўка мая.

8.XI.1943 г.

ПЕРСЦЕНЬ

На раненай бярэсце
вясняны сок густы, —
жыццё і смерць, як персцень
алмазны, залаты.

Напоўнім кубкі сокам,
о, мілая мая,
і ў кубак твой глыбокі
свой персцень кіну я.

Яго іржою чорнай
не спляміць — залаты,
не так як той, што ўчора
ўзяла на палец ты.

28.IX.1943 г.

КАЛІ СУСТРЭЎ ЦЯБЕ...

Калі сустрэў цябе я вечарам,
адчуў і радасць і трывогу,
і затрымаўся, быццам нечага
я не узяў з сабой ў дарогу.

Чаго? Кавалак хлеба чорнага,
ў якім дыміць радзімы попел,
прамень Палярнай з неба зорнага
ці жвіру з першага акопа?

Не, гэта ўсё са мной, як некалі.
Аднаго толькі нехапае:
ацenenых густымі вейкамі
тваіх вачэй, што сонцам ззяюць.

Тваіх валос, якіх не краталі
ні навальніцы, ні туманы,
і рук, пахучых польнай мятаю,
і вуснаў, моладасцю п'яных.

Усё ты гэта добра ведаеш.
Калі-ж цябе я сустракаю,
мяне — знарок ты ці нясведама —
на раздарожжы пакідаеш.

На раздарожжы, дзе віднеецца:
«Налева ці направа пойдзеш, —
пустыня прад табой расцелецца
і век спакою ты не знойдзеш»...

Ды я спакою не вымаліваў,
і не жабрак—прасіць спагады,
хоць ахапіла мяне зарава,
як лес гаручым лістападам.

Іду і сам з сябе дзіўлюся я,
як вусны, спаленыя сёння,
пра твае вочы, косы русыя,
не стогнам, але песняй звоняць.

Той песняй, ад якой ніколі мо"
няхопіць ўратавацца сілы:
яна прабецца сонца полымем
і за апошнім небасхілам.

28.X.1943 г.

* * *

Мы берагам мора ішлі.
Каб хвалі не збыталі кос,
не змылі, як перлу з зямлі,
цябе на руках я панёс.

Шчаслівы, я чуў за сабой,
як хвалі крычалі: «Аддай!»
І, ўзняўшыся, чайкі гурбой
праводзілі ў сінюю даль.

Пасля, як пакінула ты
на ўзмор'і мяне аднаго,
не раз я прыходзіў сюды,
шукаючы следу твайго.

Ды следу нідзе не відаць.
Зраўнялі ўсё хвалі. Адны,
як думы цяжкія, ляжаць
апаўшыя з круч валуны.

Як думы цяжкія, якіх
і ў сэрцы нялёгка насіць
і нельга прыбоем марскім
з пясчанага берага змыць.

31.V.1943 г.

ЛАСТАЎКІ

Тут жорсткі бой нядаўна быў.
Стаіць счарнелая вярба,
і вадасточная труба,
ў якую дождж і гром трубіў,
ўсім абвяшчаючы вясну,
вісіць аглошшы, а над ёй
будуюць зноў прытулак свой
дзе ластаўкі.

І на сцяну
ужо ўзабраўся дзікі хмель,
нібы чакае, што ў акне,
як некалі, яму мільгне
рука ці кос дзявочых бель.

На вуліцы баец стаіць.
І ён угледзеўся ў акно,
нібы спадзеючыся зноў
сустрэць ля гэтых камяніц
і дзеўчыну і маладосць.
А мо, пакуль яны дамоў
з далёкіх вернуцца шляхоў,
пільнуе ластавак гнездо?

15.V.1943 г.

ЯНА ХАТУ БЯЛІЛА...

Яна хату бяліла
і чароўнай рукой
сцены, столь абвадзіла
васільковай каймой.

Я глядзеў у здзіўленні
на разліў сінявы
і на вочы-праменні,
на блакіт іх жывы.

Хоць быў час адыходзіць,
ды ніяк я не мог,
аж да сонца усходу
кінуць хаты парог.

Бо шляхі і крыніцы,
нават сны, як зарой,
абвяла чараўніца
васільковай каймой.

І сягоння на краю,—
хоць мінулі гады,—
дзе бываю, шукаю
успамінаў сляды.

Толькі шмат у нас хатаў,
дзе заўсёды вясной

белюць сцены дзяўчаты
і абводзяць каймой.

Зойдзеш—бачыш: не тая...
Без патрэбы тады
пра дарогу спытаеш
ды папросіш вады.

25.IV.1944 г.

РЭКВІЕМ

Святло касмічным пылам
рассыпалася ў зале.
Ты рукі апусціла
на клавішы раяля.

Ты нам запела сагу,
што тоіць дно марское,
пра мужнасць і адвагу
загінуўшых герояў.

Як чайкі ў буру, пальцы
на клавішах-ільдзінах
то прававалі ўзняцца
то падалі ў глыбіны.

І галасілі гукі,
пакуль ім у тумане
не працягнула рукі,
як промені світаньня.

Як промені, якімі
ты азарыла мора,
шукаючы любімых,
адплыўшых у прасторы.

Ты клікала іх чула,
аж з рокатам прыліва,
з марскога дна пачула:
— Мы ля гармат, мы жывы!

15.I.1944 г.

РОДНАЯ МОВА

З легендаў і казак былых пакаленняў,
з калосся цяжкага жытоў і пшаніц,
з сузор'яў і сонечных цёплых праменняў,
з грывачага срэбра маланак, крыніц,
з птушынага шчэбету, шуму дубровы
і з гора, і з радасці, і з усяго
таго, што лягло назаўсёды ў аснову
святыні народа, бясмерця яго —
ты выткана, дзіўная родная мова.

Няма на зямлі таго шчасця і гора,
якога-б ты нам перадаць не магла.
Няма такіх нетраў, глыбокага мора
і гор, праз якія-б ты не правяла
мяне на радзіму, туды, дзе сягоння
стаіць акрываўлены вораг з пятлёй
над кожнаю хатай, над сонцам чырвоным,
стаіць над табой і над песняй маёй —
над тым, што было і што век будзе вольным.

Народ пранясе цябе, родная мова,
святлом незгасальным у сэрцы сваім
праз цемень і годы змаганняў суровых.
Калі-ж ападзе і развеецца дым
і нівы зноў сонечна закаласяцца —
ізноў прашуміш ты вясняным дажджом
і песняй украсіш ты свята у хаце,
і струнам дасі іх сярэбраны гром,
і вусны расквеціш усмешкай дзіцяці.

ЗАЎСЕДЫ ПОЎНАЧЧУ...

Заўсёды поўначчу, калі
прагнуцца пад вясняным шумам
разлівы родных рэк, палі —
мяне наведваюць думы:
якімі гукамі струны
і песнямі ты ўвекавечыў
дні гора, нашай славы дні
і гэтых зораў бляск прадвечны?
З далі сінеючай на мель
з прыбоем вынесла суровым
шмаццё разбітых каравел,
паэмаў адзвінеўшых словы.
Нібыта часу не было
агледзець ветразі калісьці,
праверыць кожнае вясло
і прасмаліць жывіцай днішчы!
Аж крыўдна да гаручых слёз,
якія толькі майстра знае
і той, хто столькі перанёс,
як мы, расстанняў з родным краем.
Таму, калі цяпер спяшаць
за лёгкай славай у прасторы,
я не імкнуся тых дагнаць, —
чый недалёкі шлях у моры.
Бо нам патрэбна у жыцці
яшчэ адкрыць нямала спектраў,
пакуль ля нейкай з Антлацід
з ног не саб'е салёным ветрам.

Тады па мачце смаляной,
што даплыве да родных гоняў,
ці на баклазе, у якой
нордостам запавет прыгоніць, —
патомкі змогуць адчытаць
апошнія каардынаты,
дзе кожны голас, што чуваць,
як гром, быў гулкім і крылатым,
а зрок крышталным, як алмаз,
абмыты снежнай пенай мора,
і ад якога мо' не раз
успыхнуць чэрвеньскія зоры.

24.IV.1944 г.

КАЗКА ПРА МУЗЫКУ

(3 паэмы «Янук Сяліба»)

Жыў на Палессі

музыкант Кулік.

Ніхто, як ён, на скрыпцы не іграў,
ніхто, як ён, не ўмеў павесяліць,
ды бог і чорт яго упадабаў.

Спрачаюцца, каму яго забраць.

Бог кажа:

— Мой, бо дзіўная ігра

была святлом,

што азарае дзень,

была слязой, якая гасіць гнеў,

была малітвай

за грахі людзей

і гімнам, праслаўляючым мяне...

Чорт зморшчыўся ад гутаркі такой:

— Няпраўду кажаш!..

Ён зусім не твой!

Складаў ён гімны — толькі не табе,

але зярну і сейбіту, які

ўстае раней заўсёды за цябе,

і сонцу, азарыўшаму блакіт.

Я следам з году ў год

за ім хадзіў.

Маліцца ён не ўмеў і не любіў,

хоць з сэрца, быццам крэсівам, смыком

мог высекчы і слёзы і агонь.

Ён на'т здалёку абмінаў твой дом,
але ў карчме я сустракаў яго.
Дзе хто жаніўся

або паміраў,
дзе хрэсбіны хто на сяле спраўляў, —
там з мужыкамі ён гарэлку піў,
нас лаяў,

ды іграў ім «Крыжачка»,
аж лапці хмарай уздымалі пыл.
Нашто табе гуляка-музыкант?
Ды і яму ў цябе дакучыць жыць.
Хоць раз старому чорту удружы:
аддай музыку,

бо якраз няма
каму іграць у ноч пад новы год
ці на купалле,

калі ведзьмаў шмат
злятаецца заводзіць карагод.
Пачухаў бог патыліцу:

— Тады
няхай сам вырашыць — ісці куды,
ці ў тваё пекла,

ці ў мой райскі сад,
ці для цябе, ці для мяне іграць.
Напэўна-ж не захочацца назад
ісці на бацькаўшчыну гараваць.
Блішчыць у небе месяца нарэг.
Стаіць музыка паміж двух дарог:
адна — у пекла,

а другая — ў рай.
Рашаецца: куды яму ісці?
Але ён тут успомніў родны край
і што не ў кожнай хаце адгасціў,
і не на ўсіх хрысцінах пабываў,
і не на ўсіх вяселлях адыграў,
і не з усіх яшчэ ён чарак піў...
Зноў захацелася яму дамоў.
Паправіў лапці, струны патужыў
і на Палессе,

граючы,
пайшоў.

— Гэй, пачакай! — яму крычалі ўслед
і чорт спалоханы і бог, але
ужо далёка быў музыка наш.
Каб зноў яго вярнуць — паслалі смерць.
І вось, як цень, за ім брыдзе яна,
пільнуючы, ці скоро ўжо канец
вяселлям, хрэсбінам. І кожны раз
пытаецца ў карчме:

— А не пара
табе на неба?

— Не, вось паглядзі:
яшчэ не бачу ў хмельнай чарцы дна.
І, пэўна, век музыка будзе жыць
сябрам на радасць і на славу нам.

1943 г.

БЕЛАРУСЬ

Я адгадаць не раз хацеў
твой дзіўны вобраз і заўсёды,
у час асенняй непагоды,
мне засланяла хмары цень.
Калі-ж прадвеснем залатым
у рысы твару я ўглядаўся, —
як сонца, прамянела ты,
зноў неразгаданым тады
твой вобраз для мяне застаўся.

Я чуў у песні голас твой
і бачыў харакство ўбору
у слуцкім казачным узору,
ў радках кірыліцы святой.
Жывую летапісь вякоў,
што Нёманам, Дняпром шумела,
чытаў з граніта гарадоў
і з безымянных курганоў,
што азарыў агнём Гастэла.

У казках, думах песняроў
была ты, часам, сірацінай,
была гаручаю калінай,
што ў полі расцвіла вясной;
была слязой, ў якой мігцяць
расстання і сустрэчы зоры,
была, як сонца ўзняты сцяг,
была дарогаю жыцця,

без краю кінутай ў прасторы.
Але такой, як сёння, ты
з'явілася, ніхто не бачыў,
гарэлі полымем гарачым
асін пажоўкляя лісты.
Прахладай веяла з дуброў,
плылі вячэрнія туманы.
У змрочнай засені лясоў,
каля распаленых агнёў,
адпачывалі партызаны.

А цішыня з усіх старон.
Адно чуваць, як у азёры
са звонам ападаюць зоры,
і ціхі раненага стогн.
У ноч такую не да сну:
ўсё бачыш родныя дарогі,
сінь Нарачы, Беразіну,
абвугленую старану.
У сэрцы кожнага трывога...

І вось тады ў паўночны час,
па цёмных нетрах і палянках,
ты падыходзіш, партызанка,
хадою ціхаю да нас.
Каму гаючы сон дасі,
у будучыню шлях пакажаш,
каму паможаш пагасіць,
развеець сум на верасы
і чула раны перавяжаш.

Надзеяй асяніш жывых,
над паўшчымі пахіліш постаць,
як маці, і на жвір пагосту,
сабраўшы з нетраў баравых,
і з сенажацей, і з палёў,
ўсе краскі лепшыя і збожжа,
зарніцы майскіх вечароў, —
ты, як вянок, у ног байцоў,
расой асыпаны, паложыш.

І пойдзеш зноў шляхамі ты
нязведанымі, баравымі.

І толькі ўсюды тваё імя
мне шэпчуць травы і лісты,
гудуць свабодныя вятры,
вандруючыя ў паднябессі.

І там, дзе яркія кастры
гараць, як полымя зары,
звініш у несмяротнай песні

1944 г.

З М Е С Т

З кнігі «На этапах»

	<i>Стар.</i>	<i>Стар.</i>
Максім Танк. Уступны артыкул М. Клімковіча	3	*** Шэрыя хаты, платы і вароты 66
Спатканне	17	З кнігі «Пад мацтай»
Вянок	18	Выраі 67
Восенню	19	Мухамор 68
Вільня	21.	Дзед і шчупак 71
Над Прыпяцю	22	Вярозе 73
На шляху дзікіх гусей	23	*** Паслухайце, вясна ідзе
*** Не плач, яшчэ зарана	24	У Панарах 75
Ткала я, ткала палотны	25	Казка пра мядзведзя 76
З кнігі «Журавінавы цвет»		Лісце каштанаў 80
Пісьмо	26	Над вадой 81
*** Часамі хочацца з блізкімі гаварыць	28	Думаў сёння,—прайду сабе так 82
Песня кулёку	29	Адказ 83
*** Сп'яна ахрысцілі кумы хлапчука	32	Пад мацтай 84
З паэмы «Нарач»	33	Павязлі цягнікі 85
*** Ад дажджоў сівы гасцінец	34	Пачатак оды 87
З паэмы «Нарач»	35	Над курганамі 88
Ноччу	37	З паднятай галавой 89
*** Ураклі, матуля, сына твайго людзі	38	Раманс 91
Журавінавы цвет	39	Цішыня дарог 92
*** Там, дзе берагам строым	49	Янка 93
Матыль	50	*** Плыве, хвалюючыся, шум 94
Як задрэмлюць	51	*** Апалены ветрам марозным асінік 95
Ой, калышацца вецер	52	Руёй 96
У лесе	54	*** Памёр стары лірнік 97
Сказ пра Вяля	55	*** Таму часамі ціхі смутак 98
Прыдзем яшчэ	64	*** Яшчэ ў гушчарах са-сновых 99
*** Люблю твае, Нарач, за-тохі і гоні	65	На пероне 100
		*** Калі пачуеш хто памёр 101
		*** Межы, дзе глянеш—усё межы 102
		*** Есць варажбітныя травы 103

*** Пад вечар пацеркі гу- стыя	104	Падмайся, Беларусь . . .	164
А ў полі вярба	105	Не шкадуйце хлопцы, по- раxu	165
На смерць ката	106	Мамі	166
Над калыскай	107	Развітанне	167
*** Заснулі стрэхі, купалы і ліпы	109	Асенняй поўначчу	168
З вырваных картак	110	*** Чуўся гром кананады ў тумане	170
*** Плывуць стругі, плыты, плыты	111	*** Яшчэ не мала верст і дзён	171
*** Абапал лес	112	*** Хмары з захаду нізка плывуць	173
*** Я гляджу на дываны	113	Гастэла	175
*** Чаўны хмар наплываюць	114	Байцу Беларускага фронту	177
*** Навучыліся ганна раз- меніваць помсту	115	На рубяжы	179
Пажадане	116	Сталін так сказаў	180
***Перш доўга лес	117	Пісьмо	181
Каліноўскі	118	*** Што за ўзгоркам сінее, таварыш	183
*** Марозны белы вецер хіба	137	Да зброі, Беларусь	185
*** Перагледзець, пама- цаюць — слова	138	Да 25-гадзінны БССР	187
Скрыпка	139	28 чэрвеня. Памяці Я. Ку- палы	189
*** Зноў шкода мне родных аселіц	140	Казак гнаў каня	191
Чахаем совца	141	Палякам	193
*** Усё менш маіх тавары- шоў	142	Мы зноў на месцы тытм	195
Восень	143	Вечная слава	196
*** Вячэрняе люстра вады	144	На Чырвоным пляцу	197
*** Зноў загарэліся сосны над краем	145	У мяцель	199
*** Гэта песня прайшла праз гады і мury	146	*** Я імя тваё напісаў на граніце	201
Праз вогнены небасхіл		*** Гэта было на дарозе зднойчы	202
На плошчы Леніна	147	*** Я майстэрню скульпта- ра люблю	203
У дарозе	149	*** Каб мары-сны, як ліст сатлеўшы	204
Над магілай М. Багдановіча	151	Ты сёння далёка	205
*** Восень тлее, і з лясной глушы	152	Персцень	206
*** Я, можа сотню раз прайшоў	154	Калі сустрэў цябе	207
Ткачам	156	*** Мы берагам мора ішлі Ластаўкі	209
Ты будзеш жыць, Радзіма	158	Яна хату бяліла	211
Мы вернемся	159	Рэжвіем	213
Пісьмо Сталіну	160	Родная мова	214
У зямлянцы	161	Заўсёды поўначчу	215
Вастрыце і куйце зброю	162	Казка пра музыку	217
		Беларусь	220

+

164
165
166
167
168

170

171

173
175
177
179
180
181

183
185
187

189
191
193
195
196
197
199

201

202

203

204
205
206
207
209
210
211
213
214
215
217
220

Редактор *М. Клімкович*

Техн. редактор *Карпінюк*
Коректор *Смольская*

АТ 29211 Підписана да друку 21/IX-45. Тыраж 8000 экз.
Папера 60×84 1/16. Друк. арк. 14 Зак. №2538

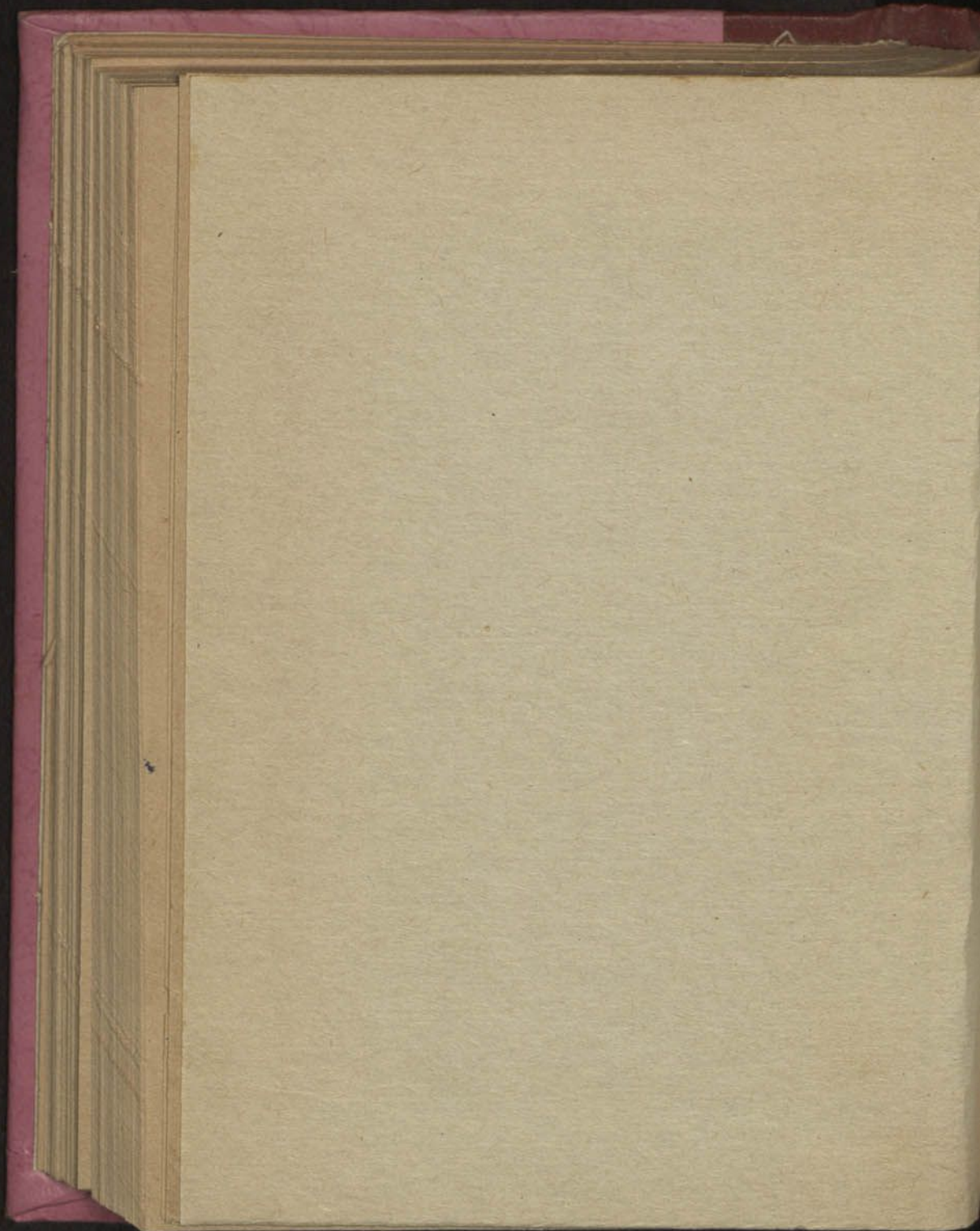
Мінск, друкарня імя Сталіна, Пушкіна, 56. . .

ЦАНА 16 руб.

15302

НА БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКЕ
Максим Танк
ЧЕРЕЗ ОГНЕННЫЙ НЕБОСКЛОН
Государственное Издательство БССР
Минск 1945 г.

+

80000002733319